

SOSIAL ØKONOMEN

- Konsekvenser av krongedepresiering
- Skatt på kapitalbevegelser?
- Internasjonale kjøpekraftsammenlikninger
- Truverde i valutakurspolitikken
- Internasjonal krafthandel
- Lønnsstatistikk for sosialøkonomer 1992

NR. 1. JANUAR 1993 – 47. ÅRG.

Norges Handelshøyskole er landets ledende vitenskapelige høyskole for økonomi og administrasjon og er medlem av Det norske universitetsråd. Norges Handelshøyskole samarbeider nært med stiftelsene Administrativt forskningsfond ved Norges Handelshøyskole (AFF), Norges Handelshøyskoles Kursvirksomhet (NHHK) og Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning (SNF). Høyskolen utgjør sammen med stiftelsene et stort faglig og praktisk fellesskap gjennom NHH-gruppen.

Amanuensisstilling i samfunnsøkonomi

Ved Norges Handelshøyskole er det ledig stilling som amanuensis i samfunnsøkonomi. Stillingen er knyttet til Institutt for samfunnsøkonomi.

Stillingens arbeidsoppgaver mv. er nærmere beskrevet i en stillingsomtale, som fås ved henvendelse til høyskolen.

Dersom søkere står tilnærmet likt, vil kvinnelige søkere bli foretrukket.

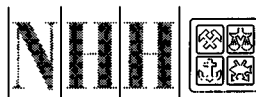
Den som blir tilsett, må rette seg etter de bestemmelser som til enhver tid gjelder for stillingen. Nytilsatt uten pedagogisk utdanning vil bli pålagt å følge et lærerseminar. Stillingen er lønnet i ltr. 15-21 i statens lønnsregulativ. En kan også søke opprykk til førstestilling, ltr. 22. Norsk doktorgrad eller utenlandsk doktorgrad godkjent som likeverdig med norsk kvalifiserer for opprykk til førstestilling. Dersom det søkes opprykk til førstestilling, kan søkeren ta forbehold om å trekke søknaden tilbake hvis opprykk ikke blir innvilget. Fra lønnen trekkes 2% som innskudd til statens pensjonskasse.

Søkere må gi opplysninger om faglig og pedagogisk utdanning og praksis. Skriftlige arbeider må sendes inn i 3

eksemplarer sammen med fullstendig liste over arbeidene. Tilsettingsreglement kan fås ved henvendelse til høyskolen. For nærmere opplysninger om stillingen, kontakt professor Lars Mathiesen, tlf. 05 95 92 63.

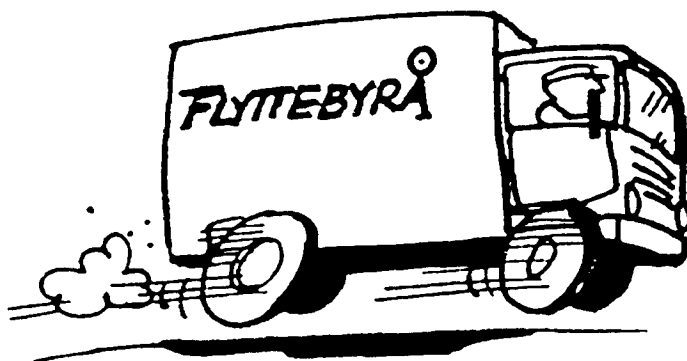
Søknad sendes til Norges Handelshøyskole, Helleveien 30, 5035 Bergen-Sandviken. Søknadsfristen er 20.02.93.

Denne fristen gjelder også for innsending av skriftlige arbeider.

Norges Handelshøyskole

Helleveien 30, 5035 Bergen-Sandviken.
Telefon 05 95 90 00

Flyttet?

Vi vet ikke om våre abonnenter flytter mer enn andre, men det virker slik. Hver måned får vi tidsskrifter i retur fordi adressaten har flyttet. Spar oss for ekstra porto og deg selv for forsinkelsen. Meld flytting pr. telefon 02-17 00 35, telefax 02-17 31 55 eller skriv til oss.

Sosialøkonomens Forening
Postbokss 8872 Youngstorget
0028 OSLO

Navn:

Ab.nr./medl.nr.

Ny adresse:

.....

Innhold

Nr. 1 1993 – 47. årg.

2

TORBJØRN EIKA:
Konsekvenser av en
10 prosents depresiering av
norske kroner

8

BIRGER VIKØREN OG
VETLE HVIDSTEN:
Bør kapitalbevegelser
skatlegges?

12

KNUT THONSTAD:
Tvilssomme sammenlikninger

DEBATT:

15

AXEL DAMMANN:
Bankenes tapsavkastninger
i Norge og Storbritannia

18

HÅKON LØCHEN:
Bankkrise og skatt

ARTIKLER:

20

GAUTE TORSVIK:
Truverde i valutapolitikken

26

NILS-HENRIK MØRCH VON
DER FEHR:
Deregulering og markedsmakt i
internasjonal krafthandel

32

HJØRDIS EEG-HENRIKSEN:
Lønnsstatistikk for
sosialøkonomer 1992

3. omslagsside
Forskningsrapporter

Forsidefoto:
Øystein Klakegg

SOSIALØKONOMEN
ISSN 0038-1624

I kjølvannet av Braer

Torrey Cannys tilsøling av strendene i Wales i 1967 førte til at de første internasjonale konvensjonene om ansvar og kompensasjon ved oljesøl ble undertegnet. I 1978 forliste *Amoco Cadiz* utenfor Bretagne, og det var klart for en utvidelse av konvensjonene. I 1989 tok *Exxon Valdez* farvel tett ved land i Alaska, og året etter vedtok den amerikanske kongressen en lov som går langt utover de internasjonale avtalene. Tidligere denne måneden knakk *Braer* sammen på Shetlands sydspiss, og man har nå begynt å røre på seg i flere europeiske hovedsteder. *Braer* kan bli Europas *Exxon Valdez*.

Hvis noe bør gjøres i kjølvannet av *Braer*, hva da? Apparatet av tiltak kan grovt sett deles i to: På den ene siden har vi direkte regulering, som bl.a. omfatter minstekrav til standard på skip, drift og mannskap. Problemet med strenge minstekrav er imidlertid at de er dyre og ikke nødvendigvis effektive. Det var neppe mangelen av dobbelt skrog som felte *Braer*. Dessuten er kvalitet på drift og mannskap vanskelig å måle og dermed verifisere. Det er også problematisk at det er flaggstatene som håndhever disse standardene, og ikke havne- og kyststatene, som nyter godt av dem. Med manglende incentiver hos flaggstatene til å håndheve vil strengere standarder gjøre bekvemmelighetsflaggene enda mer bekvemme snarere enn gjøre tankfarten sikrere.

Den andre typen tiltak knytter seg til ansvar og kompensasjon nå ulykken inntreffer. Blant de spørsmål som reiser seg her er: Hvem skal betale – rederne, driftsselskapet, lastens eiere – eller alle disse? Og i det siste tilfellet: skal partene ha solidarisk ansvar? Her kunne det være bruk for å konsultere økonomisk teori. I eksisterende lover og konvensjoner er typisk rederne utpekt som de ansvarlige. Og mens *Braers* redere har fått grundig gjennomgå i media, har ingen spurt om hvem som eide lasten. Det synes som om transportkunden slipper lett unna. Selvsagt skal rederen ha ansvar. Men holder det at rederens ansvar veltes over på kunden gjennom fraktratene, eller bør også kunden stå direkte til rette?

Et annet spørsmål dreier seg om begrensninger på ansvars- og kompensasjonsbeløpene. De internasjonale konvensjonene, slik de gjelder i dag, fastsetter beløpsgrenser som fort overskrides. Oppryddingen etter *Exxon Valdez* skal ha kostet flere milliarder dollar, og det er lenge siden noe uhell bare kostet 77 millioner dollar, som er taket på samlede utbetalinger i henhold til de internasjonale avtalene. Noe bør gjøres, men vi merker oss synspunktet til Norges Naturvernforbund: Et ubegrenset ansvar for rederne vil svekke næringens finansielle styrke og dermed dens muligheter til å fornye en aldrende flåte. Forbundet innser tydeligvis at vi er i en nest-best situasjon.

Noe bør gjøres, ja. En heving av gjeldende begrensninger på ansvar og kompensasjon synes å ha mer for seg enn skjerpede standardkrav. Men enda riktigere er det – unnskyld uttrykket – å helle litt olje på det opprørte havet som media nå har skapt. At oljetransport til havs trenger regulering av ymse slag, er greit. Men hittil har tiltakene vært preget av hastverk som følge av en ulykke i nær fortid, i stedet for å være et resultat av et langsiktig arbeid for å avdekke hvilke problemer fremtidig oljetransport innebærer. Som så ofte før kunne vi ønske at politikere i større grad skrek: Hva er problemet? snarere enn det vanlige hylet: Hva kan vi gjøre?

Redaktøren

Konsekvenser av en 10 prosents depresiering av norske kroner

Artikkelen belyser virkningene av en hypotetisk depresiering på 10 prosent. Pr. 12. januar har den norske kronen svekket seg med 4,8 prosent i forhold til ECU som følge av krone-flyten 10. desember 1992. Beregningene viser at en endring i kronens internasjonale verdi av sistnevnte størrelsesorden vil resultere i en ekstra prisvekst på 1,2 prosent i år og 0,8 prosent til neste år. Virkningene på arbeidsledigheten topper seg i 1994 med en nedgang som kan anslås til 0,5 prosent i forhold til hva ledigheten ellers ville ha blitt. Fra og med 1997 vil imidlertid arbeidsledigheten bli høyere enn i referansebanen som følge av krone-flyten.

Torbjørn Eika

AV
TORBJØRN EIKA*)**)

I kjølvannet av at den norske kronekursen ble «sluppet løs» 10. desember 1992, vil jeg ved hjelp av modellen KVARTS se på konsekvensene for norsk økonomi i de kommende sju årene. I tråd med den umiddelbare reaksjonen i valutamarkedet legger jeg til grunn at krone-flyten resulterer i en depresiering. Som en teknisk forutsetning tar jeg utgangspunkt i en reduksjon på 10 prosent i kronens verdi fra og med 1. januar 1993. Beregningene viser endel positive kortsiktsvirkninger, mens kostnadene kommer på litt lengre sikt. Betinget med hensyn på forutsetninger som jeg kommer tilbake til nedenfor, vil en 10 prosents depresiering av kronen gi en ekstra prisstigning på 2,7 prosent i 1993. I følge beregningene når de realøkonomiske virkningene sitt maksimale utslag i 1994, med en nedgang i arbeidsledigheten på 1,1 prosentpoeng. Etter fire år vil arbeidsledigheten imidlertid være

større enn det den ville vært uten devaluering, samtidig med at alle priser og lønninger nærmer seg et nivå som ligger 10 prosent høyere enn nivået i referansebanen.

Beregningene er foretatt ved hjelp av den makroøkonometriske kvartalsmodellen KVARTS (se Bowits og Eika (1989) for den mest oppdaterte dokumentasjon av modellen), med utgangspunkt i SSB's prognosebane for norsk økonomi presentert i Konjunkturtrendene (KT) i desember (1992). På enkelte punkter er referansebanen noe endret i forhold til desember-KT, blant annet ved at det er antatt et høyere rentenivå gjennom første halvår av 1993.

I og med at jeg i analysen hele tiden vil se den forventete utviklingen ved den omtalte depresieringen i forhold til en referansebane, står man overfor et viktig problem: Hvordan ville verden, og spesielt rentenivået, sett ut dersom man ikke hadde latt kronen flyte? For å komme frem til noe operasjonaliserbart tar jeg utgangspunkt i at devalueringsspresset forholdsvis raskt ville ha lagt seg og at pengemarkedsrenten i løpet av tredje kvartal 1993 ville ha kommet ned til omlag det samme nivået som i utlandet. Videre forutsetter jeg at fastkurspolitikken blir videreført etter devalueringen, slik at renteregimet blir det samme som det renteløpingene i KVARTS er basert på («udekket renteparitet»). Det at krone-

kursen i virkeligheten skal flyte i 30 dager er intet alvorlig ankepunkt mot denne tekniske forutsetningen. Situasjonen vil imidlertid bli anderledes hvis kronen skal flyte permanent.

I og med at kronekursen i skrivende stund flyter «fritt», har jeg som en enkel teknisk forutsetning tatt utgangspunkt i en nedskrivning av kronens internasjonale verdi på 10 prosent. For å finne modellens svar på spørsmålet om hva virkningene av kursjusteringen faktisk vil bli, kan man som en grov tilnærming ta utgangspunkt i den effektive kursjusteringen som til syvende og sist blir stående og skalere analyseresultatene tilsvarende. Feilen en pga nivåavhengighet dermed gjør, er i dette tilfellet neglisjerbar. Primært ønsker jeg å se på effektene av en kursjustering pr. 10. desember 1992. Effekten av at kursjusteringen kom 10. desember og ikke 1. januar som jeg implisitt forutsetter er liten, men trekker generelt i retning av at de rapporterte resultatene kan undervurdere virkningene i 1993 noe.

Jeg tar utgangspunkt i at kursjusteringen umiddelbart slår ut i en 10 prosents økning i alle konkurransepriser målt i norske kroner og holder seg 10 prosent over nivået i referansebanen i hele perioden. For Norge resulterer dette i en tilsvarende umiddelbar økning i de fleste importprisene. Enkelte kontrakter om fremtidige leveranser

*) Takk til Ådne Cappelen, Knut Moum og Birger Vikøren for nyttige kommentarer til tidligere utkast og til Laila Haakonsen for figurproduksjon.

**) Torbjørn Eika er Cand Oecon fra 1986 og ansatt i Økonomisk analysegruppe i Statistisk sentralbyrå.

kan imidlertid tenkes å være i innenlandsk valuta, noe som vil forsinke overveltningen til norske importpriser. De norske importørene og produsentene i utlandet vil også måtte vurdere konkurransesituasjonen på det norske markedet når importprisene blir fastsatt (se von der Fehr (1988) for en analyse av importpris-dannelsen som i KVARTS er eksogen). På denne bakgrunn har jeg blant annet for noen konsumvarer lagt til grunn en gradvis økning i importprisene, slik at de først etter fire kvartaler vil ligge 10 prosent over importprisene i referansebanen.

Eksportprisene på varer som norske aktører kan ta for gitt på verdensmarkedet i utenlandsk valuta, vil umiddelbart øke med 10 prosent målt i kroner. For varer der norske eksportører har en viss markedsrett, må eksportørene vurdere i hvilken grad de skal øke eksportvolumet mot å redusere prisgevinsten i norske kroner. I beregningen er alle de eksogene eksportprisene (oljeprisen og fraktraten i utenrikssjøfart er de to viktigste eksogene eksportprisene i modellen) økt med 10 prosent umiddelbart, mens modellens prisrelasjoner har fått bestemme utviklingen i eksportprisene for de øvrige varene. Generelt bygger disse relasjonene på en modell med imperfekt konkurranse, slik at den innenlandske kostnadsutviklingen spiller inn i bestemmelsen av eksportprisene (se Bowitz og Cappelen (1993) for en nærmere presentasjon av eksportprismodellen i KVARTS).

I forhold til referansebanen er hjemmepreisene på primærnæringsvarer og elektrisk kraft økt hvert år med om lag årsgjennomsnittet for økningen i konsumprisindeksen. Mengde- og sektoravgifter og subsidier er endret på samme måte. Med utgangspunkt i renteraksjonene i private kredittinstitusjoner, er den gjennomsnittlige utlånsrenten fra offentlige banker justert opp fra og med det tredje året med ett prosentpoeng i årlig rente.

Ved en valutakursendring forandres det økonomiske miljøet som den økonomiske politikken er basert på i vid forstand. Jeg har i denne analysen ikke tatt hensyn til at den økonomiske politikken eksplisitt kunne blitt justert som følge av devalueringen, med unntak av de nominelle elementene omtalt i avsnittet over. Ettersom prisveksten blir

høyere enn lagt til grunn i det vedtatte Statsbudsjettet for 1993, og de nominelle utgiftsrammene ligger fast, innebærer dette en volumnedgang i forhold til referansebanen for vareinnsatts og investeringer i staten. I og med at det vedtas stillingshjemler for statlig sysselsetting, er det ikke foretatt en justering av statlig timeverksbruk. Nedjusteringen i volum av statlig vareinnsatts og investeringer er gjort i hele beregningsperioden, slik at veksten i disse etterspørselskomponentene fra 1994 og utover er som i referansebanen.

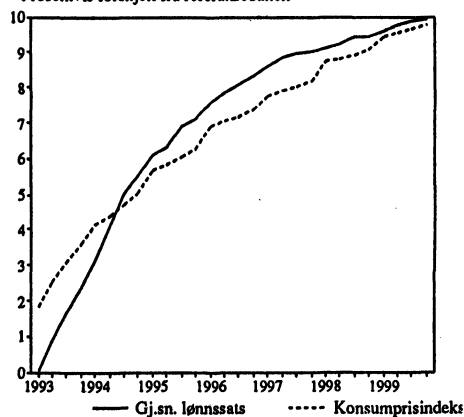
En devaluering vil både på kort og litt lengre sikt bedre den offentlige budsjettbalansen. Oljeskattene øker som følge av at oljeprisen går opp med 10 prosent i norske kroner, samtidig med at momsinntektene vil øke i takt med prisveksten. I og med at lønnskostnader og overføringer utgjør store deler av offentlig sektors kostnader, vil størrelsen på den initielle bedringen i budsjettbalansen i stor grad avhenge av styrken på lønnskompensasjonen i offentlig sektor og størrelsen på tilsvarende justeringer i stønader og overføringer fra det offentlig. Denne bedrede balansen gir «rom» for et reelt høyere offentlig konsum, noe som i dagens situasjon lett kunne tenkes å bli utnyttet slik at det offentlig forbruket ble høyere enn det ellers ville ha blitt. En slik mulig endring av politikken er altså ikke tatt med i beregningene.

Også på andre måter vil kortsiktige virkninger på arbeidsledigheten avhenge av hvor stor del av den økte prisstigningen som slår ut i økt lønnsvekst. En sterk bedring av bedriftenes kostnadsmessige konkurranseevne vil øke produksjonen i de fleste sektorer som produserer for eksport. En relativ reduksjon i timelønnskostnadene i forhold til prisen på andre innsatsfaktorer vil partielt sett føre til høyere syssel-

setting gjennom substitusjon. Når det gjelder graden av lønnskompensasjon, legges modellens likninger til grunn (se Langørgen (1993) for dokumentasjon av lønnsblokken i KVARTS). De økonometriske relasjonene i KVARTS er resultatet av lengre tids empirisk forskning, men vi vil likevel ikke hevde at vi sitter inne med «fasitsvarene». I mange tilfeller vil det være skjønnt med i valget av endelig utforming av den enkelte relasjon. Små endringer i modelleringen av sentrale deler av økonomien kan i noen tilfelle ha markerte konsekvenser for resultatene.

Kostnadene av en devaluering vil tildels vise seg på mellomlang sikt, blant annet i form av høyere renter. En devaluering kan redusere vår fremtidige troverdighet til å holde en fast kurs, slik at differansen mellom norske renter og renter i utlandet på sikt kan øke utover det som skulle følge av forventet valutakursendring. En slik risikopremie er imidlertid ikke lagt inn i virkningsberegningen. Rentemodellen i KVARTS klarer ikke å forklare devalueringsspresset med tilhørende høye renter som vi har sett i høst. Jeg har i referansebanen derfor måttet styre pengemarkedsrenten ut 1993. Når det

FIG.1 VIRKNINGEN AV EN 10% DEVALUERING
Prosentvis forskjell fra referansebanen

Tabell 1. Beregnede prisvirkninger av en 10 prosents devaluering.
Prosentvis avvik fra prisenivået i referansebanen

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Konkurransepriser i NOK	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0
Deflator import ialt	8,3	10,1	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0
– deflator trad. import	7,7	10,1	10,1	10,1	10,1	10,1	10,1
Deflator eksport ialt	7,7	8,8	9,2	9,5	9,6	9,7	9,8
– deflator trad. eksport	7,5	8,9	9,1	9,5	9,6	9,7	9,8
Konsumprisindeksen	2,7	4,6	6,0	7,1	7,9	8,8	9,6
Gjennomsnittslønn	1,2	4,5	6,6	7,9	8,8	9,2	9,8
Industrilønn	2,1	5,8	7,5	8,7	9,4	9,9	10,4

gjelder de kortsiktige rentereaksjonene av en devaluering er modellen også korrigert med utgangspunkt i modellens langsiktssammenhenger samt reaksjonene vi har sett i pengemarkedet til nå. I likningene for husholdningenes rentesatser er tilpasningshashtigheten blitt justert noe opp.

Priser og lønninger øker

De økte importprisene som følger av reduksjonen i kronekursen, slår alt fra 1. kvartal ut i markert høyere priser på konsumvarer. Konsumprisindeksen blir i dette kvartalet 1,8 prosent høyere enn den ellers hadde vært. Deretter avtar veksten i konsumprisene gradvis ned mot veksttakten i referansebanen. Denne utviklingen er først dominert av den eksogent forutsatte gradvise økningen av importprisene for endel konsumvarer, mens det generelt tar noe lengre tid før den innenlandske kostnadsveksten slår ut i konsumpriser. Det som i denne første perioden driver de innenlandske kostnadene opp, er i hovedsak prisoppgangen på importert vareinnsats. I skjermete sektorer, hvor importerte varer utgjør en liten del av innsatsfaktorene, har vi den tregeeste prisøkningen som følge av kursendringen. I det første året vil konsumprisindeksen ha økt med 2,7 prosent i gjennomsnitt som følge av devalueringen.

Bedret lønnsomhet i bedriftene gir ifølge beregningene en ubetydelig økning i lønnsgradningen i begynnelsen av 1993. Ved lønnsoppgjøret i 2. kvartal vil imidlertid nedskrivningen føre til at det blir gitt markert høyere tillegg enn det som ligger i referansebanen. Graden av kompensasjon for den økte prisstigningen, slik den fremkommer ved å se på lønns- og prisutviklingen i forhold til referansebanen, vil imidlertid variere mye mellom ulike sektorer. Kompensasjonsgraden målt på denne måten vil dels være en følge av at de økte prisene direkte påvirker lønnsfastsettingen, dels være en effekt av endringer i presset på arbeidsmarkedet. Som følge av den bedre konkurransesituasjonen vil lønnstakerne i industrien bare oppleve en svak reduksjon i reallønna i 1993, mens kompensasjonsgraden i 1993 for de fleste andre grupper vil ligge på omlag 0,3-0,4. Dette innebærer at den gjennomsnittlige timelønnsveksten blir

Tabell 2. Beregnete rentevirkninger av en 10 prosents devaluering.
Differanse i nivået fra referansebanen

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Pengemarkedsrenten.....	-2,5	1,8	1,4	1,2	0,9	0,9	0,8
Husholdningenes rente på							
– fordringer.....	-0,3	0,1	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
– gjeld i private banker.....	-0,8	0,6	0,9	0,8	0,8	0,8	0,7
– gjeld i off. banker.....	0,0	0,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0

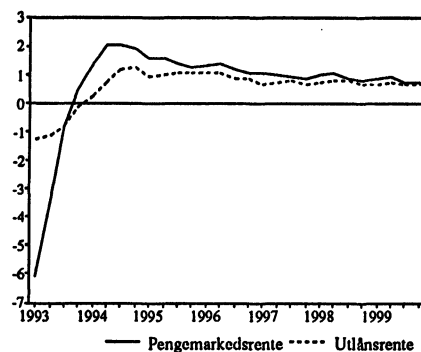
1,2 prosent poeng høyere enn det den ellers hadde blitt. Allerede i 1994 vil virkningen på årslønnsveksten overstige virkningen på inflasjonen og i 1995 vil nivået på den gjennomsnittlige reallønna ligge høyere enn i referansebanen. Redusert arbeidsledighet, økt lønnsomhet i konkurranseutsatt virksomhet samt produktivitetsvekst er faktorer bak dette. Den relative bedringen i arbeidsproduktivitet en har i mange sektorer på kort sikt er en følge av produksjonsøkning samtidig med at det er stordriftsfordeler i produksjonen. I de siste årene i denne analysen er produktivitetsveksten i forhold til referansebanen hovedsakelig å finne innenfor industrien. Denne relative forbedringen henger sammen med at timelønnskostnadene her har økt i forhold til prisen på vareinnsats. Substituerer bort fra arbeidskraft og mot andre innsatsfaktorer øker arbeidsproduktiviteten målt som produksjon pr. timeverk. Etter sju år er reallønna tilbake til omlag det den ville vært uten kronejusteringen. Forklaringen på dette er avslakkingen i arbeidsmarkedet sammen med at importprisøkningen har fått virke i lengere tid gjennom hele modellen.

En devaluering vil på kort og mellomlang sikt forverre bytteforholdet med utlandet. Fordi det innenlandske prisnivået inklusive eksportprisene vil vokse raskere etter en devaluering enn i referansebanen, forsvinner denne forverringen på noe lengre sikt. Dette motsvares av at konkurranseevneforbedringen for konkurranseutsatte næringer etterhvert forsvinner.

Rentene først ned, så opp

Det er lagt til grunn at pengemarkedsrenten ville ha ligget høyt et stykke ut i 1993, dersom kronekursen ikke hadde blitt sluppet fri. Først i tredje kvartal 1993 kommer pengemarkedsrenten ned mot ECU-nivå i referansebanen. I virkningsberegningen er det

FIG.2 VIRKNINGEN AV EN 10% DEVALUERING
Avvik fra referansebanen

antatt at pengemarkedsrenten faller ned til ECU-nivå umiddelbart for deretter å følge en antatt nedgang i ECU-renten gjennom de neste kvartalene. Fra årsskiftet 1993-94 antas det i tråd med modellrelasjonen at en i finansmarkedene igjen vil vektlegge faren for justeringer av den norske kronekursen. På grunn av den økte innenlandske inflasjonen øker renten i devalueringssbanen i 1994 til et nivå som ligger 1,8 prosentpoeng over nivået i referansebanen. Forskjellen til referansebanen blir så gradvis mindre og i løpet av de fem neste årene er den kommet ned i 0,8 prosentpoeng. I tråd med dette forløpet ligger rentesatsen for husholdningenes lån i private kredittinstitusjoner 0,8 prosentpoeng under referansebanen i 1993, mens den i 1994 ligger 0,6 prosentpoeng over. Effekten på denne renten når en topp i tredje år med 0,9 prosent, hvorefter effekten gradvis blir svakere. Rentene på husholdningenes fordringer viser et liknende forløp, men utslagene er betydelig svakere. De økte pengemarkedsrentene slår altså bare delvis ut i høyere utlånsrenter, bankene vil også dekke seg inn ved å øke rentemarginen. De forholdsvis sterke utslagene på rentene publikum står overfor på helt kort sikt, må ses på bakgrunn av den helt forskjellige utviklingen en har i henholdsvis referanse- og devalueringssbanen. I referansebanen vil den fortsatt høye pengemarkedsrenten dra publikums

renter opp, mens en i devalueringsbanen får en sterk nedgang i pengemarkedsrenten som drar husholdningenes renter ned.

Aktivitetsnivået først opp, så ned

Det helt ukontroversielle resultatet i denne analysen er at konkurranseevnen på kort sikt bedres i forhold til referansebanen, slik at konkurranseutsatt virksomhet relativt sett vinner markedssandeler. Økt eksport og redusert import danner basis for en høyere produksjon. Et mere kontroversielt resultatet er husholdningenes reaksjon på depresieringen av kroner: Modellberegningene viser at husholdningene i 1993 i gjennomsnitt får redusert sin realdisponible inntekt med 1,3 prosent i forhold til referansebanen. Reduksjonen i realrente etter skatt sammen den reduserte arbeidsledigheten vil i de to første årene mer enn oppveie virkningen på konsumet av fallet i realdisponibel inntekt. Endringer i arbeidsledigheten kan tas som en proxy for usikkerhet knyttet til egen arbeidsinntekt. Reduksjonen i ledigheten de fire første årene i forhold til referansebanen, blir dermed et element som trekker konsumet opp ved at det reduserer denne usikkerheten (se Magnussen (1992) for en nærmere presentasjon av en konsumrelasjon med realrente-effekter, som i hovedtrekk tilsvare relasjonen i KVARTS). Hovedårsaken til den positive kortsikt virkningen på konsumet, er imidlertid å finne i fallet i realrenten. Husholdningssektoren som helhet reagerer i de første tre årene med å redusere sparingen, og i de to første årene økes også volumet av konsumet i forhold til referansebanen.

Oppgangen i reallønn i forhold til referansebanen fra og med det tredje året, motvirkes av reduksjonen i sysselsetting fra slutten av det femte og utover. Reduksjonen i sparingen i de første åra sammen med renteøkningen og økningen i rentemarginen leder til en betydelig realøkning i renteutgiftene som ikke motsvares av tilsvarende økning i renteinntektene. Realverdien av husholdningenes andel av netto driftsresultat reduseres likeså i forhold til referansebanen, fordi husholdningenes inntekter i hovedsak stammer fra skjermede næringer hvor prisoverveltningen tar lengst tid. Denne reduksjonen blir imidlertid stadig mindre etter-

som prisene på skjermede varer tar seg opp. Alle disse effektene til sammen bevirker at husholdningenes realdisponible inntekt i det tredje året kommer ned på et nivå 1,6 prosent lavere enn referansebanen for så å øke svakt til et nivå 1,4 prosent lavere, etter syv år.

det endringene i inntekt som dominerer virkningen på konsumet. Fra og med 1995 er konsumet på et lavere nivå enn i referansebanen.

Noe av økningen i privat konsum i de første årene motsvares av reduksjonen i offentlig forbruk og investering-

Tabell 3. *Realøkonomiske virkninger av en 10 prosents devaluering. Prosentvis avvik fra referansebanen der ikke annet fremgår*

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Privat konsum	1,0	2,9	-1,6	-2,1	-2,2	-2,0	-1,4
Offentlig konsum	-0,8	-1,0	-0,8	-0,8	-0,7	-0,7	-0,7
Bto. invest. fastl.-Norge.....	1,4	4,4	2,1	-0,8	-2,5	-3,9	-3,2
Bto. invest. industri	3,6	7,4	4,3	1,8	-0,3	-1,5	-1,6
Eksport ialt.....	0,4	0,5	0,8	0,5	0,3	0,2	0,1
– trad. vareeksport	0,5	0,7	1,8	1,0	0,6	0,4	0,2
Import ialt	-0,1	1,6	-1,2	-2,3	-2,4	-2,4	-1,7
– trad. import	-0,3	1,7	-1,2	-2,5	-2,8	-2,6	-1,8
BNP fastlands-Norge	0,9	1,8	0,3	-0,2	-0,6	-0,8	-0,7
Bto. produkt industri	2,3	2,4	2,0	1,4	0,6	0,1	-0,1
Sysselsatte	0,6	1,4	1,1	0,6	0,0	-0,5	-0,7
Arbeidstilbud	-0,1	0,1	0,3	0,1	0,0	-0,1	-0,1
AKU-ledighetsprosent – endring i prosentpoeng	-0,7	-1,1	-0,7	-0,4	0,1	0,4	0,5

FIG.3 VIRKNINGEN AV EN 10% DEVALUERING
Prosentvis forskjell fra referansebanen

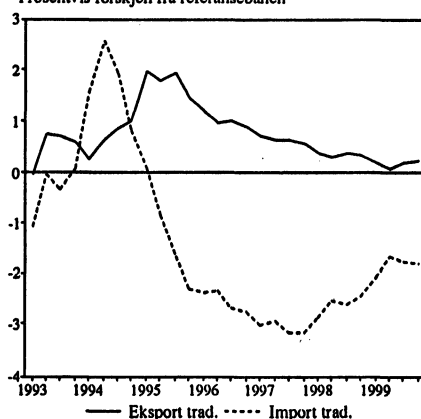

FIG.5 VIRKNINGEN AV EN 10% DEVALUERING
Prosentvis forskjell fra referansebanen

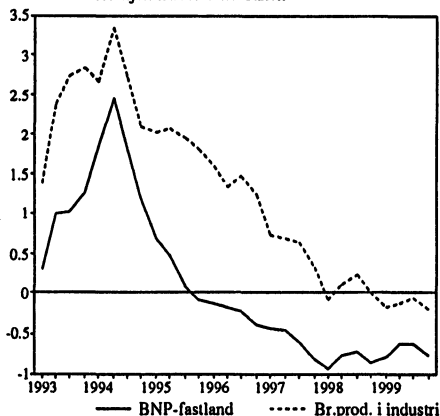

FIG.4 VIRKNINGEN AV EN 10% DEVALUERING
Prosentvis forskjell fra referansebanen

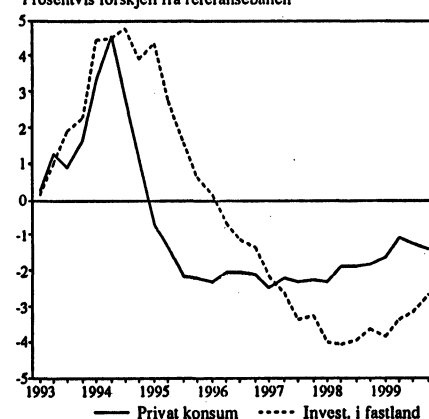
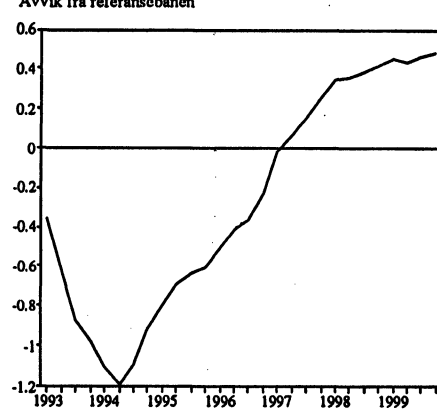

FIG.6 VIRKNINGEN AV EN 10% DEVALUERING
PÅ ARBEIDSLEDIGHETSPROSENTEN
Avvik fra referansebanen

Nedgangen i realrenter etter skatt blir stadig mindre og etterhvert som korttidsdynamikken får spilt seg ut, er

er. Økt produksjon og bedret lønnsomhet i de første årene, fører likevel til en relativ økning i fastlands-Norges sam-

lede investeringer i de tre første årene. Etterhvert som realkapitalbeholdningene og dermed produksjonskapasiteten øker, samtidig som produksjonsveksten og lønnsomhetsforbedringen i næringslivet avtar, snur utviklingen også for investeringene.

Den samlede virkningen på aktivitetensnivået, er en økning i de tre første åra som deretter snus til nedgang. Virkningen på bruttonasjonalprodukt i fastlands-Norge når sitt maksimum i 1994 med 1,8 prosent. Mot slutten av perioden ser produksjonen i fastlands-Norge ut til å stabilisere seg på et nivå omlag 0,5 prosent under nivået i referansebanen.

Virkningen på sysselsetting følger effektene på produksjonen med en viss treghet. Arbeidstilbudet går i 1993 noe ned som følge av depresieringen av kroner, til tross for at sysselsettingen går opp og ledigheten ned. Dette skjer fordi reduksjonen i reallønna i det første året mer enn motvirker den omvendte «discouraged worker effekten» av den reduserte ledigheten.

Forbedring av utenriksøkonomien

Som følge av devalueringen øker eksporten, mens importen faller i hele beregningsperioden med unntak av 1994 hvor det importeres mer. Dette leder til at handelsbalansen målt i norske kroner bedres i alle år fremdeles utenom i 1994. Ved en devaluering er det vanlig å anta at handelsbalansen vil forverres i begynnelsen for senere å bedres (J-kurve effekten). Begrunnelsen for dette er at bytteforholdet svekkes umiddelbart, mens de positive volumeffektene er små på kort sikt. Har en i utgangspunktet et underskudd, som vil være vanlig i en situasjon hvor man devaluerer, vil også en proporsjonal endring av eksport- og importpriser til uendrede volumer forverre handelsbalansen. I vårt tilfelle med store overskudd, blir situasjonen den motsatte: Priseffekten fører til at handelsbalansen målt i norske kroner bedres. Når det ligger en viss J-kurveeffekt i mine beregninger, skyldes det hovedsakelig oppgangen i innenlandsk etterspørsel i de første to årene. Den klassiske «J-kurve effekten» drukner også noe i utviklingen i enkelte store poster som olje og skipsfartstjenester. I disse eksportsektorene kan en gå ut ifra at

Tabell 4. *Virkninger på utenriksøkonomien av en 10 prosents devaluering. Differanse fra referansebanen i milliarder kroner. Der ikke annet fremgår.*

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Handelsbalansen	3,6	-1,7	9,6	13,8	14,0	12,8	11,3
Rente og stønadsbalansen	-0,4	-0,7	-0,5	0,3	1,4	2,6	3,8
Driftsbalansen	3,2	-2,5	9,1	14,1	15,4	15,4	15,1
Driftsbalansen i mrd \$..	0,1	-1,1	0,6	1,2	1,3	1,3	1,3

bruttoinntektene i kroner umiddelbart øker i samme grad som valutakursen synker samtidig som volumene i liten grad påvirkes av innenlandske forhold (de er eksogent gitt i modellen). Et annet moment er at en egentlig bør se på disse endringstallene målt i utenlandsk valuta. Hvis regnskapene i utgangspunktet (referansebanen) er omlag i «balanse» vil dette ikke ha noen betydning utover en ren skalering. Når det derimot er store ubalanser, som i norsk økonomi, med store overskudd på handels- og driftsbalansen blir situasjonen en annen: En forbedring i handelsbalansen i 1993 på nær 3 milliarder kroner, vil ikke kunne kompensere at eksportoverskuddet i referansebanen er «10 prosent mindre verd» målt i utenlandsk valuta, når denne er på 50-60 milliarder kroner. Målt i utenlandsk valuta går handelsbalansen derfor ned i forhold til referansebanen det første og særlig det andre året, mens vi i de følgende årene får en positiv effekt av devalueringen.

Rente- og stønadsbalansen forverres i de tre første årene som følge av at utenlandsgjelda regnet i norske kroner umiddelbart blir større som følge av valutanedskrivningen. Fordi driftsbalansen gjennomgående forbedres, reduseres gjelda, og rente- og stønadsbalansen forbedres dermed etterhvert i forhold til referansebanen.

Nettoeffekten er at driftsbalansen målt i norske kroner bedres i alle år bortsett fra 1994, og etter noen år er økningen temmelig markert, i forhold til referansebanen. Målt i utenlandsk valuta, er endringene mer beskjedne, og i 1993 forsvinner forbedringen nesten mens nedgangen i året etter blir mer markert. Bedringen på driftsbalansen kan naturligvis synes positivt, men den vesentligste faktoren som ligger bak er nedgangen i import som igjen henger sammen med at både akkumu-

lerne investeringer og akkumulert konsum i perioden er redusert.

Avsluttende merknader

Tabellene og figurene gir klare tegn om at «langtidslukeveksten» i modellen ikke er nådd etter de sju årene modellen er kjørt. De endelige langtidseffektene i modellen av devalueringen er således ikke opplagt, men retningen synes klar; kostnadene kommer på lengre sikt.

KVARTS er en simultan modell, og de fleste av resultatene avhenger av egenskapene til mange av modellens delblokker. Likevel må beskrivelsen av lønnsdannelsen fremheves som sentral for mine konklusjoner. All erfaring tilsier at det er full prisoverveltning på lang sikt. Det er derimot mindre opplagt hvordan korttidodynamikken skal være. Man kan ikke se bort i fra at hastigheten i prisoverveltningen vil bli påvirket av det høye ledighetsnivået en i utgangspunktet har i dag. Manglende historisk erfaring med situasjoner med så høy ledighet gjør imidlertid estimeringsarbeidet og hypotesetestingen vanskelig.

På helt kort sikt er realrenteeffektene i konsumfunksjonen et meget viktig element for resultatene. I og med at antall observasjoner med et kredittmarked uten eksplisitt rasjonering er begrenset, vil det være ekstra stor usikkerhet knyttet til estimeringen av denne effekten.

En KVARTS-basert analyse ble også foretatt i forbindelse med devalueringen i 1986 (se Bowitz, m.fl.(1986)). De beregnede virkningene på det nominelle forløpet er i hovedsak de samme. Men resultatene fra 1986-analysen skiller seg fra denne beregningen når det gjelder virkningene på den innenlandske etterspørselen. Dels som et resultat av ulike forutsetninger om virkningene på rentenivået og dels som et resultat av endringer i konsumblok-

ken, viste beregningene den gang en umiddelbart negativ virkning både for privat konsum og fastlands-Norges investeringer, mens dette nå først er tilfelle etter 2-3 år. På kort sikt blir effekten av devalueringen i beregningen denne gang derfor mer ekspansiv, samtidig som det tar lengere tid før virkningene dør ut. Forskjeller i resultatene skyldes generelt både ulike forutsetninger, forskjeller mellom referansebanene og de endringer som er foretatt i

modellen siden dengang (Se Bowitz med fler (1987) for dokumentasjon av KVARTS versjonen som ble brukt da).

REFERANSER:

- Bowitz, E., Å. Cappelen, P.R. Johansen og V. Knutsen (1986): Devalueringen, tilstrammingene og konsekvensene for norsk økonomi på kort og mellomlang sikt. Økonomiske Analyser nr 7 1986
- Bowitz, E., og Å. Cappelen (1993): Prisdannelsen i KVARTS og MODAG. Kommer i serien Rapporter fra SSB

- Bowitz, E., M. Jensen og V. Knutsen (1987): KVARTS-84. Rapporter fra SSB nr 3 1987
- Bowitz, E. og T. Eika (1989). KVARTS-86: Rapporter fra SSB nr 2 1989
- Konjunkturtendensene (1992), SSB's Økonomiske Analyser nr 9 1992
- Langørgen, A. (1993): Lønnsblokk i KVARTS. Rapporter fra SSB nr 5 1993
- Magnussen, A. (1992): Notat om modellering av privat konsum i MODAG, upublisert notat i SSB
- von der Fehr, N.H.(1988): Prisdannelse på importvarer, Økonomiske Analyser nr 6 1988 38-46

ARTIKKELSAMLING

I samarbeid med studenter og lærere ved Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo har Sosialøkonomenes Forening laget en artikkelserie basert på utvalgte artikler fra tidsskriftene Sosialøkonomen og Statsøkonomisk Tidsskrift fra 1958 til i dag. Forfatterne har vederlagsfritt stilt sine artikler til disposisjon til dette formål.

Vi tror at samlingen kan ha interesse for økonomistudenter

også andre steder i landet. Interesserte kan henvende seg til sekretariatet pr. brev eller telefon.

ARTIKLER FRA SOSIALØKONOMEN/ STATSØKONOMISK TIDSSKRIFT

92 sider. oris kr. 100,-.

Til studenter kr. 80,-.

Johansen, L.:

Forholdet mellom næringene under økonomisk vekst. Statsøk. Tidsskrift (1958).

Rødseth, A.:

Nyare teori om stabiliseringspolitikk i åpne økonomier. Sosialøkonomen nr. 6. 1979.

Rødseth, A.:

Inflasjonen i åpne økonomier. Sosialøkonomen nr. 8, 1982.

Johansen, L.:

Arbeidsløsheten: Lettere opp enn ned? Sosialøkonomen nr. 10, 1982.

Sandmo, A.:

Normativ beskatningsteori – problemstillinger og resultater. Statsøk. Tidsskrift (1982).

Holte, F. C.:

Hvorfor er det så vanskelig å bli kvitt arbeidsløsheten i OECD-landene? Sosialøkonomen nr. 8, 1985.

Holthe, F.C.:

Mer om arbeidsløsheten i OECD-landene. Sosialøkonomen nr. 9, 1985.

Stølen, N.M.:

Virkninger av en endring i lønssatsene og valutakursene analysert ved modellen MODAG A. Sosialøkonomen nr. 10, 1985.

Hagen, K. P.:

Optimal prissetting i offentlige bedrifter – en oversikt. Statsøk. Tidsskrift (1986).

Hoel, M.:

«Endogen makroøkonomisk politikk med fagforeninger». Sosialøkonomen nr. 7, 1987.

Bør kapitalbevegelser skattlegges?¹

Det har i den senere tid vært fremmet forslag om at Norge bør regulere kapitalbevegelser ut og inn av landet for på den måten å skape rom for en selvstendig rentepolitikk. I denne artikkelen diskuterer vi om en skatt på kapitalbevegelser kan være et hensiktsmessig virkemiddel. Vår konklusjon er at en slik skatt ikke vil gi Norge autonomi i rentepolitikken. Det er også andre forhold som kan tilsi at Norge ikke bør innføre en skatt på kapitalbevegelser.

AV
BIRGER VIKØREN OG
VETLE HVIDSTEN²

1. INNLEDNING

Framveksten av nye finansielle instrumenter og dereguleringen av internasjonale kapitalbevegelser har gjort at det nominelle rentenivået i Norge i stor grad blir bestemt utenfor landets grenser. Følgelig blir vårt rentenivå fastsatt uten hensyn til norske realøkonomiske forhold. Det gjør at vi for tiden har et relativt høyt rentenivå. På denne bakgrunn har stadig flere hevdet at Norge bør gjeninnføre en regulering av kapitalbevegelser for på den måten å bremse kortsiktige, spekulative kapitalbevegelser og dermed skape rom for en selvstendig rentepolitikk. Et av de mest konkrete forslagene er at Norge bør innføre en skatt på kapitalbevegelser (Andvig (1992)). Nobelprisvinner James Tobin har tidligere fremmet et lignende forslag (Tobin (1978))³. Vi vil i denne artikkelen drøfte konsekvensene av at Norge ensidig innfører en skatt på kapitalbevegelser. Deler av denne drøftingen vil imidlertid også være relevant for andre former for regulering av kapitalbevegelser.

Artikkelen er organisert slik: Avsnitt 2 inneholder et kort sammendrag av artikkelen til Tobin. I avsnitt 3 diskuterer vi først hva som menes med kapitalbevegelser og ser på hvilke typer kapitalbevegelser som sto bak uroen i det norske valutamarkedet høsten

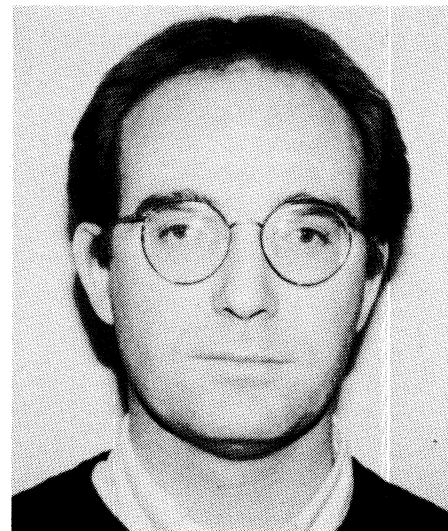
1992. Avsnitt 4 gir en nærmere vurdering av forslaget om at Norge burde innføre en skatt på kapitalbevegelser, mens avsnitt 5 oppsummerer konklusjonene.

2. TOBINS ARTIKKEL

Utgangspunktet til Tobin var at den økonomiske integrasjonen mellom landene var partiell og ubalansert. Den viktigste årsaken til det var at de finansielle markedene var mye bedre integrert enn for eksempel markedene for varer og arbeidskraft. Den høye kapitalmobiliteten muliggjorde spekulasjoner som kunne resultere enten i betydelige valutakursendringer (under flytende valutakurs) eller store endringer i valutareserver og/eller devaluering/revaluering (under fast valutakurs).

Vetle Hvidsten

Birger Vikøren

Disse endringene i valutareserver eller valutakurser kunne gi betydelige og ofte uheldige realøkonomiske konsekvenser. Ifølge Tobin var årsaken at valutamarkedet «drev uten anker». Han mente markedet var dominert av aktører hvis strategi var å handle på bakgrunn av gjetninger om hva andre aktører kunne komme til å gjøre. Spekulasjoner bidro derfor ikke nødvendigvis til at valutakursen ble drevet mot sitt (nye) fundamentale likevektsnivå.

Tobin mente det var to løsninger på disse problemene. Den ene løsningen var å gå i retning av en felles valuta og en felles penge- og finanspolitikk. Tobin mente at dette kunne være en god løsning, men at det var lite realistisk å tro at man kunne innføre en felles valuta før år 2000.⁴ Den andre løs-

¹ Denne artikkelen ble skrevet før myndighetene bestemte at den norske kronen skulle flyte. Enkelte deler av analysen er derfor bare relevant for vårt gamle valutakursregime. Men som det fremgår av artikkelen kan regulering av kapitalbevegelser også være aktuelt i en situasjon med flytende valutakurser. Uttalelser fra finansminister Sigbjørn Johnsen etter avgjørelsen om at kronen skulle tillates å flyte tyder på at myndighetene ønsker på sikt å komme tilbake til et fastkursregime. Artikkelen skulle derfor fortsatt være relevant.

² Birger Vikøren er cand. oecon fra våren 1986, og forsker i Utredningsavdelingen i Norges Bank. Vetle Hvidsten er cand. oecon fra høsten 1975, og spesialrådgiver i Statistikkavdelingen i Norges Bank. Synspunkter og konklusjoner står for forfatterens regning, og kan ikke tillegges Norges Bank.

³ Tobin har nylig gjentatt sitt forslag (Financial Times 22. desember 1992).

⁴ Tobin trodde i 1978 at det var lenge til Europa kunne innføre en felles valuta.

ningen var å skape et sterkere skille mellom de ulike lands finansielle markeder. Dette mente Tobin kunne gjøres ved å innføre en skatt på internasjonale kapitalbevegelser. Hans tanke var at en slik skatt skulle virke som «sand i maskineriet». Dette skulle være en internasjonal, uniform skatt som skulle legges på alle vekslinger mellom to valutaer og ved valutabetalinger for varer, tjenester og realaktiva. Skatten skulle være proporsjonal med beløpets størrelse. Det er viktig å merke seg at Tobin mente skatten måtte dekke alle tenkelige valutatransaksjoner. For eksempel innebar hans forslag at England måtte være ansvarlig for å skattlegge alle valutatransaksjoner i eurovalutabanker og hos meglere som var lokalisert i England. Inntektene fra denne skatten kunne gå til IMF eller Verdensbanken.

3. KAPITALBEVEGELSER OG KRONEPRESS I 1992

Vanligvis brukes begrepet kapitalbevegelser om endringer i innenlandske sektors fordringer og gjeld overfor utlandet. Dette er endringer i finansielle poster som registreres på balansen. Eksempler på slike poster er innskudd, utlån, varekreditter og obligasjons- og aksjebeholdninger. Likvide finansobjekter kan lett nyttes til omveksling (spotkjøp eller spotsalg) mellom norske kroner og valuta og derved påvirke kronekursen.

I tillegg til bevegelser på balansen påvirkes kronekurs og rentenivå av valutaterminhandel som er utenom-balanse forretninger. Gjennom reguleringene av bankenes valutaposisjoner (spot + termin) vil kunders valutaterminhandel med bankene kunne frambringe intervensjonsbehov som ved spothandel. Eksempelvis, hvis en kunde kjøper valuta på termin av en bank, påtar banken seg valutaforpliktelser og vil, på grunn av valutaposisjonsregule-

ringen, i stor grad måtte balansere disse mot endringer i netto spot- og terminfordringer i valuta. Hvis ikke banken finner andre banker eller kunder som vil selge valutaforordringer spot eller termin til gjeldende valutakurs, vil kronekursen komme under press og Norges Bank må kjøpe kroner eller sette opp renten (eventuelt begge deler) for å støtte kronen. Således kan terminhandel ha samme virkning på kronekurs og rentenivå som spothandel. I det følgende vil vi benytte begrepet kapitalbevegelser for endringer i fordringer og forpliktelser både på og utenom balansen.

Betydningen av spothandel og terminhandel kan illustreres ved å se på kapitalbevegelsene i forbindelse med uroen i det norske valutamarkedet høsten 1992. Kronen var under sterkt press i ukene 32-38 i august/september 1992 og i uke 47 i november 1992. I ukene 32-38 ble det intervenert med støttekjøp av kronen for 21.1 mrd. kroner, mens tilsvarende tall i uke 47 var 48.6 mrd. kroner. Årsakene til ubalansen i kronemarkedet var forskjellige i de to intervensjonsperiodene. I ukene 32-38 skyldtes 66 prosent av intervensjonene utlandets netto terminsalg av norske kroner, mens i uke 47 hadde 80 prosent av intervensjonsbeløpet sin forklaring i økt netto spotsalg av norske kroner fra norske kunder.

4. BØR NORGE ENSIDIG INNFØRE EN SKATT PÅ KAPITALBEVEGELSER?

Det er for tiden ikke aktuelt å tro at det internasjonalt blir innført en skatt på kapitalbevegelser etter Tobins forslag. Et mulig alternativ kunne derfor være at Norge ensidig innfører en slik skatt. Det kan da være rimelig å tenke seg at skatten innføres på alle *kundetransaksjoner* i valuta hvor kroner er en av kontraktsvalutaene. Skatten vil måtte gjelde transaksjoner i spot- og terminmarkedet samt markedene for relaterte instrumenter.⁵ For å få et inntrykk av hvor stort markedet for slike mulige skattlagte transaksjoner er i Norge vil vi henvise til Svør (1992) hvor det norske valutamarkedet er detaljert beskrevet på grunnlag av omsetningen i april 1992. Den rapporterte valutaomsetningen den måneden beløp seg til 124 mrd. amerikanske dollar.

Bakgrunns materialet for undersøkelsen viser at kundetransaksjoner i spot- og terminmarkedet hvor norske kroner var involvert sto for 5 prosent⁶ av totalomsetningen. En slik andel utgjør i underkant av 500 mrd. kroner på årsbasis, regnet på grunnlag av tallene fra april 1992.

I det følgende drøfter vi noen konsekvenser av at Norge ensidig innfører en skatt på kapitalbevegelser.

a) Virkninger på destabiliserende kapitalbevegelser

Det kan være hensiktsmessig å skille mellom to kilder til destabiliserende kapitalbevegelser, nemlig transaksjoner i forbindelse med import og eksport og andre kortsiktige kapitalbevegelser. Den form for destabiliserende kapitalbevegelser som har sitt utgangspunkt i *transaksjoner i forbindelse med import og eksport* vil ikke bli påvirket av en skatt på kapitalbevegelser. Det skyldes at skatten vil gjelde uansett når valutabeløpene veksles, slik at tidspunktet for vekslingen fortsatt blir påvirket av rentedifferanser og forventet valutakursutvikling. Det er verdt å nevne at en måneds framskyn-delse eller utsettelse ved import og eksport kan gi grunnlag for kapitalbevegelser på 50-60 mrd. kroner. Følgelig vil disse «leads og lags»-effektene fortsatt være en viktig kilde til spekulasjon mot kronen. Med *andre kortsiktige kapitalbevegelser* tenker vi for eksempel på kapitalbevegelser som oppstår ved at utlendinger midlertidig trekker seg ut av kroner ved devalueringssrykter eller ved at norske foretak «spekulerer» kortsiktig i valutamarke-det. Slike kapitalbevegelser blir bare i en viss utstrekning påvirket om skatten innføres. Skatten vil hindre destabiliserende kapitalbevegelser dersom det er en liten sannsynlighet for en stor endring i kroneverdien (f.eks. devaluering). Men skatten vil ikke stoppe destabiliserende kapitalbevegelser dersom markedet virkelig tror at verdien av kronen blir betydelig endret. Når vi i tillegg vet at en slik skatt ikke påvirker kapitalbevegelser som har sitt utgangspunkt i transaksjoner i forbindelse med import og eksport, er det rimelig å konkludere at en skatt på kapitalbevegelser bare vil ha en begrenset effekt på destabiliserende kapitalbevegelser.

⁵ Interbankmarkedet, som hovedsaklig er et swapmarked, er holdt utenom en mulig skatt. Årsaken er at en skatt på eksempelvis 0.5 prosent representerer et rentepåslag på 360 prosent for dagslån i dette markedet siden swap-avtaler innebærer både en spot- og en termintransaksjon.

⁶ Denne lave andelen skyldes at kunder sto for kun 9 prosent av omsetningen i det norske valutamarkedet og at 50 prosent av omsetningen ikke involverte norske kroner.

b) Pengepolitisk autonomi

I en situasjon der det ikke er skatt på kapitalbevegelser, vil rentenivået i Norge være bestemt av utenlandsk rentenivå (i^*), forventet valutakursendring ($E[\Delta S]$) og risikopremien (RP):⁷

$$(1) i^n = i^* + E[\Delta S] + RP,$$

der i^n er rentenivået i Norge uten skatt på kapitalbevegelser. Dersom det innføres en skatt på kapitalbevegelser vil (1) måtte endres til:

$$(2) i^m = i^* + E[\Delta S] + RP \\ \pm \text{MAX}[2 \cdot s \cdot 12/m],$$

der i^m er rentenivået i Norge med skatt på kapitalbevegelser, s er skattesatsen for kapitalbevegelsene og m er løpetiden i antall måneder for transaksjonene. Vi antar først at i^* , $E[\Delta S]$ og RP er de samme med og uten skatt. Fra (1) og (2) ser vi at rentenivået i en situasjon med skatt (i^m) vil fluktuere innenfor et bånd som er symmetrisk rundt det rentenivået vi ville hatt dersom det ikke var noen skatt (i^n). Vi ser av (2) at båndet generelt sett vil være bredere jo kortere løpetid rentene har og jo høyere skattesatsen er.⁸ Hvor bredt båndet vil være for gitt skattesats og løpetid avhenger blant annet av i hvilken grad de kapitalbevegelsene som skyldes transaksjoner i forbindelse med import og eksport vil arbitrere bort forskjeller i avkastningene. Videre vil det sannsynligvis være slik at i situasjoner der det for Norge er aktuelt med netto kapitaleksport kan skatten bidra til at rentenivået i Norge tenderer til å være noe lavere enn det rentenivået vi ville hatt dersom det ikke var skatt på kapitalbevegelser. Dersom Norge har behov for kapitalimport kan skatten gjøre

at rentenivået i Norge muligens vil være noe høyere enn rentenivået uten skatt.⁹

Det kan tenkes at innføringen av en skatt på kapitalbevegelser vil svekke tilliten til kronen ($E[\Delta S]$ øker) og/eller øke risikoen ved å sitte med kroner (RP øker). For eksempel vil risikopremien kunne øke fordi skatten gjør det kostbart å foreta sikringsforretninger og fordi plasseringer i kroner blir mindre likvide. Dette vil bidra til at middelverdien i det båndet vi har når det er en skatt på kapitalbevegelser vil være høyere enn det rentenivået vi ville hatt dersom det ikke var en slik skatt.

En skatt på kapitalbevegelser vil også kunne redusere transaksjonsvolumet i de innenlandske pengemarkedene, og dermed bidra til at markedene blir mindre effektive. En konsekvens av dette er at vi kan risikere langt mer usikre renteutslag i situasjoner hvor destabiliserende kapitalbevegelser oppstår.

Konklusjonen på drøftingen ovenfor er altså at det er rimelig å tro at en skatt på kapitalbevegelser vil skape et bånd som rentenivået i Norge kan bevege seg innenfor. Mens markedet i dag direkte bestemmer vårt rentenivå, vil en skatt gjøre at markedet isteden bestemmer nivået for båndets beliggenhet, og ventelig også rentens beliggenhet innenfor båndet. En skatt på kapitalbevegelser vil derfor ikke gi oss noe autonomi i rentepolitikken. En slik skatt kan dessuten ha uheldige konsekvenser for både nivået og stabiliteten til det norske rentenivået.

c) Internasjonalt regelverk

Norges mulighet til å innføre en skatt på kapitalbevegelser må vurderes i lys av EØS-avtalen, kapittel 4, artikkel 40-45 (hvor EFs Kapitaldirektiv av 1988 er sekundærlovgivning). Artikkel 40 i denne avtalen sier at det ikke skal være noen *restriksjoner* på overføring av kapital mellom EFs medlemsland eller EFTA-landene. Det er imidlertid ikke opplagt hvordan begrepet «restriksjoner» skal tolkes. En mulig tolkning er at det ikke er lov å treffe tiltak som *hindrer* kapitalbevegelser mellom landene. Med denne tolkningen vil Norge kunne innføre en skatt på kapitalbevegelser så lenge skattesatsen ikke er urimelig høy.¹⁰ Men dersom man isteden tolker «restriksjoner» som

det å gjøre transaksjoner *unødvendig kostnadskrevende*, vil EØS-avtalen ikke tillate at Norge innfører en slik skatt. Det bør imidlertid også nevnes at det finnes noen unntak fra hovedregelen i artikkel 40. Det gjelder særlig monetære og pengepolitiske hensyn, rett til finanstilsyn og skattekontroll og rett til å kreve opplysninger for statistiske formål. Dersom EØS-avtalens hovedprinsipp innebærer at en skatt på kapitalbevegelser ikke er tillatt, er det tvilsomt om en slik skatt kan komme inn under de nevnte unntaksbestemmelsene.

I tillegg til dette regelverket, vil også EFs skatteregler være relevante når forslaget om skatt på kapitalbevegelser skal vurderes. EF fremmet i 1987 et direktivforslag som ville forby avgifter på verdipapirtransaksjoner. Bakgrunnen for dette var at enkelte medlemsland hadde en slik avgift. Forslaget, som krever enstemmighet, er imidlertid ikke behandlet av rådet, og må vel nå betraktes som begravet. EFs skatteregler synes derfor ikke å utelukke muligheten for at Norge ensidig innfører en skatt på kapitalbevegelser.

d) Konsekvenser for internasjonal handel

En skatt på kapitalbevegelser vil virke som en toll både på import av utenlandske varer til Norge og på andre lands import av norske eksportvarer. Siden skattesatsen er lav vil denne handelshindringen kanskje ikke være av stor betydning. Det må likevel betraktes som et problem at norske eksportvarer blir dyrere, mens andre lands eksportvarer ikke blir det. Det betyr for eksempel at denne skatten vil være en større ulempe for Norge enn en generell toll i landet vi eksporterer til.

e) Omgåelser

Det er nærmest en naturlov at reguleringer skaper omgåelser, og dette gjelder særlig i valutamarkedet. Omgåelsene i valutamarkedet var et viktig argument bak dereguleringen av kapitalbevegelsene. Ved en ensidig norsk innføring av skatt på kapitalbevegelser vil en svært sannsynlig omgåelse av skatten være at vekslingsene flyttes til utenlandske banker. Inntektsgrunnlaget for norske banker vil derved bli svekket. De utenlandske bankene vil måtte

⁷ Merk at risikopremien representerer både valutakursusikkerhet, politisk risiko (som for eksempel frykt for endringer i valutareguleringen), kredittrisiko og likviditetsrisiko.

⁸ Antar vi for eksempel at skattesatsen er 0.5 prosent og at løpetiden er 3 måneder, følger det av (2) at båndets bredde vil være ± 4 prosent.

⁹ Det bør imidlertid presiseres at det motsatte også kan være tilfelle. Dersom for eksempel noen aktørers oppfatning av devalueringssannsynligheten er påvirket av størrelsen på kapitalutgangen, vil en skatt som hindrer visse former for kapitalutgang bidra til at vi sjeldnere opplever at mange aktører samtidig tror på devaluering av kronen.

¹⁰ Det kan i den forbindelse nevnes at Danmark har en skatt på omsetning av aksjer.

skaffe seg større beholdninger av norske kroner som kan være destabiliserende i en krisesituasjon. Vi har ikke hjemmel til å kreve at alle transaksjoner i norske kroner kun skal gå gjennom norske banker.

En annen mulig omgåelse er at det oppstår nye «mellommenn» som ikke er skattlagt. Eksportforetak kan få noe av den rollen som bankene har i dag ved at de tar over valutabetalinger for andre foretak. La oss anta at foretak A er eksportør med valutakonto i utlandet. Foretak B er importør. A's eksportinntekter settes inn på foretakets konto i utlandet. Etter avtale mellom A og B betales B's import fra A's valutakonto. Oppgjøret mellom dem foretas deretter i norske kroner, f.eks. mot bankinnskudd eller som mellomregning.¹¹ Det må antas at en slik betalingsformidling vil være mer ressurskrevende enn hvis den går gjennom bankene.

Skatten kan føre til skifte av oppgjørsvaluta vekk fra NOK. I et fastkursregime vil det for et foretak med tillit til valutakurspolitikken være en omgåelsesmulighet at vekslinger foretas mot ECU istedenfor mot NOK og at ECU-innskudd erstatter NOK-innskudd.

f) Praktisk gjennomførbarhet

Antall transaksjoner som rapporteres av valutabankene til Valutastatistikkontoret i Norges Bank er i gjennomsnitt 1.3 mill. pr. mnd. Vi vet at de

¹¹ Det er verd å merke seg at A's aktivitet ikke vil være i overensstemmelse med valutareguleringen hvis de driver betalingsformidling med utlandet på vegne av «allmennheten».

transaksjonene som eventuelt skal skattlegges utgjør rundt 5 prosent av totalverdien av omsetningen i det norske valutamarkedet. Hvis vi antar at andelen er den samme for transaksjonsantallet, vil det kunne innebære at skatten berører rundt 800 000 transaksjoner pr. år. Men en innføring av skatt på kapitalbevegelser vil trolig redusere antall transaksjoner. I april 1992 sto terminmarkedet for 60 prosent av totalomsetningen i det norske valutamarkedet, og 2/3 av avtalene i terminmarkedet hadde en løpetid med forfall innen 1 uke. Grunnlaget for mange av kundetransaksjonene i terminmarkedet vil trolig falle bort ved innføring av skatt, men antall gjenværende transaksjoner må forventes å forbli betydelig. Innkrevingen vil være ressurskrevende for bankene, og det må dessuten bygges opp et omfattende offentlig apparat for å kontrollere skatteinnbetalingene.

5. OPPSUMMERING

Denne artikkelen har drøftet enkelte sider ved forslaget om at Norge bør innføre en skatt på kapitalbevegelser inn og ut av landet.

Diskusjonen av det internasjonale regelverket viste at EØS-avtalen kan representere et hinder mot å innføre en skatt på kapitalbevegelser, fordi avtalen sier at det ikke skal være restriksjoner på kapitalbevegelser.

Det er vanskelig å overskue de praktiske problemene knyttet til innføringen av en skatt på kapitalbevegelser. Det er imidlertid rimelig å tro at både registrering og kontroll av de transaksjoner som skal beskattes vil være svært res-

surskrevende. Dessuten vil skatten lett føre til omgåelser.

Motivasjonen for forslaget om å innføre en skatt på kapitalbevegelser var at en slik skatt ville gi Norge en autonomi i rentepolitikken. Selv om en skatt på kapitalbevegelser kan ha en dempende effekt på visse former for destabiliserende kapitalbevegelser, vil ikke dette være tilstrekkelig til å gi oss autonomi i rentepolitikken. En skatt på kapitalbevegelser vil skape et bånd som rentenivået i Norge kan bevege seg innenfor. Mens markedet i dag direkte bestemmer vårt rentenivå, vil en skatt gjøre at markedet isteden bestemmer nivået for båndets beliggenhet, og ventelig også rentens beliggenhet innenfor båndet. En skatt på kapitalbevegelser vil derfor ikke gi oss noe vesentlig autonomi i rentepolitikken. Det kan dessuten tenkes at innføringen av en skatt på kapitalbevegelser vil øke risikoen ved å sitte med kroner (for eksempel fordi plasseringer i kroner blir mindre likvide). Dette vil bidra til at middelverdien i det båndet vi får når det er en skatt på kapitalbevegelser vil være høyere enn det rentenivået vi ville hatt dersom det ikke var en slik skatt.

REFERANSER:

- Andvig, J.C. (1992): «Kapitalen kan kontrolleres.» Arbeiderbladet 24.oktober 1992.
Svor, A. (1992): «Omsetningen i valutamarkedet – en undersøkelse våren 1992.» Penger og Kreditt 1992/4. Oslo: Norges Bank.
Tobin, J. (1978): «A Proposal for International Monetary Reform.» The Eastern Economic Journal 4, 153-159.

Abonnement

Abonnement løper til oppsigelse foreligger.

Tvilsomme sammenlikninger

I forbindelse med EØS/EF-prosessen har interessen for sammenlikninger av nasjonale forskjeller i kjøpekraft økt sterkt. I offentlige dokumenter og i media er det blitt framlagt OECD-beregninger som viser at privat forbruk i Norge ligger lavt i forhold til i de fleste vest-europeiske land. Det viser seg at beregningene bygger på et meget spinkelt grunnlag.

AV
KNUT THONSTAD

I samarbeid med de statistiske sentralbyråene i medlemslandene innhenter, beregner og publiserer OECD anslag på tall for kjøpekraftspariteter mellom landene og kjøpekraftskorrigerte tall for landenes BNP og dets komponenter. Tallene for privat forbruk, spesielt for forbruket av bolig tjenester, synes å være beheftet med betydelige svakheter. Disse tallene har relativt ukritisk blitt gjen-gitt i ulike sammenhenger, bl.a. i norske offentlige dokumenter og i media.

Sammenlikninger ved bruk av faktiske valutakurser indikerer at Norge i 1990 hadde et privat konsum pr. innbygger (inkludert den delen av offentlig konsum som blir individuelt forbrukt) på 17% over OECD-gjennomsnittet, og et BNP pr. innbygger 28% over gjennomsnittet. De kjøpekraftskorrigerte tallene indikerer imidlertid at det private konsumet pr. innbygger i Norge reelt sett ligger 20% under gjennomsnittet for OECD, og 14% under gjennomsnittet for EF. Det er rimelig å forvente en nedjustering av norske konsumtall i forhold til OECD-gjennomsnittet, når en går over fra å bruke valutakurs til kjøpekraftskorrigerte tall. Det skyldes at vi i Norge har et relativt høyt pris- og kostnadsnivå. Størrelsen på nedjusteringene på enkelte konsumområder er imidlertid åpenbart urimelige. Spesielt gjelder dette boligkonsumet (utenom fyring og strøm) pr. innbygger som i utgangs-

* Knut Thonstad, cand oecon fra 1984, er LO-økonom.

punktet er beregnet for lavt. Det svarer kun til 53 og 58% av nivået i Danmark og Sverige som er anslått til å ligge på topp innenfor OECD, og til 84% av OECD-gjennomsnittet. Etter kjøpekraftsjusteringen blir nivået for norsk boligkonsum 57% av gjennomsnittet i OECD. Det er langt bak land som har en betydelig lavere boligstandard enn Norge.

Kjøpekraftspariteter

Kjøpekraftsparitetene (Purchasing Power Parities, PPP) er de valutakursene som ville gjort at kjøpekraften ble lik for de ulike valutaer. Dvs. at om et gitt beløp i en valuta blir vekslet til andre valutaer etter PPP-vekslingsforholdene, kan beløpet kjøpe den samme vare- og tjenestekurv i alle land. PPP er derfor det vekslingsforholdet som ville eliminert forskjellen i prisnivå mellom land. Når bruttonasjonalproduktet og dets komponenter blir omregnet til en felles valuta ved hjelp av PPP, blir det uttrykt ved samme sett av internasjonale priser slik at forskjell mellom land bare reflekterer forskjeller mellom volum av varer og tjenester.

I teorien er fordelene ved å bruke PPP framfor de faktiske valutakursene til internasjonale sammenlikninger at valutakursene ikke fanger opp prisforskjeller mellom land på varer og tjenester som ikke omsettes på det internasjonale marked. Imidlertid reiser det seg en rekke problemer i forbindelse med beregning av kjøpekraftspariteter, f.eks. når det gjelder sammenlignbarhet av varer og tjenester mellom land, utvalg av representantvarer og vekting. En har i OECD-beregningene brukt et svært

Knut Thonstad

detaljert varespesifikasjonsnivå for å sikre sammenlignbarhet mellom land. Det er også benyttet parvise sammenlikninger mellom land for å omgå problemet med at ulike varer er vanlige i ulike land. Likevel er det trolig svært vanskelig å oppfange viktige kvalitetsforskjeller mellom land spesielt når det gjelder tjenester og boligkonsum. Dette vil lede til at forskjeller som skyldes kvalitet ikke blir oppfanget som reelle forskjeller i konsum, men som høye kostnader og priser i land som har høyere kvalitet.

Varige forbruksgoder

Helt uavhengig av selve forsøket på kjøpekraftskorrigering reiser beregningen av konsumet av varige forbruksgoder spesielle problemer. I prinsippet er konsumet en tjenesteyting fra beholdningen av disse godene (en slags avkastning). OECD-analysen har fulgt praksisen i Nasjonalregnskapet. En forsøker der å verdsette konsumet av boligmassen. Konsumet av andre varige forbruksgoder beregnes ved kjøpet i vedkommende år. Det siste gir en relativt fornuftig løsning i sammenlikning av de relative nivåene mellom land, dersom kjøp følger en stabil utvikling, slik at årlige kjøp og forbrukernes beholdninger av godene er relativt proporsjonale. Dersom kjøpene svinger sterkt kan både Nasjonalregnskapet og OECD-beregningene gi et fortegnat bilde av konsumet av varige forbruksgoder.

Et eksempel på dette er konsumposten «Personal transport equipment» som i hovedsak omfatter personbiler.

I 1990 lå førstegangsregistreringen av personbiler i Norge på 64 000, mot et årlig gjennomsnitt på 80-tallet på 113 000. Beholdningen av biler var voksende gjennom 80-tallet og nådde 382 pr. 1000 innbyggere i 1989. Dette er relativt midt på treet blant rike industriland. P.g.a. det lave norske salget i 1990 blir det kjøpekraftskorriger-te norske konsumet satt til 46% av OECD-gjennomsnittet og 55% av nivået i EF. I 1985 beregnet OECD det norske nivået til å være 69% høyere enn nivået i EF. Da var førstegangsregistreringene i Norge 165 000. Den særnorske utviklingen i kjøp av varige forbrugsgoder gjør at en har fått liknende om enn svakere utslag i beregningene av relativt konsumnivå for de fleste varige forbrugsgoder. Mens f.eks. posten «Household equipment and operation» i 1985 er beregnet til 115% av EF-gjennomsnittet, er den i 1990 falt til 84%.

OECD-tallene

I tabell 1 nedenfor er gjengitt tall pr. innbygger for BNP og dets hovedkom-

beregnete prisnivået. For Norge innebærer det at det private konsumet omregnet til dollar etter vekslingskursen er dividert med 1,46 for å nå volumtallet for konsum, og BNP er dividert med 1,37. Gjennomsnittet for OECD er uendret ved kjøpekraftskorrigeringen. Tallene for privat konsum i tabellen inkluderer den delen av offentlig finansiert konsum som faktisk konsumeres individuelt. Dette gjør at forskjellen i finansieringsform (f.eks. offentlig og privat finansiering av helsetjenester) ikke har betydning for beregningene.

Vi ser at Norge har et svært høyt beregnet prisnivå i forhold til gjennomsnittet for OECD. Det gir en sterk nedjustering av BNP-komponentene målt ved vekslingskursen. Summen av de ulike komponentene utenom privat konsum (som inkluderer offentlig finansiert individuelt konsum) er svært høy for Norge, og 32% over gjennomsnittet for OECD. Det er eksportoverskuddet, det høyeste pr. innbygger innenfor OECD, som drar opp. Konsum-

konsumtallene. Helt uavhengig av kvaliteten på tallmaterialet kan dette gi et feilaktig inntrykk av situasjonen for Norge. Norge har satset på å beholde en sterk utenriksøkonomi og hadde et eksportoverskudd tilsvarende 17% av det private konsumet. Balansen i utenriksøkonomien kunne selvsagt vært svekket for å gi plass for økt løpende konsum.

Urimelige tall for boligkonsumet

Det området hvor det er størst grunn til å stille spørsmålstegn ved OECD-beregningene er for boligkonsumet. Når det gjelder fyring og strøm ligger Norge på topp i OECD og tallene virker noe overvurdert. For Norge, men også for mange andre land virker imidlertid tallene for selve boligkonsumet, «Gross rent and water charges», svært urimelige. Dette er alvorlig da denne posten alene utgjør 14% av det beregnede individuelle konsumet i OECD. For land som det er naturlig å sammenligne oss med, Danmark og Sverige utgjør denne posten h.h.v. 19 og 16%.

Tabell 1 *Kjøpekraftskorrigererte tall for BNP-komponenter pr. innbygger (US-dollars 1990). Prisinivå indikerer relativt prisnivå (OECD=1,00).*

	Norge	Sverige	Danmark	Tyskland	Italia	Portugal	OECD-gj-snitt
Privat konsum..... (inkl. offentlig finansiert individuelt konsum)	10 828	13 408	13 201	13 761	13 319	7 481	13 466
- prisnivå.....	1,46	1,41	1,38	1,12	1,01	0,63	1,00
Kollektivt offentlig konsum	1 602	1 704	1 178	1 322	1 318	929	1 690
- prisnivå.....	1,26	1,38	1,21	1,22	1,16	0,45	1,00
Investering i fast kapital	3 958	4 120	3 482	4 176	3 368	2 016	4 208
- prisnivå.....	1,19	1,34	1,30	1,20	1,14	0,83	1,00
Lagerendring	487	- 22	- 54	217	119	236	61
- prisnivå.....	1,24	1,07	1,13	0,89	0,91	0,73	1,00
Eksportoverskudd	1 810	117	1 383	1 306	4	- 569	10
- prisnivå.....	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Bruttonasjonalprodukt	18 232	19 365	19 067	20 689	18 119	9 938	19 435
- prisnivå.....	1,37	1,39	1,34	1,14	1,05	0,64	1,00

ponenter for enkelte land målt i volum (kjøpekraftskorrigererte tall). For sammenligningens skyld er alt målt i dollar. Tallene for prisnivå representerer kjøpekraftskorrigeringen. Volumtallene i tabellen er verditallene omregnet ved faktiske valutakurser dividert med det

met ligger imidlertid bare på 80% av gjennomsnittet for OECD, noe som gjør at samlet BNP pr. innbygger bare ligger på 94% av OECD-gjennomsnittet i 1990.

I presentasjonen av OECD-tallene har det vært fokusert relativt ensidig på

Internasjonal statistikk er svært sparsom når det gjelder indikatorer for boligstandard, og internasjonale sammenligninger må tas med en klype salt da ulike land kan benytte seg av ulike mål på areal, antall rom o.l. Nedenfor er OECD-beregningene stilt sammen

med tall fra «Housing and Building Statistics», utgitt av FNs «Economic Commission for Europe». Tabellen viser antall rom pr. innbygger, andel boliger uten innlagt vann og andelen uten bad/dusj for enkelte land. Tallene for Norge er fra siste folke- og bolig-

29/92 sies det: «Forskjeller i nivået på boligforbruket er vanskeligere å rime-
liggjøre. Vi kan her ikke utelukke at statistiske feilkilder kan bety mye for de forskjeller som framkommer i rap-
porten».

OECDs kjøpekraftskorrigerer av

Det synes som om OECD i liten grad har greid å skille kostnadsforskjeller som skyldes forskjeller i kvalitet og standard fra reelle prisforskjeller for samme standard ved sin kjøpekraftskorrigerer av boligkonsumet. Dette reiser uvilkårlig spørsmålet om en har

Tabell 2 Ulike mål på boligkonsum og standard

<i>Gross rent and water charges</i>						
	Konsum i dollar pr. innbygger ved bruk av valutakurs	PPP-korrigert pris, OECD=1,00	Konsum i dollar pr. innbygger ved bruk av PPP	Rom pr. innbygger	Andel boliger uten innlagt vann (prosent)	Andel boliger uten innlagt bad/dusj (prosent)
Norge (1990)	1 589	1,48	1 071	1,68	–	4,2
Sverige (1985).....	2 765	1,30	2 126	1,93	0,0	3,3
Danmark (1989) ...	2 856	1,12	2 542	1,68	–	11,4
Frankrike (1990) ...	1 978	0,89	2 224	1,50	0,3	7,6
Portugal (1989) ...	367	0,20	1 802	1,04	27,6	41,8
OECD-gj.snitt	1 886	1,00	1 886			

telling. Tallene i parentes angir mål-
ingstidspunkt for rom, vann og bad.

Med unntak for Norge synes de rela-
tive forskjellene i konsum når den fak-
tiske vekslingskursen legges til grunn
å reflektere de grove fysiske målene på
bostandard. Sverige og Danmark ligger
på topp i OECD, omlag 50% over gjen-
nomsnittet. Forskjellen mellom Frank-
rike og disse landene synes rimelig i
forhold til forskjellen i rom pr. innbyg-
ger og de høyere krav til isolasjon i de
nordiske land. Heller ikke plasseringen
av Portugal kan sies å være urimelig.
Den ekstremt høye andelen av portugi-
siske boliger uten innlagt vann (27,6%),
og uten dusj/bad (41,8%) indikerer en
boligstandard ikke vesentlig over u-
landsnivå. Det synes ikke å være store
forskjeller i reell bostandard mellom
Norge, Sverige og Danmark. Boligkon-
sumet i Norge målt med den faktiske
valutakursen, er antagelig fastsatt for
lavt. Det korrekte boligkonsumet lig-
ger trolig rundt svensk/dansk nivå.

Statistisk sentralbyrå er klar over at
det foreligger et problem, og i forbin-
delse med en presentasjon av PPP for
de nordiske land i Statistisk Ukehefte

boligkonsumtallene fører til merkelige
resultater. For Portugal forutsettes det
at prisen på bolig tjenester reelt sett
bare er 20% av OECD-gjennomsnittet,
noe som fører til en oppblåsing av det
kjøpekraftkorrigererte boligkonsumet med
en faktor på 5 i forhold til konsumet
beregnet ved vekslingskursen. For
Norges vedkommende settes den korri-
gerte prisen nær 50% over gjennom-
snittet, norsk boligkonsum justeres ned
med 1/3, bl.a. med den følge at bolig-
konsumet pr. innbygger i Portugal
beregnes til å ligge 68% over norsk
nivå. Portugal ligger også foran Tysk-
land.

Det er ikke bare for Portugal det
skjer en sterk oppjustering av bolig-
konsumet når OECD benytter PPP,
men også for andre land med relativt
lav boligstandard. For Tyrkia er
økningen 300%, Irland 168%, Hellas
96%, Italia 79% og Spania 56%. For
land en forbinder med en høy bolig-
standard skjer det en nedjustering. Ita-
lia rykker opp til 2. plass i boligkon-
sum pr. innbygger i OECD, bare bak
Danmark, men 33% over Tyskland, og
hele 135% over Norge.

greid dette på andre områder hvor det
er vanskelig å operere med enkle og
endimensjonale mål på forskjeller i
kvalitet.

Misvisende sammenlikninger

Problemene i forbindelse med
OECDs kjøpekraftsparitetsberegninger
er omfattende og har flere kilder. Den
særnorske utviklingen i kjøp av varige
forbruksgoder gjør at det norske kon-
sumet av slike goder er blitt sterkt
overvurdert midt på 80-tallet og under-
vurdert i 1990. Det urimelige lave
anslaget på nominelt norsk boligkon-
sum skyldes forhold i Nasjonalregn-
skapet som forhåpentligvis vil bli rettet
i forbindelse med neste hovedrevisjon.
Underestimeringen av norsk forbruk
har blitt forsterket ved at en ikke i til-
strekkelig grad har greid å ta hensyn til
forskjeller i kvalitet ved kjøpekrafts-
korrigeringen. Samlet sett gir derfor de
kjøpekraftskorrigererte tallene for 1990
et klart misvisende bilde av forskjeller
i forbruk mellom Norge og andre vest-
lige land.

Bankenes tapsavsetninger i Norge og Storbritannia

AV
AXEL DAMMANN

Sosialøkonomen for november hadde en artikkel av professor Preben Munthe om bankkrisen, etterfulgt av flere kommentarer. Jeg har som kjent særlig konsentrert meg om tapsforskriftene og deres virkning. Den alminnelige påstand har vært at de nye norske forskriftene av 1987 i prinsippet fulgte reglene i andre land. Bergensprofessorene var nokså bastante på dette punkt, men dokumentasjonen tynn, jfr s.288 om England og USA i «Bankkrisen i Norge». Muntheutvalget var mer tvilende, men ikke mer konkret.

I begynnelsen av desember reiste jeg derfor til London for å se om det skulle være mulig å bringe klarhet i hva britene faktisk foretar seg. Det lyktes, og resultatet fremgår av det følgende. Kort fortalt gjør britiske banker årlige tapsavsetninger som omtrent svarer til årlige tap. Det er dette vi gjorde før 1987, og som jeg har vært så fri å foreslå at vi fortsatt kunne gjøre.

Hadde vi forholdt oss som britene, ville DnB hatt 6 milliarder kroner mer i åpen kapital enn den har idag, vært uavhengig av staten og 100 prosent eiet av de gamle aksjonærene.

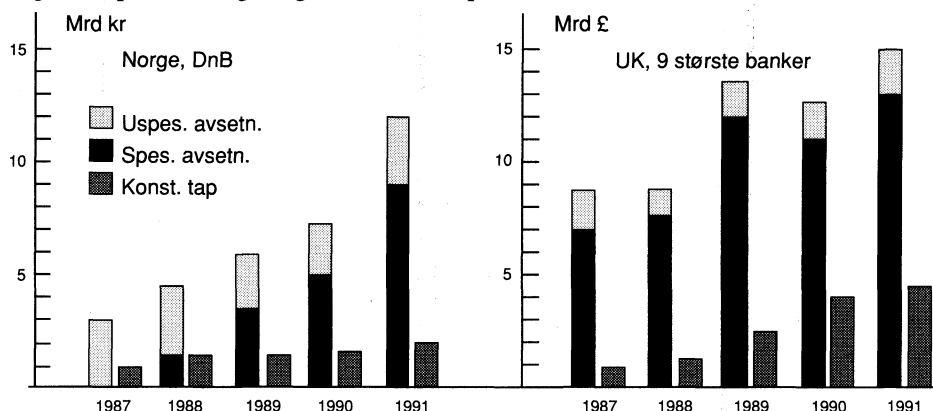
Britiske banker bruker avsetningene

Figur 1 viser at DnB fra 1987 til 1991 bygget opp en betydelig akkumulert avsetning for fremtidige tap. Den besto av spesifiserte avsetninger (den nederste del) og uspesifiserte avsetninger, tidligere en bloc (øverst).

De årlige konstaterte tap var nokså stabile.

Til sammenligning vises tallene for summen av de ni største britiske banker, som utgjør en gruppe det føres særskilt statistikk for. De fremgår til

Fig. 1. Tapsavsetninger og konstaterte tap

høyre i figur 1. Britiske banker gikk inn i siste del av 1980-årene med større reserver enn de norske. De lå på 6-7 ganger årstapene. DnB (d.v.s. dengang DnC pluss BB) hadde bare snaut tre ganger tapene i reserve.

Dette forholdet endret seg kraftig gjennom de følgende fire år. Etterhvert som utlånstapene økte også i Storbritannia, brukte de britiske bankene av sine avsetninger. I 1990 var de kommet ned på tre ganger årstapene, og der lå de også i 1991. DnB dekket tapene over driften, det ble lite eller ingenting igjen til utbytte, men til gjengjeld var det en sterk netto økning i avsetningene. De nådde opp i 5,6 ganger årstapene i 1991.

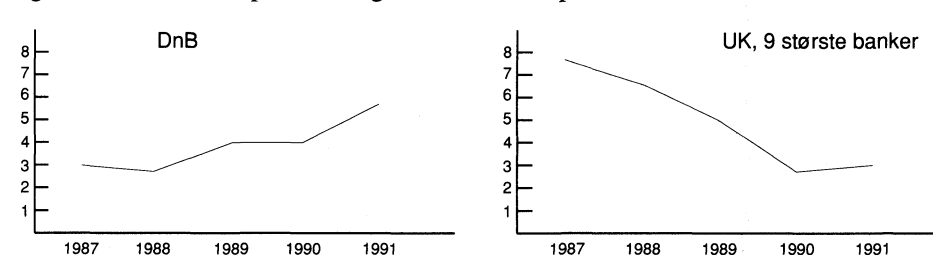
oppretholdt sin åpne kapital, eller øket den. Norske banker har bygget opp reserver under krisen, og fortsetter med det uansett størrelsen på avsetningene, og har dermed redusert sin åpne kapital.

Undertegnede foreslår til en alternativ avslutning av DnB's regnskap for 1991 gikk ut på at avsetningene skulle økes mindre enn foreslått (ikke reduseres), slik at kapitalen ikke ble så sterkt redusert. Avsetningene ville da blitt fire ganger årstapene, og altså høyere enn de britiske.

Norske avsetninger store i forhold til neste års tap.

Det har vært diskusjoner om hvorvidt tapsavsetningene har vært store

Fig. 2. Akkumulert tapsavsetning : konstaterte tap. Ratio.

Holdningen til tapsføring og tapsavsetninger har altså vært forskjellig i de to land. Britiske banker har brukt reserver til å møte krisen, og har dermed

nok i forhold til de endelige tap. Også her er sammenligningen interessant. I figur 3 er de tapsavsetningene som ble belastet driftsregnskapet i ett år sam-

menlignet med de konstaterte tap det neste. Selvsagt vil tap komme også i senere år, men sammenligningen gir allikevel en viktig indikasjon.

I Norge har tapsavsetningene overgått neste års tap i stigende grad. I Storbritannia var dette tilfelle bare i

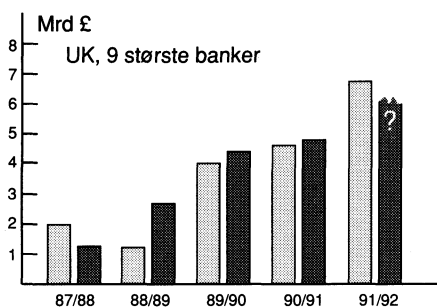
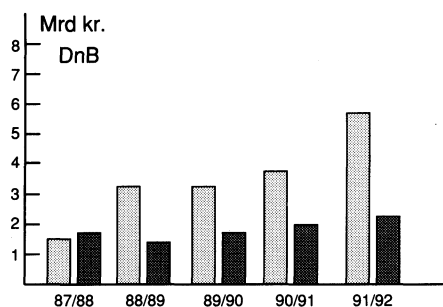
Driftsresultat før tap i prosent av forvaltningskapitalen

	1987	1988	1989	1990	1991
9 UK banker	1,72	1,71	1,68	1,62	1,70
DnB	0,22	1,27	1,65	1,14	0,63

Kapital pluss tapsavsetninger i prosent av forvaltningskapitalen.

	1987	1988	1989	1990	1991
9 UK banker	10.5	10.9	11.2	10.2	10.6
DnB	7.1	8.7	9.7	10.4	14.1

Fig. 3. Tapsavsetning belastet driften / neste års konstaterte tap

1987/88. Senere har avsetningene bare knapt nok dekket neste års konstaterte tap. Dette er oppsiktsvekkende. Det innebærer at britisk praksis idag ligger meget nær den norske praksis inntil 1986, som gikk ut på at bankene etterfylte en bloc fondet etterhvert som det medgikk til tapsavskrivninger. Sagt på en annen måte: britiske banker foretar avsetninger omtrent lik de konstaterte tap.

Britiske tap og driftsresultater større

Som en ytterligere utdypning kan man se på bankenes konstaterte tap i forhold til samlede utlån og driftsresultat. Britiske banker har faktisk skrevet av prosentvis mer enn norske. I den perioden vi ser på var det bare i 1988 at tapsavskrivningene var større i Norge.

Konstaterte tap (write offs) i prosent av utlån

	1987	1988	1989	1990	1991
9 UK banker	0,9	0,8	1,4	2,0	1,8
DnB	0,8	1,2	1,1	1,3	1,3

Disse tallene skulle i og for seg ikke tilsi noen dramatisk forskjellig avsetningspolitikk. Avviket burde i tilfelle ha gått i retning av relativt større avsetninger i Storbritannia. Det har de altså ikke gjort.

De britiske bankenes mer tilbakeholdne avsetningspolitikk kommer heller ikke av at de har dårligere råd enn de norske. Tvert imot har driftsresultatene ligget bedre an.

Det lave tallet for 1987 kommer vesentlig av de store tapene på verdipapirer det året. Forøvrig er det særlig i 1990 og 1991 at DnB er falt tilbake i driftsresultat, dels takket være store avskrivninger på egen eiendom. Allikevel var driftsresultatene fra 1987 til 1990 alt ialt tilstrekkelige til å dekke bankens konstaterte tap. De britiske bankene hadde på sin side inntekter som var dobbelt så store som tapsavskrivningene ennå i 1990 og 1991.

Samlet kapital og avsetning

Er det nå slik at britiske banker har kunnet følge sin avsetningspolitikk fordi de har større kapital enn de norske? Dette kan best vurderes ut fra summen av avsetninger og total kapital (egenkapital pluss lånekapital). Til å begynne med lå de britiske storbankene bedre an, men igjen kom Den norske Bank høyere ut etterhvert, og lå etter regnskapet for 1990, før staten kom inn i bildet, bedre an enn de britiske. Utviklingen har vært slik:

DnB's kapital med britisk avsetningsrate.

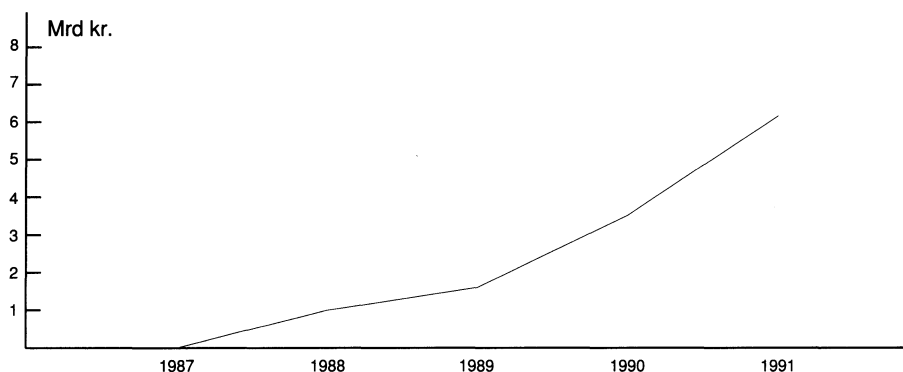
Man kan tilslutt stille spørsmålet om hvorledes norske bankers regnskaper ville utviklet seg, hvis de hadde fulgt den avsetningspraksis som vi her har konstatert for de britiske bankene. Vi får et anslag for dette ved å tenke oss at forholdet mellom konstaterte tap og tapsavsetninger (samme år) hadde vært det samme i Norge som i Storbritannia. Det ville ført til mindre avsetninger i Norge.

Sett over perioden 1987 – 1991 ville avsetningene for DnB blitt 6 milliarder kroner mindre enn de faktisk har vært. Det vil si at bankens egenkapital hadde vært tilsvarende større. Den ville isåfall klart seg uten kapitaltilførsel fra staten, ihvertfall hittil. Den beregnede utvikling fremgår av figur 4.

Konklusjon

Den profesjonelle glede over å kunne fremlegge slike konkrete resultater, blandes selvfølgelig med sorg over all den skade som er skjedd. Man skal stå nokså fjernt fra bankvesenet for ikke å forstå den sjokkvirkningen det var for slike institusjoner å vise regnskapsmessige underskudd. Fra 1987 stupte deres utlån, og dermed bidraget til veksten i pengemengden rett nedover. Den særnorske nedgangen var innledet. Kredittilsynet kom dermed, ikke helt uforvarende, til å gi et sterkt bidrag til den voldsomt pro-sykliske

Fig. 4. Beregnet kapitalutvikling for DnB med britisk tapsavsetning.

pengepolitikken Norge førte i 1980-årene. Når jeg sier «ikke helt uforvarende», er det fordi jeg senere har fått vite at DnC's eksterne revisor dengang advarte inntrengende mot de *nasjonal-økonomiske* konsekvensene de nye reglene kunne få.

Gleden blandes også med en betydelig ergrelse over at resurssterke institusjoner og forskere med millionbevilgninger har kunnet fare så lett henover saken. Den arrogante tilbakevisningen fra banken selv og fra Bankforeningen har også vært tung å bære. Idet man

kommer fra England, kan det være naturlig å trøste seg med John Lockes ord: «Though all the winds of Doctrine may blow upon the Earth, so Truth be afield, and we do injuriously by prohibiting and licencing to misdoubt her strength.»

Professor Wilhelm Kelhau's Minnefond

Fondet har gitt vesentlig støtte til dekning av trykkings-utgifter ved utgivelse av økonomiske forskningsavhandlinger samt til reise- og oppholdsutgifter ved aktiv deltagelse ved økonomisk faglige kongresser eller forskningsprosjekter. Dette vil fortsatt være hovedretningslinjer for fondets virksomhet.

Fondet kan også gi støtte til forskere som ønsker å utvide sine kunnskaper på et spesielt felt innen den økonomiske teori og av den grunn ønsker et kortvarig opphold ved en forskningsinstitusjon som har spesiell kompetanse innen dette felt.

Professor Wilhelm Keilhau's Minnefond er et «siste utvei fond» på den måten at det er først når andre former for støtte ikke er tilgjengelig eller ikke er tilstrekkelig at støtte fra fondet kan bli aktuelt.

Skriftlig søknad sendes til

Leif Høegh & Co A/S

Postboks 2596 Solli

0203 OSLO

Telefon 02 86 97 00

Medlemskap i SF

Tenker du på å melde deg inn i Sosialøkonomenes Forening?

Be om informasjon i sekretariatet, telefon (02) 17 00 35,

telefax (02) 17 31 55

Bankkrise og skatt

I artikkelen i november-nummeret om bankkrisen peker professor Preben Munthe på den betydning som den generelle adgang til å trekke fra gjeldsrenter i inntektsskattegrunnlaget hadde for personsektorens opplåning i 1980-årene. Det er naturlig å tenke seg at det er en sammenheng her, men som Munthe selv påpeker er eiendoms- og bankkrisen et internasjonalt fenomen. Den har også gjort seg gjeldende i land med andre fradragsregler på dette punkt enn vi hadde; således inntraff boomen i eiendomsprisene i Sør-England mange år etter at den generelle adgangen til å trekke fra gjeldsrenter ble opphevet og mulighetene for å trekke fra boligrenter var blitt sterkt begrenset. Skattesystemets betydning for overinvesteringene i fast eiendom og skip og dermed også for bankkrisen, er imidlertid såvidt interessant at den kan fortjene noen ord. Jeg skal peke på enkelte forhold som kan ha spilt en rolle.

AV
HÅKON LØCHEN

1. Det alminnelige rentefradraget

Opprinnelig var denne fradragsretten en logisk del av skattesystemet. Fordel ved bruk av egen bolig var med i inntektsgrunnlaget, og fordi husholdningenes gjeldsrenter helt inn til 1980-årene i det alt vesentlige gjaldt boligrenter, ville disse kommet inn under den generelle fradragsregel om «utgifter til inntekts ervervelse» selv om man ikke hadde hatt den spesielle fradragshjemmelen for gjeldsrenter. Denne sammenhengen var naturlig før krigen og de første 10-årene etter; fordelene ved bruk av egen bolig var satt til 2-2,5% av skattetaksten, som igjen – trolig som følge av depresjonen på eiendomsmarkedet i 1920-30 årene og prisreguleringen etter krigen – sto i et rimelig forhold til omsetningsverdien. I etterkrigsårenes lavrentepolitikk ga dette rimelige resultater.

Problemene meldte seg da rentenivået utover i 1960-årene begynte å løfte seg, og da eiendomsmarkedet i de samme årene begynte å stige markert. Det viste seg umulig å få regulert opp prosentsatsen fra 2,5%, og det lot seg nesten ikke gjøre å heve skattetakstverdiene. Derved kom inntektsansettelsen for fordelene av egen bruk av bolig helt ut av takt med gjeldsrentefradraget. Den såkalte Boligbeskatningskomiteen som avga innstilling i 1973 foreslo økninger både i prosentsatsen og skattetakstene, men dette vakte slik massiv

motstand at forslaget hurtig ble henlagt og hele dette problemkomplekset er senere blitt ansett som så høyeksplosivt at hverken den såkalte skattekomisjonen av 1982 eller Aarbakkeutvalget turde foreslå vesentlige endringer. At begge disse to utvalgene likevel har flørtet med ideen om å la fordel ved egen benyttelse av varige forbruksaktiva – såkalte kjøleskapstjenester – inngå i inntektsskattegrunnlaget, virket på denne bakgrunn noe påfallende.

Motstanden mot i å for seg meget logiske og velbegrunnede justeringer for fastsettelsen av fordelene ved egen bruk av boliger, har vært så sterk at det er grunn til å spørre om den ikke bærer i mer enn den alminnelige motstand mot skatteskjerpelser som man alltid står overfor. Jeg tror det blant skattepraktikere er en høy grad av enighet om at det i praksis er nesten umulig å forklare den alminnelige skattyters begrunnelsen for at denne type fordeler skal beskattes overhode. Det foreligger hos de fleste en så bastant oppfatning av at inntekt er enten kontanter eller tjenester fra en arbeidsgiver eller en medkontrahent at man ikke kan gå særlig langt i å beskatte beregnede fordeler av skattyternes eiendeler.

Det var imidlertid et annet forhold som også meget sterkt gjorde at man hverken fikk justert inntektssiden vedrørende egen eiendom eller den alminnelige fradragsretten for gjeldsrenter, nemlig gjeldsrentefradragets anerkjente antiprogessive karakter. Høyinntekstagerne har aldri akseptert å betale 70-85% inntektsskatt av sine toppinntekter så sant de på noen lovlig måte kunne

unngå det. Næringsdrivende kunne i stor utstrekning etter skatteomlegningene i slutten av 1950-årene investere seg ut av progresjonen. For lønnsinntakene ble hovedrømningsveien å erverve egen bolig med høy belåning. Frem til opphevelsen av kredittreguleringene, var denne veien ikke åpen for fri trafikk, men fra begynnelsen av 1980-årene var det fri fart. Ervervet man en bolig for 2 mill.kr. med et lån på 1,5 mill.kr., var skattetaksten sjelden over 1/2 mill.kr. Inntekten av boligen ble satt til kr. 12.500, mens gjeldsrentefradraget i alle fall lå på kr. 180.000.

For personer med formue, kom det ytterligere element inn at man i et eksempel som det forannevnte, reduserte formuen med 1,5 mill.kr., hvilket hadde stor betydning i denne perioden hvor formuesskattesatsen utgjorde 2,3% marginalt.

Disse forholdene var vel kjent og varte i mange år, og likevel gjorde man ikke noe med dem. I dag kan vi kanskje si at med ondt skal ondt fordrives, men noen elegant måte å ordne samfunnsøkonomien på, kan man knapt kalle det, og særlig ikke i den utstrekning disse forholdene også måtte ha bidratt til bankkrisen.

2. Næringslivets desinvesteringer i 1980-årene

For aksjeselskapene ble inntektsskattesatsen faktisk redusert til ca. 40% ved innføringen av ordningen med konsolideringsfond i 1982. Det fremgår imidlertid av de statistiske opplysningene i vedlegg 2 til Aarbakkeutvalgets innstilling NOU 1989:14 at

den faktiske beskatning av industrien i 1986 varierte i henhold til bransje fra 9,2% til 25% og med 14,2% for medianbedriften. Skatten er beregnet i % av overskudd etter finansnetto og ekstraordinære poster, men før årsoppgjør-disposisjoner. I forbindelse med skattereformen i Sverige, ble det opplyst at den effektive beskatning av svensk industri på samme tid var ca. 18%. I forbindelse med den amerikanske skattereformen i 1985 ble det opplyst at den faktiske beskatningen av amerikansk industri i begynnelsen av 1980-årene utgjorde 15%. Ingen norsk industribedrift kunne derfor overleve dersom den skulle betale 40% av sin inntekt i skatt.

Ser man på statistikken for investeringer i norsk industri utenom oljesektoren i 1980-årene, ser man at disse er enten i tilbakegang eller stagnerende, bortsett fra et blaff i 1986-88.. I og

med at det alt vesentlige av disse industriinvesteringene foretas av etablert industri, betyr dette at det i disse årene trolig foregikk en vesentlig desinvestering. Dette hadde to konsekvenser: den første og mest åpenbare var at bedriftene kom i mangel av avskrivningsobjekter som kunne bringe skattesatsene ned på et forsvarlig nivå, den andre at bedriftenes likviditet øket. Konsekvensene ble dels at bedriftene i det stagnerte marked man befant seg begynte å kjøpe opp hverandre for derved å vinne markedsandeler i og med at investeringer i produksjonsapparatet ikke syntes lønnsomme, dels at man søkte å «låne» investeringer ved å kjøpe skipsparter, forretningseiendommer etc. De norske skipsinvesteringene i 2.halvdel av 1980-årene var så betydelige at de i betraktelig grad hevet prisene på «brukte» skip.

I en artikkel i «Skatterett» nr. 3 for i

år, har jeg kommentert dette forholdet og pekt på at det skattesystemet vi fikk i slutten av 1950-årene virket tilfredsstillende så lenge konjunktorene rettfærdiggjorde investeringer i fysisk produksjonsapparat, men da dette forholdet endret seg etter den kraftige oljeprisøkningen i 1970-årene, kom systemet til å virke mot sin egen hensikt. I England og USA la man om skattesystemene allerede i første halvdel av 1980-årene for å få bort de sterkt investeringsdrivende skatte- og avskrivningssatsene, men disse landene hadde jo ikke noen oljesektor av en slik relativ dimensjon som Norge, og var derfor tvunget til å erkjenne virkeligheten på et tidligere tidspunkt enn vi. For vårt vedkommende ble i alle fall en av konsekvensene at opplåningen i bankene til investeringer i skip og fast eiendom ble stimulert helt frem til skatteomleggingen i år.

Handels- og

Servicenæringens

Hovedorganisasjon (HSH)

er landets nest største

nærings- og arbeidsgiver-

organisasjon.

Medlemsmassen består

av bedrifter som

driver handels- og

servicevirksomhet,

landsbransjeforeninger av

slike bedrifter samt

lokalforeninger.

Organisasjonen teller i

underkant av 50

medarbeidere,

og har kontorer i

Drammensveien 30 i

Oslo.

HSH søker velkvalifisert

SJEFØKONOM

Arbeidsområdet vil være økonomisk politikk og konsekvenser for handels- og servicenæringen, strukturspørsmål, miljø og samferdsel.

Riktig bakgrunn kan være sosialøkonom, statsviter, siviløkonom, gjerne i kombinasjon med humanistiske fag.

Lønn etter kvalifikasjoner.

Nærmere opplysninger om stillingen kan gis av Thomas Angell eller Leif B. Bjørnstad, tlf. 02 55 82 20.

Skriftlig søknad sendes innen 1. februar 1993 til

Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon

v/Inger-Berit Andersen

Postboks 2483 Solli

0202 OSLO

Truverde i valutakurspolitikken

Kvifor er det ikkje truverdig når styresmaktene seier dei vil halde fast valutakurs? Kvifor har dei ein spore til å avvika frå annonsert politikk? Desse spørsmåla vert diskutert i artikkelen. Det vert peika på at ein kan løysa truverdeproblemet ved å gå inn i ein valutaunion med andre land, men at ei slik ordning også påføre økonomien reele kostnader.

AV
GAUTE TORSVIK*
LOS-SENTERET

1 Innleiing

Kanskje vert eg sjølv ramma av eit truverdeproblem når eg byrjar artikkelen med å diskutera truverdeproblem i pengepolitikken medan overskrifta lokkar med eit meir aktuelt tema. Men prioriteringa er ikkje så merkeleg. For det fyrste er det ei tett kobling mellom pengepolitikk og valutakurspolitikk. For det andre har truverdeproblem og økonomisk politikk stort sett vore diskutert i samanheng med pengepolitikken, og det er kanhende her det er lettast å illustrera kva som er kjernen i problemet. For det tredje kan styresmaktene unnsleppe truverdeproblemet i pengepolitikken ved å ha ein fast valutakurs. Men då vert sjølv-sagt spørsmålet om den faste valutakursen er truverdig.

Valsituasjonar, der «mine» beste val avheng av kva andre vil velja og omvendt, altså situasjonar der strategisk atferd er viktig, vert studert innanfor spelteori. Eit av dei sentrale resultat i spelteorien er at det kan vera teneleg å binde seg. Det kan vera i eige interesse å innskrenkja sin eigen handlefridom for dermed å endra atferda til «motspelaren». I dei siste 15 åra har det vorte svært populært å nytta spelteori for å studera val av økonomisk politikk. Arbeidet som fyrte av startskotet for denne litteraturen var artikkelen av Kydland og Prescott frå 1977. Sidan den tid har det med ny kraft vorte hevda at styresmaktene i mange situasjonar kan oppnå betre resultat om dei gjev frå seg handlefridomen og vel økonomisk politikk etter bindande reglar¹. Spesielt har ein argumentert for at styresmaktene gjer det betre ved å seia frå seg handlefridomen i pengepolitikken.

* Denne artikkelen gjengjev omlag ordrett det eg sa på prøveforelesinga for dr. oecón graden den 18. desember 1992. Eg takkar Erling Vårdal for mykje hjelp.

¹ Eg skriv med ny kraft for også tidligare var det økonomar som argumenterte for reglar framfor full handlefridom. Henry Simons (1936) meinte at reglar var tenelege avdi enkle og bindande reglar ville redusera uvisse kring økonomisk politikk. Det mest kjente av dei tidligare argumenta er vel det Milton Fridman (1948) kom med, nemleg at ein aktiv pengepolitikk kunne, på grunn av svingande konjungturar, manglande informasjon og trege politiske avgjerdsprosessar, virke destabiliserande istadenfor stabiliserande.

² Om me byter ut ordet pengepolitikk i linje 2 med til dømes skattepolitikk så har me strukturen for truverdeproblem i finanspolitikken.

2 Truverdeproblem og argumentet for bindande reglar i pengepolitikken

Argumentet for ein regelstyrt pengepolitikk byggjer på tre føresetnader².

At:

- 1 Styresmaktene ikkje likar jamvekta som vert realisert i økonomien.
- 2 Pengepolitikk kan påverke jamvekta i den grad den kjem overraskande på private.
- 3 Private aktørar er framsynte og dannar forventingar om framtidig politikk rasjonelt.

1 seier at styresmaktene har ein spore til å endra jamvekta, 2 seier at dette kun kan skje om endringa kjem overraskande, 3 seier at det ikkje er mogeleg å overraske private aktørar. Utan bindande reglar for pengemengdevekst gjev denne strukturen høg inflasjon i jamvekt. Kvifor høg inflasjon? Inflasjon som kjem overraskande vil redusera realløna (gitt faste nominelle løner) og den reele byrden av gjeld. Om jamvekta i utgangspunktet gjev låg sysselsetting eller om den offentlege gjeldsbyrde er stor har styresmaktene ein spore til å inflatera. Men framsynte private aktørar gjennomskuar dette og for å oppretthalda jamvekta vil dei kreva høgare nominelle løner og høgare rente på statsobligasjonar. Om styresmaktene ikkje kan

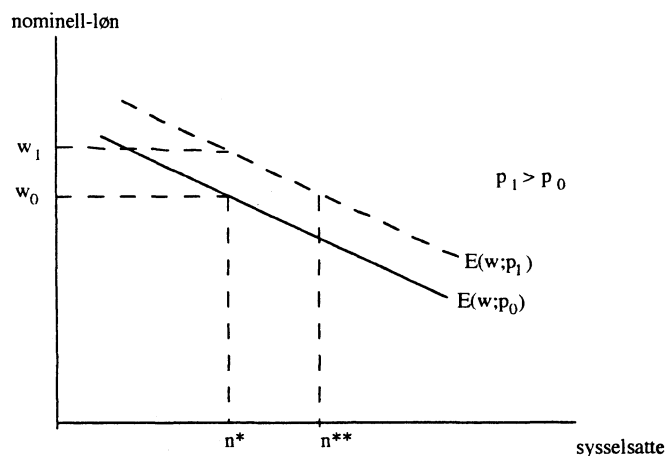

Gaute Torsvik, dr. oecón frå Norges Handelshøyskole 1992, er forskar ved LOS-senteret i Bergen.

binda seg til låg inflasjon endar ein difor opp med same sysselsetting og gjeldsbyrde som om binding var mogeleg, men i tillegg får ein høg inflasjon.

La oss sjå nærare på eit døme der pengepolitikk vert sett i eit spel mellom fagforeiningar og styresmaktene. Fagforeiningane set den nominelle løna og er bundne til den for ein periode. Dei kan ikkje indeksera det nominelle lønskravet. Etter at løna er fastsett bestemmer det offentliga inflasjonen gjennom val av pengepolitikk. Slik målsettinga til fagforeiningane er modellert vil dei, for eit gitt prisnivå, setja det nominelle lønskravet så høgt at det vert arbeidsløyse. Om styresmaktene i denne situasjonen står fritt til å velgja pengepolitikk vil dei betra stoda i økonomien ved å sørgje for ei prisauke sidan det vil redusera reallønsnivået og auka sysselsettinga. Problemet er at fagforeiningane ser sporen styresmaktene har til å inflatera økonomien og for å nå det reallønsnivå dei ynskjer vil dei krevja eit høgare nominelt lønskrav. I jamvekt får ein det reallønsnivået fagforeiningane vil ha – og dermed arbeidsløyse – men i tillegg får ein høg inflasjon. Om det offentliga ex ante – dvs før fagforeiningane set det nominelle lønsnivå – kunne binda seg til null inflasjon ville ein få ei betre løysing. Rettnok får me det same sysselsettingsnivået, men no med null inflasjon. Er inflasjon i seg sjølv ei ulempe gjev binding ei betre løysing.

Figuren under illustrerer kva som hender i eit enkelt tilfelle der fagforeiningar har to handlingsval: Dei kan velgja mellom å setja låg eller høg nominell løn og styresmaktene har to handlingsval for prisnivå.³

Den heiltrekte kurva viser kor mange arbeidarar, n , industrien vil sysselsetta for ulike lønsnivå gitt prisnivå p_0 . Høgare realløn gjev færre sysselsatte. Om prisnivået er lik p_0 i utgangspunktet vil fagforeiningane krevja ei nominell løn w_0 . Då vert n^* arbeidarar sysselsatt, dette gjev arbeidsløyse sidan n^{**} tilsvarar full sysselsetting. Har fagforeininga sett lønsnivå w_0 ser me av den stipla linja at styre-

smaktene ved å auke prisnivået til p_1 kan få full sysselsetting. Fagforeininga ser sporen styresmaktene har til å inflatera og vil difor krevja eit høgare lønsnivå w_1 . Me ender då opp med realløna og sysselsettinga fagforeininga ynskjer. I tillegg får me prisstigning (inflasjon).

Frå denne enkle modellen kan me dra konklusjonen at styresmaktene når ei betre løysing – ei betre jamvekt – om dei bind seg ex ante til ein stram pengepolitikk og heldt prisnivået fast lik p_0 . Eit anna spørsmål er om – og eventuelt korleis – styresmaktene kan binda seg. Før eg diskuterer korleis det kan skje, er det grunn til å peike på dilemmaet som oppstår i ei meir kompleks verd der styresmaktene ynskjer å nytta pengepolitikken aktivt for å stabilisera verknadane av eksogene tilbod eller etterspurnadsjokk.

Stabiliseringspolitikk

Løn aleine avgjer ikkje sysselsettingsnivået. For eit gitt lønsnivå vil produktivitets – og etterspurnads «sjokk» virka inn på sysselsettinga. Om ikkje priser og løner justerer seg momentant til eit nytt jamvektsnivå – noko dei heilt sikkert ikkje vil gjera – er det rom for stabiliseringspolitikk. Styresmaktene kan til dømes nytta pengepolitikk for å nøytralisera sysselsettingseffekten av dei eksogene «sjokka». Men sjølv sagt om styresmaktene har bunde seg til ein fast pengemengdevekst kan dei ikkje det. Styresmaktene står framføre eit dilemma: Dei ynskjer å binda seg til ikkje å nytte pengepolitikken strategisk for å redusera reallønskravet til fagforeiningane, men samstundes ynskjer dei å vera frie til å møte eksogene produktivitets og etterspurnadsjokk med aktiv pengepolitikk. Er det openbert for alle når og i kva grad slike eksogene sjokk rammar økonomien vil dilemmaet – iallefall i teorien – berre vera tilsynelatande. Styresmakene kan binda seg til tilstandsavhengige reglar. Men då vert reglane fort komplekse og det vil vera vanskeleg, for ikkje å seia umogeleg, å binda seg til slike reglar. Eg trur ein får eit meir realistisk syn på dei to alternativa, å styre etter bindande reglar eller å ha full handlefridom, om ein seier at det å styre etter reglar medføre at ein må velgja enkle reglar. I so fall kostar det noko å styre etter reglar og kostnadane er større dess meir alvorleg produktivitetssjokka er.

Korleis kan styresmaktene binda seg i pengepolitikken?

Styresmaktene kan neppe binda seg til økonomisk politikk gjennom kontrakter eller gjennom lovverk. Var det mogeleg ville ein undergrave sjølve det demokratiske prinsipp. Me må difor rette merksemda mot indirekte strategiar for binding.

Delegera pengepolitikk til ein sjølvstendig «konservativ» sentralbanksjef

Det å overlata pengepolitikken til ein institusjon – ein konservativ sentralbanksjef – som legg stor vekt på å halda inflasjonen nede og mindre vekt på arbeidsløyseproblemet kan løysa truverdeproblemet. Ved å delegera til ein slik institusjon får ein den same sysselsettinga i jamvekt, men lågare inflasjon. Rogoff (1986) viste at styresmaktene ikkje vil overlata styringa til ein ultra konservativ sentralbank avdi – som det vart peika på ovanfor – ein ynskjer

³ I ein meir kontinuerleg modell vil det eksistera ei jamvekt kun om kostnaden ved inflasjon er konveks. Jamvekt får ein der det nominelle lønsnivå er sett så høgt at marginal kostnad ved å inflatera – inflasjonskostnaden – er lik vinsten styresmaktene får ved å auka sysselsettinga. Legg merke til at av dette følgjer det at dess mindre kostnadsfullt styresmaktene synes inflasjon er, dess høgare inflasjon får ein i jamvekt.

litt fleksibilitet om økonomien vert ramma av eksogene produktivitetssjokk.

Repetisjonar og disiplinering gjennom ryktedanning

Ovanfor såg me på ein situasjon der løns/inflasjonsspelet vart spela kun ei gong. Om det same spelet vert repetert mange gonger kan det løysa truverdeproblemet. For om spelet vert gjenteke mange gonger kan styresmaktene stå ovanfor ei avveging mellom ein kortsiktig vinst og eit langsiktig tap ved å inflatera økonomien. Fagforeiningane kan følgja ein strategi der dei seier at: «Me set eit lågt nominelt lønsskrav i denne perioden og i framtida også, om inflasjonen vert halde nede, men skulle styresmaktene inflatera og undergrava realløna vil me for all framtid setja høge nominelle lønsskrav. Styresmaktene kan sikra seg ein sysselsettingsvinst i denne perioden – Phillipskurva er ikkje vertikal på kort sikt – men må i så fall betala ein pris i form av høg jamvektsinflasjon i framtida. Legg styresmaktene vekt på framtida og ikkje berre på «neste periode» kan prisen vera for høg og det disiplinere dei til å halde låg inflasjon. Repetisjonar kan altså gje styresmaktene eit rykte for å vera ei «null-inflasjons regjering» og den einaste måten å oppretthalde eit slikt rykte på er ved å velja ein stram pengepolitikk. Eg tykkjer dette høyrer ut som eit rimleg argument, men vil ein vise formelt at slike jamvekter eksisterer, må ein gjera nokre presiseringar⁴.

Eg trur det er verdt å understreka at om det er rykte og repetisjonar som disiplinere styresmaktene, så må ein velja einkle reglar, det vil seia reglar som ikkje er tilstands-avhengige. For ryktemekanismen virkar kun om det er mogleg for dei private aktørane å oppdage at styresmaktene avviki. Valet står då mellom å annonsera enkle reglar og opparbeide seg eit rykte ved å etterfylgja dei, eller å avvika og tapa rykte, iallefall for ein periode. Det vil sjølvsagt kosta noko ekstra å fylgja enkle reglar om eksogene sjokk rammar økonomien, men i « normale tider» – og med det meiner eg om sjokka ikkje er for store – kan det likevel vera verdt å ofra stabiliseringsvinstar for å oppretthalda eit rykte som ein truverdig låginflasjonstype.

Knyta valutakursen til land med låg inflasjon – valutaunion

Skulle ingen av dei ovannemnte bindingsmekanismane hjelpa kan styresmaktene, om dei står ovanfor eit problem med høg jamvektsinflasjon, binda verdien av sin valuta til land som klarer å oppretthalda ein truverdig låginflasjonspolitik. Truverdeproblemet i pengepolitikken og problemet med høg jamvektsinflasjon er altså eit argument for ein valutaunion. Endeleg er eg attende til temaet for artikkelen. Eg skal no fyrst visa korleis eit fastkurssystem kan ta bort truverdeproblemet i pengepolitikken. Deretter skal eg argumentera for at det å ha ein fast – ikkje justerbar – kurs i høve til andre land har kostnader om land vert utsette for spesifikke produktivitetssjokk. Det gjev oss eit argument for eit flek-

sibelt fastkurssystem der styresmaktene annonserer ein fast valutakurs men held samstundes bakkdøra open ved å gjera det mogeleg å endra paritetskursen t.d. gjennom devaluering. Eg skal visa at denne typen fastkurssystem gjev styresmaktene det same truverdeproblem som i pengepolitikken; dei har ein spore til å devaluera etter at nominell løn er fastsett den private sektor. Eg vil difor argumentera for at om ein legg vekt på truverdeproblemet i samband med val av valutakurssystem så er spørsmålet kva for system, flytande valutakursar eller eit justerbart fastkurssystem, gjer det lettest for styresmaktene å binda seg – i normale tider – på ein truverdig måte for å unngå jamvektsinflasjon.

3 Valutakursar, valutakurssystem og truverdeproblem

Dei nominelle valutakursane me finn notert i aviser seier oss kor mange kroner me må betale for ei eining av andre lands pengar. Får marknadskreftene rå vert prisar bestemt ved tilbod og etterspurnad. Slik er det også for valutakursar. Prisen på kroner er bestemt av tilbodet og etterspurnaden etter kroner. Ein kan i prinsippet tenkja seg to ulike valutakurssystem. Eit der styresmaktene annonserer at dei vil syte for – gjennom valutaunion eller, om det skjer ei einsidig tilknytning, gjennom marknadsoptasjonar og rentepolitikk – at prisen på kroner vil halde seg innanfor eit band, med ei øvre og ei nedre grense, i høve til andre utvalde valuta. Då har ein ei form for fastkurssystem. Alternativt kan styresmaktene la vera å gjera noko for å stabilisera prisen på sin valuta. Då har ein flytande valutakursar. Det er sjølvsagt kun i det fyrste tilfellet, med faste valutakursar det er grunn til å snakke om truverde og valutakurspolitikk i det andre tilfellet er ikkje valutakursar «politikk».

Valutaunion

La oss no sjå korleis eit fastkurssystem kan ta bort truverdeproblemet i pengepolitikken. La e vera den nominelle valutakursen, la p_0 vera prisnivået på varer som vert produsert innanlands og handla internasjonalt medan p_0^* er prisnivået i «utlandet». Anta at lova om ein pris gjeld, altså at det er kjøpekraftsparitet, då vil $p_0 = ep_0^*$.⁵ La π og π^* vera inflasjonsraten heime og ute over ein periode. Me ser med ei gong at om ein har knytt seg til ein fast valutakurs i høve til utlandet $e = e_0$, så må pengepolitikken i heimlandet nyttast slik at inflasjonen i heimlandet vert lik den i utlandet altså $\pi = \pi^*$. Er prisstiginga i utlandet lik null må den vera det i heimlandet og. Eit land som har alvorlege inflasjonsproblem, til dømes avdi det er store vinstar å henta for styresmaktene om dei inflaterer overaskande eller om fagforeiningane har mykje makt, kan med andre ord låna truverde til sentralbanken i land der jamvektsinflasjon er eit mindre alvorleg problem. Det kan dei gjera ved å gå i valutaunion med dette landet. Dette har vore eit sentralt argument for den europeiske valutaunion med felles valuta og sentralbank. Det er vorte hevda at høginflasjonsland som Italia, Frankrike, England og andre kan låna truverde av den tyske sentralbanken.

«If sterling does join, the biggest change will be the transfer of responsibility for Britain's monetary policy from the Bank of England to Germany's Bundesbank which, as the central bank keenest on sound money,

⁴ Spelet kan ikkje med full visse ende i ein periode, same kor langt framme endepunktet ligg. Alternativt kan ein innføra asymmetrisk informasjon ved at styresmaktene veit meir om sine eigne preferansar enn «motspearane» gjer.

⁵ Som for dei fleste andre jamvektsvilkår i økonomifaget er det beste me kan håpa på at dette vil gjelda «på lang sikt». Argumentet mitt her heng ikkje på kjøpekraftsparitet og heller ikkje på at det er berre ei vare i økonomien, men desse føresetnadane lettast framstillinga ein heil del.

sets the pace for others to follow. This would be a blessing: Tory governments may like appointing City gents as governors of the Bank, but Mr. Karl Otto Poehl would do a better job»

The economist, september 1985 (sitat henta frå Giavazzi og Pagano (1988) side 1056)

Det er eit par lause trådar her. For det fyrste er det ingenting som hindrar at ein får «global» inflasjon der mange land har felles valuta om ikkje verdien av denne valuta-eininga er ankra fast til ei vare (med nokonlunde konstant tilbod), til dømes gull. Det kan vera eit poeng at valutaunion kan vera ein bindande regel til låg inflasjon avdi det vanskeleg let seg gjere å koordinera – mellom land – om ein ynskjer å auka pengemengda overraskande i mange områder. Ein annan laus tråd er atferda til Tyskland, eller meir generelt det låginflasjonslandet ein formar union med. Ein kan spørje korleis ei slik tilknytning vil påverka inflasjonstakten i Tyskland. Det gjorde Canzoneri og Henderson (1988) og dei viser i eit døme at det ikkje er i Tyslands interesse å få høginflasjonsvaluta knytta til verdien av mark. Poenget er at kostnadane ved inflasjon i Tyskland vert mindre og det vil føra til høgare jamvektsinflasjon (sjå fotnote 3).

Om me likevel – trass dei lause trådane – trur at ein valutaunion kan løyse truverdeproblemet i pengepolitikken vil ein union også medføre kostnader. Det kostar noko å sikre seg Tysklands truverde i inflasjonspolitikken.

Optimale skatteteori og inflasjonsskatt

Inflasjon er ein skatt pengeutstedaren – styresmaktene – kan leggja på den monetære base (seignorage på bokmål). Det er ikkje sikkert at den optimale skattesatsen på den monetære base, dvs. inflasjonstakten, skal vera lik i ulike land, slik den må vera om landa har felles valuta. Canzoneri og Rogers (1988) argumenterer til dømes for at Italia som har ein svart økonomi på omlag 20 % av BNP skal ha høgare inflasjonstakt enn til dømes Tyskland der den svarte økonomien er av langt mindre omfang. Poenget er sjølvsagt at inflasjonsskatt stort sett er den einaste skatten som bit ovanfor den svarte sektoren.

Spesifikke produktivitetssjokk

Eit anna og viktigare argument mot ein valutaunion tek utgangspunkt i at eksogene sjokk kan ramma ulike land ulikt. Den klassiske artikkelen er Mundell (1961). Hans argument var at om tilbod eller etterspurnadssjokk rammar ulike område ulikt så skal kun regionar som har fri mobilitet av arbeidskraft ha felles valuta. Med kostnadsfri flyt av arbeidskraft vil arbeidarar flytta – momentant – frå regionar som vert ramma negativt av sjokka til andre regionar og dermed opprettheld ein full sysselsetting og effektiv produksjon i eit globalt perspektiv. Det er gode grunnar for å hevda at det ikkje er kostnadsfritt for arbeidarar å flytta mellom ulike land i Europa: Både språklege og kulturelle hinder er tilstades. Ein annan mekanisme som kan nøytralisera produktivitetssjokk er prisendringar. Men er det løns og prisrigiditetar i økonomien – og det er det – vil ein slik prosess gå seint og store arbeidsløyseproblem vil oppstå i land som vert ramma av negative produktivitetssjokk. Ein tredje

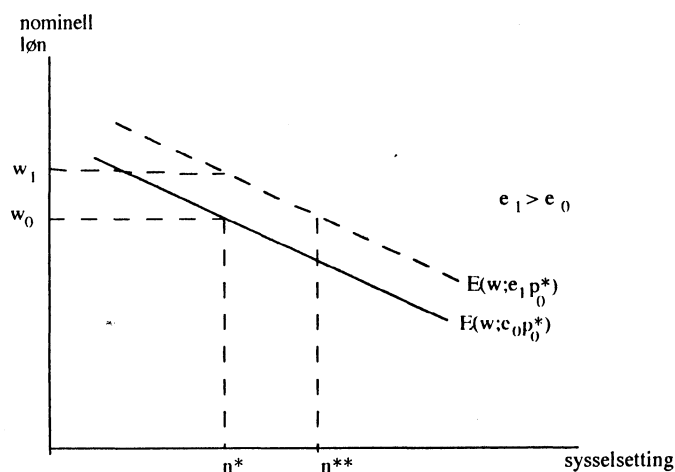
mekanisme, som ikkje er tilgjengeleg om ein har felles valuta, er å endra den nominelle valutakursen. Landet som er ramma av eit negativt produktivitetssjokk kan devaluera og ved det opprethalda sysselsettingsnivået. Eksogene regionale etterspurnad eller produktivitetssjokk utan full mobilitet av arbeidskraft er difor eit argument for å ha eit valutakurssystem der det er mogeleg å endra paritetskursen. Det er denne type fastkurssystem me har hatt i Noreg i heile etterkrigstida, fyrst gjennom Bretton Woods systemet og seinare der den norske regjeringa fastsett verdien av krona til ein kurv av andre lands valuta.

Men om det er mogleg å avvika frå paritetskursen vert sjølvsagt eit sentralt spørsmål om den annonserte valutakursen er truverdig. Svaret er at akkurat det same truverdeproblemet som oppsto i pengepolitikken oppstår no i valutakurspolitikken.

Truverdeproblemet i valutakurspolitikken

Me kan igjen illustrera truverdeproblemet ved hjelp av modellen der fagforeiningar set nominelle løner. Om lønsfastsettinga i den private sektor er uavhengig av kva valutakurssystem ein har vil reallønsnivået i den private sektor gje arbeidsløyse for ein gitt valutakurs. Styresmaktene har då ein spore til å devaluera kroneverdien etter at den nominelle løna er fastsett. For ved å devaluera reduserer ein realløna og aukar sysselsettinga. Men akkurat som i tilfelle med pengepolitikken vil dei som fastset lønene i den private sektor sjå sporen styresmakta har til å undergrave realløna, no gjennom devalueringar og påfylgjande prisstiging, og dei vil krevja høgare nominelle løner. Om styresmaktene ikkje kan gjera det truverdig at dei vil halde fast valutakursen endar me opp med høge lønskrav, devalueringar og høg inflasjon i jamvekt.

Dette er vist i figuren nedanfor. Styresmaktene kan devaluera og skifta etterspurnadskurva etter arbeid utover og dermed auka sysselsettinga. Er fagforeiningane framsynte vil dei krevja høgare nominell løn i utgangspunktet og me er inne i ein løns-devalueringsspiral.

Det er altså eit ein til ein forhold mellom pengepolitikk og valutakurspolitikk i ein liten open økonomi. Det å knytta valutakursen til land med låg inflasjon og annonsere at ein vil halde denne kursen er berre ein annan måte å annonsera ein stram pengepolitikk på. Det same truverde-

problemet oppstår i valutakurspolitikken som i pengepolitikken. Og på same måte som me såg under diskusjonen av pengepolitikk kan deligering av valutakurspolitikken til ei konservativ sentralbankleiing eller mange repetisjonar av spelet som er illustrert ovanfor gjera fastkurspolitikken truverdig. Dette er vist mellom anna av Horn og Persson (1985).

Oppsummering

Det er tid for ei oppsummering av argumenta so langt. Me har sett at truverdeproblemet oppstår avdi styresmaktene har ein spore til å avvika frå annonsert politikk, dei ynskjer å inflatera overraskande, til dømes for å redusere reallønsværet for å få opp sysselsettinga. Truverdeproblemet oppstår enten dei annonserer fast pengemengdevekst eller fast valutakurs. Er det ikkje noko som bind styresmaktene til den annonserte planen får ein uheldige jamvektar med høge nominelle lønnskrav, devalueringar og inflasjon. Men, me kan og slå fast at det finst kostnader ved å binda seg til ein fast regel utan atterhald. Det er faktisk mogeleg for styresmaktene å avgje handlefridom i pengepolitikken ved å gå inn i ein valutaunion med andre land. Likevel vel styresmaktene å ha handlefridom, dei vel eit valutasystem der det er mogeleg å endra paritetskursen. Det kan sjølvstundt vera politiske årsaker til at ein held på handlefridomen. (Som sagt, ei av dei sentrale leksene me har me lært frå spelteorien at det kan vera bra å gje frå seg handlefridomen, men politisk høyrer det vel neppe bra ut.⁶) Men på den andre sida har me sett at det finst realøkonomiske argument for å oppretthalda handlefridom. Det viktigaste er at ein ynskjer å endra paritetskursar om landspecifikke produktivitets eller etterspurnadssjokk rammar.

Ei rimeleg og fruktbar tolking er denne: I «normale tider» – når ikkje for store produktivitetssjokk rammar økonomien – vil styresmaktene utnytte mekanismar og institusjonar for å motstå den freistinga det er å avvika frå annonsert politikk for å få ein (kortvarig) sysselsettingsvinst. Samstundes vil dei ha handlefridom om svært store produktivitetssjokk skulle ramma økonomien, altså om ekstraordinære situasjonar skulle oppstå. Utfrå dette perspektivet vert spørsmålet om ein skal ha fast men justerbar valutakurs eller flytande valutakurs eit spørsmål om kva system det er som gjere det lettast å binda seg «i normale tider». La oss sjå nærare på dette spørsmålet.

Er det lettare å binda seg til ein fast valutakurs enn til låg pengemengdevekst?

Styresmaktene ynskjer å gjera det truverdig at dei ikkje vil avvika frå annonsert inflasjonspolitik i «normale tider». Spørsmålet er om det er lettare å gjere det truverdig ved å annonsera fast valutakurs i høve til låginflasjonsland eller ved å annonsera fast pengemengdevekst. Ein skulle tru at svaret var at det ikkje spelar noko rolle, at det er likegyldig, for reelt sett går det ut på det same. Eg meiner likevel spørsmålet gjev mening. Eg vil hevda at om fordelinga av «normale og unormale tider» er uavhengig av om ein vel å annonsera fast pengemengdevekst eller fast valu-

takurs så vil det vera lettare å binda seg til ein fast valutakurs. På den andre sida er det ikkje sikkert at «mengda av normale tider» er den same i begge situasjonar. I det siste har me sett fenomen som tyder på at fast valutakurs kan skapa «unormale tider» der nedskriving av valutakursen er det beste og kanskje einaste alternativet. La meg grunngje desse påstandane.

Normale tider

Kvifor er det i «normale tider» lettare å binda seg til ein fast valutakurs? Eg vil nemne to argument:

- 1) Eit avvik frå valutakurs er svært synleg (jmf. det som har hendt den siste tida) medan pengemengdeomgrepet og avvik frå det er meir diffust (m-eit eller anna). Kor synleg eit avvik er spelar ei vesentleg rolle om det er repetisjonar og ryktemekanismar som virkar disipline- rande.
- 2) Det er knytta eigenverdi – prestisje – til det å halda valutakursen. Det er ikkje lenge sidan den nyvalde formannen i arbeiderpartiet sto fram å sa at om dei klarte å stå imot presset mot krona så ville det vera ein av dei største sigrane for arbeiderpartiets økonomiske politikk i etterkrigstida (eller noko i den lei). Det er klart at med slike utsagn vert fallhøgda stor – og i denne samanhengen betyr det noko. Devaluering gjev difor eit ekstra tap, eit prestisje tap.

Sjokk og unormale tider

Ovanfor har eg omtala sjokk som realøkonomiske sjokk. Det er liten grunn å vente at desse skal vera avhengige av om ein har flytande eller faste valutakursar. Men i det siste har me sett at sjølv om den realøkonomiske stoda ikkje er «ekstraordinær», så finst det ein annan type sjokk som kan ramme og at det då kan vera vanskeleg for styresmaktene å oppretthalda ein fast valutakurs. Eg tenkjer sjølvstundt på situasjonar der det av ein eller annan ikkje-realøkonomisk grunn dannar seg devalueringsforventningar i marknaden. Får ein denne type forventningar kan det, som me har sett, vera vanskeleg for styresmaktene å stå imot presset mot valutakursen. Om sentralbanken hadde tilgang på nok valutaeservar slik at den kunne kjøpa opp heile den monetære base så ville ein i prinsippet kunne stå imot presset. Alternativt må ein redusere etterspurnaden etter andre valuta ved å setja opp rentenivået. Det er klart at kostnadane ved denne politikken er stor, kanskje for stor, og det kan driva fram ei devaluering (eller «fri flyt» som no). Om det ikkje er realøkonomiske sjokk som driv forventningane, men spekulasjonsbølgjer drivne av det Keynes kalla «animal spirit» med sjølvoppfyllande utgang, kan eit fastkurssystem lett bryte saman. I slike situasjonar vil det difor vera vanskeleg å binda seg truverdig til ein fast valutakurs. Poenget er at sjølv om styresmaktene ikkje finn den realøkonomiske stoda så alvorleg at den vil devaluera og dermed ofre litt av ryktekapitalen sin, så er dei kanhende likevel nøydd til å gjera det på grunn av spekulasjonsangrep mot pengeeininga.

Eg er klar over at argumentasjonen er litt laus. Var det openberre at styresmaktene var *nøydd* å devaluera, ville ein sjå at det var eksogene grunnar og ikkje strategiske som

⁶ Jmf. EF-debatten. Eg vil ikkje gje ja sida ammunisjon. For det er grunn til å understreka at verdien av å gje frå seg handelsfridom er i høgste grad avhengig av *kven* ein gjev handleretten til.

dreiv avgjerda fram. Og då er det ikkje nokon grunn for at ein skal tape «rykte». Skal ein fange opp problemet med å binda seg til ein fast valutakurs i ein meir formell modell må ein nok innføra komplikasjonar som til dømes asymmetrisk informasjon om styresmaktene sine målsetnader. Eit anna forhold er at me i økonomifaget ikkje har nokon god teori for kva som driv fram destabiliserande spekulasjonsbylgjer.

Eit moment i denne samanheng er at slike devalueringsbylgjer kan byggja seg opp ved at ein ser at enkelte valutaer justerer sin paritetskurs (og det kan godt vera av realøkonomiske grunnar). Spekulasjonar byrjar då gå om kva for andre valutaer som vil fylgja etter. Blikket fell fort på land som konkurrerer i same marknaden. Av denne grunn kan det vera teneleg å binda valutaen til land som betyr mykje i handelssamanheng. Slik sett kan ein seia det var uklokt for Norge å knyta seg til ecu og at ein heller burde oppretthaldt den gamle valutakurven.

Eg har retta merksemda mot valutakurssystem og truverdeproblem. Det finst andre og – trur eg – viktigare argument for å ha ein sentralbank som aktivt går inn for å stabilisera verdien av pengeeininga. Krugman (1990) argumenterer godt for at sentralbanken i USA bør føra ein aktiv valutakurspolitikk. Fyrst og fremst for å unngå destabiliserande spekulasjonar. For Norge vil problemet med

destabiliserande spekulasjonar vera mykje større. Storparten av våre eksportinntekter kjem frå sal av nokre få «varer», og prisen på desse er ikkje akkurat stabil. So sjølv om ein ser bort frå truverdeproblemet er fri flyt av den norske krona eit svært dårleg alternativ.

REFERANSAR:

- Canzoneri og Henderson (1988): »Is Sovereign Policymaking Bad? *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy* 28.
- Canzoneri og Rogers (1988): »Is the European Community an Optimum Currency area? Optimal Taxation Versus the Costs of Multiple Currencies» *American Economic Review* 419-434.
- Friedman (1948): »A Monetary and Fiscal Framework for Economic Stability» *American Economic Review* 38:245-264.
- Giavazzi og Pagano (1988): »The Advantage of Tying one's Hands, EMS Discipline and Central Bank Credibility» *European Economic Review* 32: 1055-1075
- Horn og Persson (1985): »Exchange Rate Policy, Wage Formation and Credibility» *European Economic Review* 32: 1621-1637
- Kydland og Prescott (1977): »Rules Rather than Discretion; The Inconsistency of Optimal Plans» *Journal of Political Economy*, 85: 473-490.
- Mundell (1961): »The theory of Optimum Currency Areas» *American Economic Review*
- Persson og Tabbellini (1990): « Macroeconomic Policy, Credibility and Politics» *Harwood Academic Publishers*.
- Rogoff (1986): «The Optimal Degree of Commitment to an Intermediate Monetary Target» *Quarterly Journal of Economics*, 100, 1169-1190.
- Simons (1936): «Rules versus Authorities in Monetary Policy» *Journal of Political Economy* 44: 1-30

MØREFORSKING
Molde

Møreforskning, Molde er etablert gjennom en samarbeidsavtale mellom Distriktshøgskolen i Molde og forskningsstiftelsen Møreforskning. Den faglige staben ved høgskolen og Møreforskning Molde består av ca. 50 medarbeidere. Våre arbeidsområder er transportøkonomi, logistikk og organisasjon og ledelse. Forskningen finansieres i hovedsak av oppdragsinntekter.

Seniorforsker – transportøkonomi

Transportøkonomi er vårt viktigste satsingsområde. Særlig har vi arbeidet med samfunnsøkonomiske analyser av ulike samferdselspolitiske tiltak. Vegdirektoratet og samferdselsdepartementet er blant våre viktigste oppdragsgivere. Vi har hatt stadig økende oppdragsmengde og står overfor flere utfordrende oppgaver innen denne sektoren. I den anledning søker vi etter en **seniorforsker** med kompetanse innen sosialøkonomi.

Stillingen vil bli lønnet etter avtale. Møreforskning har pensjonsordning i KLP. Nærmere opplysninger kan fåes ved henvendelse til Arild Hervik – gruppeleder for transportøkonomi eller Per Sætre – forskningsleder, tlf. 072 51 077.

Søknad med vedlegg sendes innen 15. februar til

MØREFORSKING Molde,
postboks 406, 6401 Molde

Deregulering og markedsrett i internasjonal krafthandel¹

Internasjonal handel med elektrisk kraft er blitt gjenstand for mer oppmerksomhet i den senere tid. Stortinget har nylig lempet på restriksjonene for inngåelse av langsiktige eksportkontrakter, og i EF diskuteres det hvordan prinsippene for det «indre marked» skal kunne tilpasses de praktiske realiteter i kraftsektoren. I de fleste land er den internasjonale elektrisitetshandel organisert gjennom nasjonale monopoler, og transmisjons- og samkjøringsfunksjonene later til å bestå som monopoler også der næringen forøvrig har blitt deregulert. I denne artikkelen presenteres en enkel anvendelse av standard handelsteori for å forklare eksistensen av nasjonale krafthandelsmonopoler og deres konsekvenser for omfanget av internasjonal utveksling av elektrisitet.

AV

NILS-HENRIK MØRCH VON DER FEHR

1. Innledning

I de fleste lands kraftsektorer har planøkonomisk styring og høy grad av selvforsyning vært det vanlige. I de senere år er man imidlertid blitt mer opptatt av hvordan markedsmekanismen kan utnyttes for å effektivisere bruken av eneregiressurene, og deregulering er påbegynt i en rekke land.^{2,3} Selv om internasjonal utveksling av kraft til nå ikke har fått like stor oppmerksomhet som den interne reorganisering, er dette i ferd med å endre seg. I EF foregår det for tiden et betydelig arbeid i den hensikt å finne frem til ordninger for en friere handel av kraft mellom medlemslandene.⁴ Norden er kan hende kommet lengst når det gjelder internasjonal utveksling av kraft, men foreløpig har handelen i det alt vesentlige vært begrenset til kortsiktig (dag-til-dag) utveksling og omfanget av mer langsiktige kontrakter har vært beskjedent.⁵ Stortinget har nylig lempet på begrensningene i krafteksporten, men det gjenstår å se hvilke følger dette vil få.

Gevinstene ved å sammenkoble kraftforsyningen i ulike regioner eller land, kan deles i fire:

- (i) Pooling av usikkerhet: Tilbud av og etterspørsel etter kraft varierer stokastisk. I et større system vil «de store talls lov» gjøre de aggregerte svingninger mindre som andel av den samlede omsetning.
- (ii) Effektkapasitet: I den grad enkelte regioner har overskudd av effektkapasitet, kan dette komme andre regioner til gode.
- (iii) Forskjeller i teknologi: Det kan være gevinster forbundet med å ha ulike typer produksjonsteknologi i samme system. For eksempel vil en sammenkobling av et hydrologisk system med et varmekraftsystem gjøre det mulig å øke utnyttelsen av produksjonskapasiteten i vannkraft. I et fullstendig vannkraftsbasert system vil optimal reservoirdimensjonering innebære tap av vann i perioder med stort tilslag. Ved muligheter for salg til et varmekraftsystem kan isteden dette vannet utnyttes og brennstoff spares.
- (iv) Energikapasitet: Hvis et land eller en region har (komparativt) fortrinn i produksjon av energi, vil det være fordelaktig å bygge opp kapasiteten der fremfor i andre områder.

Nils-Henrik M. von der Fehr, dr. polit fra 1992, er ansatt som førsteamanuensis ved Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo.

¹ Foredrag på «Seminar om handel med elektrisk kraft», Hankø 9.–11. juni 1992, i regi av Nordisk ministerråds energimarkedsgruppe. Arbeidet inngår i prosjektet «Regulering av bedrifter i infrastrukturelle sektorer» ved Stiftelsen for Samfunns- og Næringslivsforskning – Oslo (SNF-Oslo) finansiert av Norges Råd for Anvendt Samfunnsforskning (NORAS). Ingunn Lønning og Christian Riis har bidratt med nyttige kommentarer til et tidligere utkast.

² Storbritannia har vært en pionér i så måte (von der Fehr, 1991; Vickers og Yarrow, 1990), men også andre land beveger seg nå i samme retning.

³ De tradisjonelle prisforskjellene mellom ulike brukergrupper og ulike regioner kan tas som indikatorer for manglende effektivitet i kraftmarkedene. Bye og Johnsen (1991) presenterer en oversikt over prisforskjeller i Norge samt statistiske beregninger av potensialet for effektivitetsgevinster i det norske kraftsystemet. Lommerud og Tjøtta (1991) og Magnússon og Gjelsvik (1992) gir sammenlignende tall for prisforskjeller mellom nordiske land, mens Tennbakk (1990) gir tilsvarende tall for hele Europa.

⁴ Tennbakk (1990) representerer en tidlig beskrivelse av utviklingen i EF.

⁵ Se Egeland (1992) for en omtale av nordisk kraftutveksling.

Fordi de nasjonale kraftsystemene i Norden er relativt store, er gevinstene ved samhandel først og fremst knyttet til (ii), (iii) og (iv).⁶ I Norge er det betydelig overkapasitet for effekt som kan selges (og blir solgt) til Danmark som i perioder har underskudd på effektkapasitet. På lengre sikt (under forutsetning av en mer optimal dimensjonering av effektkapasiteten i Norge), er gevinstene hovedsakelig knyttet til (iii) og (iv), og da spesielt tilknytningen av vannkraftsystemene i Norge, Finland og Sverige med det øvrige Europa. Tilgang på rimelig gass fra Nordsjøen kan også føre til eksport av foredlet gass i form av elektrisk kraft fra Norge (istedenfor direkte eksport av gassen).⁷

Hvis gevinster skal kunne realiseres gjennom internasjonal krafthandel⁸, er det en forutsetning at «markedsmekanismen» gis anledning til å fungere effektivt. Monopolisering og markedsrett byr i utgangspunktet på spesielt store problemer i kraftmarkedene fordi den tradisjonelle organisering i så sterk grad har vært basert på nasjonale monopoler. I de land hvor kraftforsyningen har blitt deregulert, er innslaget av enerådende selskaper redusert (først og fremst i produksjon). Imidlertid består transmisjonsfunksjonen som monopol også etter deregulering (i transmisjon og distribusjon tilsier stordriftsfordeler sterk konsentrasjon), og dermed gjenstår iallfall ett ledd med betydelig markedsrett. Effektiv konkurranse forutsetter derfor et fortsatt innslag av offentlig kontroll og markedsregulering, og *re-regulering*, snarere enn *de-regulering* er den riktige angivelse av hva som skal til for å forbedre kraftforsyningens virkemåte.

Når det historiske utgangspunkt er at internasjonal krafthandel foregår mellom nasjonale monopoler, er det viktig å være klar over at ved siden av mer tekniske og politiske årsaker, er det også handelsstrategiske grunner til en slik organisering: Ved å konsentrere sin internasjonale handel i et nasjonalt monopol, kan et land oppnå større markedsrett og derved strategiske fordeler (Lommerud og Tjøtta, 1991)⁹. Det ligger således innebygget en dynamikk mot handelsmonopoler – drevet frem av nasjonale egeninteresser – som ikke forsvinner gjennom de pågående programmer for deregulering av de interne kraftmarkeder. Dessuten vil et velegnet instrument for utøvelse av markedsrett alltid være tilstede: Transmisjonstariffer er

nødvendige for å dekke utgifter til vedlikehold og drift av overføringsnett, og det vil være betydelige vanskeligheter forbundet med å avgjøre hvorvidt tariffene står i et rimelig forhold til slike omkostninger eller om de inneholder elementer av prisdiskriminering og monopolprofit.

I denne artikkelen blir spørsmål knyttet til markedsrett i internasjonal krafthandel nærmere analysert, og kort oppsummert er hovedkonklusjonene som følger:

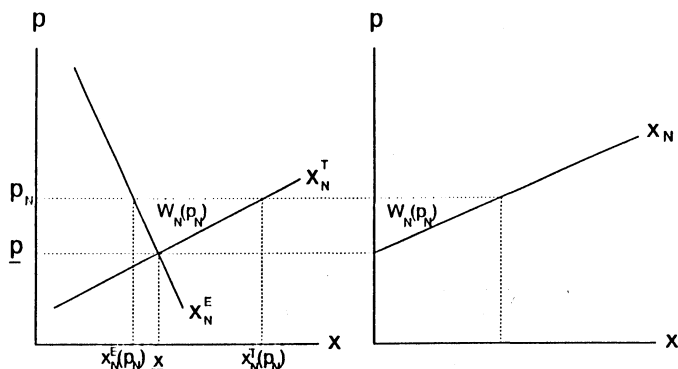
- * Deregulering av nasjonale kraftsystemer er hverken en nødvendig eller tilstrekkelig forutsetning for utnyttelse av fordeler ved internasjonal handel.
- * Tvert imot er det nødvendig med *regulering* som sikrer effektiv konkurranse i de internasjonale elektrisitetmarkedene.
- * Det er spesielt viktig at en gjennom internasjonale avtaler eliminerer nasjonale eksport- og importmonopoler og regulerer transmisjonsavgifter for handel via tredjeland.

2. Direkte samhandel mellom to land

I dette kapitlet vises det hvordan to samhandlende land hver for seg har incentiver til å begrense handelen, men at de samlet sett vil tjene på å avstå fra slike handelsbegrensninger. De teoretiske poengene vil bli analysert i en stilisert modell hvor det antas at de nasjonale kraftmarkeder fungerer effektivt.¹⁰ På den måten får man frem at selv om de interne markeder er deregulert, vil gevinstene ved internasjonal handel ikke nødvendigvis realiseres.

To kraftsystemer, N og S, er sammenknyttet med en transmisjonslinje. Tapet ved overføring er neglisjerbart og effektkapasiteten i transmisjonslinjen er ikke begrensende (generalisering til transmisjonstap og kapasitetsskranke er enkel). Det forutsettes også at samhandelen kan balanseres på ethvert tidspunkt (evt. spenningskoordineringsproblemer vil heller ikke være avgjørende for resonnementet).

Anta at den interne allokeringen i hvert system er effektiv; tilbud og etterspørsel rasjoneres etter henholdsvis produksjonsomkostninger og betalingsvillighet. For ethvert kvantum vil dermed tilbudskurven vise marginale produksjonsomkostninger og etterspørselskurven marginal betalingsvillighet. I venstre del av figur 1 viser X_N^T tilbudet og X_N^E etterspørselen som funksjoner av markedsprisen.¹¹ Hvis den interne markedsprisen p_N holdes over likevektsprisen, p , oppstår det et overskuddstilbud x_N . I høyre del av figuren er det vist hvordan overskuddstilbudet varierer med prisen, $X_N^T(p_N) - X_N^E(p_N)$.

Figur 1: Overskuddstilbud av kraft i region N.

⁶ Wiedeswang (1992) gir en enkel og oversiktlig gjennomgang av elforsyningen i de nordiske land.

⁷ Fordi transportomkostningene ved overføring av elektrisitet er relativt betydelige, er det liten grunn til å tro at internasjonal kraftutveksling kan få et svært stort omfang. Når avstanden blir stor og energimengden betydelig, er det for eksempel rimeligere å transportere gass enn elektrisitet.

⁸ Gevinsten ved større kraftutveksling mellom regioner og land må avveies mot omkostningene ved sammenkobling og drift av systemene. I denne artikkelen omtales imidlertid omkostningene ved systemkoordinering og transmisjon av kraft, og isteden konsentreres oppmerksomheten om organiseringen av samhandel og konsekvenser av ulike begrensninger i handelen.

⁹ Analysen i denne artikkelen har flere likhetstrekk med arbeidet til Lommerud og Tjøtta. Deres utgangspunkt er imidlertid et annet – de diskuterer hvordan Norge ut fra nasjonale hensyn bør organisere sin utenriks-handel etter den interne dereguleringen. Konklusjonen blir nettopp at et nasjonalt monopol best «vil ivareta norske interesser».

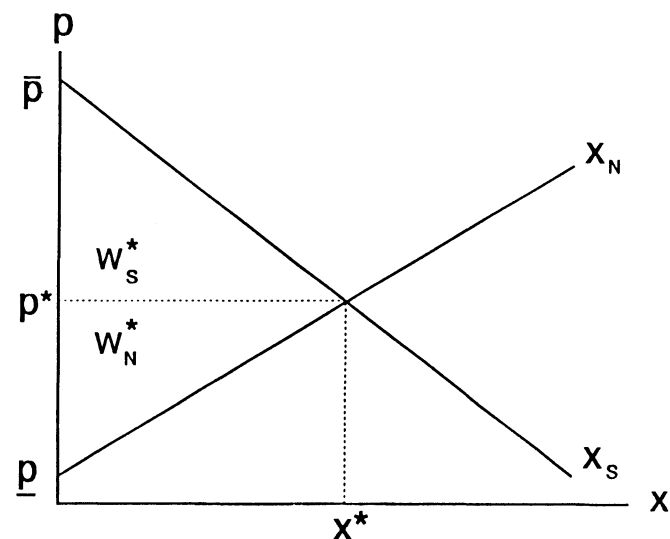
¹⁰ Modellen er basert på standard handelsteori for såkalte «optimale tariff», se Caves og Jones (1981).

¹¹ Diskusjonen er basert på figurbetraktninger. I arbeidsnotatversjonen av artikkelen er resultatene utledet formelt, se von der Fehr (1992).

Hvis N kan selge overskuddstilbud av kraft til en pris som overstiger den interne likevektsprisen, gir eksporten opphav til et samfunnsøkonomisk overskudd for regionen. Overskuddet utgjøres av brutto handelsinntekter fratrasket omkostningene ved økt produksjon fra $\underline{x}$ til $X_N^T(p_N)$ og ved at innenlandsk etterspørsel i noen grad fortrenses (fra $\underline{x}$ til $X_N^E(p_N)$). I figuren er netto overskudd ved handel til en pris p_N angitt ved trekanten $W_N(p_N)$. Som det fremgår i høyre del av figuren, tilsvarer den samfunnsøkonomiske handelsgevinsten arealet mellom overskuddstilbudskurven og prislinjen.

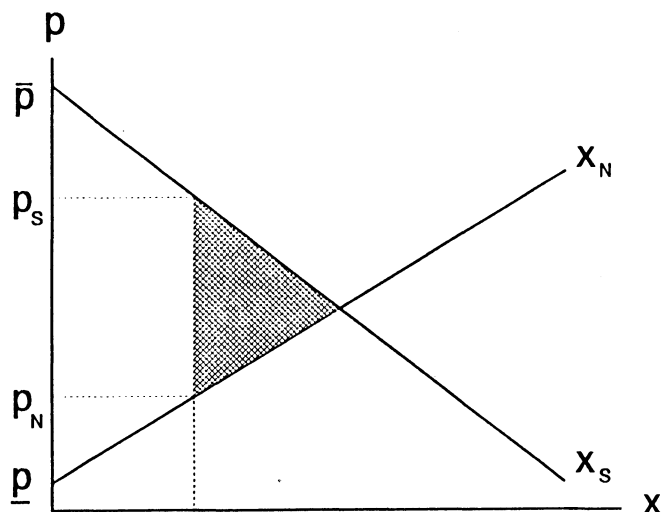
Overskuddsetterspørselen i system S, x_S , kan fremstilles på tilsvarende måte. I importregionen vil det opptjenes et samfunnsøkonomisk overskudd hvis kraft kan importeres til en lavere pris enn den interne likevektsprisen $\bar{p}$. Overskuddet ved en importpris p_S , $W_S(p_S)$, vil være lik arealet mellom overskuddsetterspørselskurven og prislinjen.

Hvis de regionale likevektsprisene uten handel er forskjellige, $p \neq \bar{p}$, vil det være gevinster ved samhandel. I figur 2 er det antatt at $p < \bar{p}$, og kurven for overskuddstilbudet i N er satt sammen med overskuddsetterspørselskurven for S. Det er åpenbart at det optimale omfanget av samhandel for begge regioner, sett under ett, innebærer $p_N = p_S$. Avvik i de regionale markedspriser vil indikere at betalingsvilligheten/produksjonsomkostningene i systemene er forskjellige, og at det derfor foreligger mulighet for handel som begge parter kan vinne på. En likevektspris for hele systemet, p^* , må bestemmes slik at handelen balanse- rer; $x_N(p^*) = x_S(p^*)$. Isåfall er den samlede gevinst ved å integrere markedene lik $W_N^* + W_S^*$.

Figur 2: Fri internasjonal handel

Enhver form for restriksjon på omfanget av handel vil innebære et tap for de to regionene sett under ett, og for at den interne kraftbalansen skal opprettholdes i de to regionale markeder, vil den interne pris i S måtte overstige prisen i N. Det samfunnsøkonomiske tapet skyldes at en mengde kraft for hvilken betalingsvilligheten overstiger omkostningene, ikke tillates solgt. I figur 3 er tapet angitt ved den skraverte trekant.

Figur 3: Handelsrestriksjoner

Restriksjoner på den internasjonale handelen kan være av teknisk karakter (f.eks. for lav kapasitet på transmissjonslinjene), basert på offentlige reguleringer (f. eks. vil myndighetene i Norge sannsynligvis legge et tak på eksport av kraft i overskuelig fremtid) eller skyldes utøvelse av markedsrett. I det følgende skal vi se hvordan markedsrett på en eller begge sider i markedet vil redusere omfanget av handel og dermed innebære et samfunnsøkonomisk tap.

a) Monopsoni

Anta nå at S driver sin utenrikshandel gjennom et importmonopol, mens det i N er et stort antall selskaper som alle tillates å eksportere kraft i det omfang de ønsker. Konklusjonene ville bli helt parallelle hvis en isteden hadde antatt at markedsrett ble utøvet bare på selgersiden, og dette tilfellet blir derfor ikke diskutert her. Situasjonen hvor begge sider har markedsrett, behandles i neste kapittel.

Et importerende land kan utøve markedsrett ved å gi ett selskap enerett til import.¹² Det er stort sett slik handelen er organisert i de nordiske land idag. Importselskapets overskudd vil utgjøres av differansen mellom importprisen og den innenlandske markedsprisen.

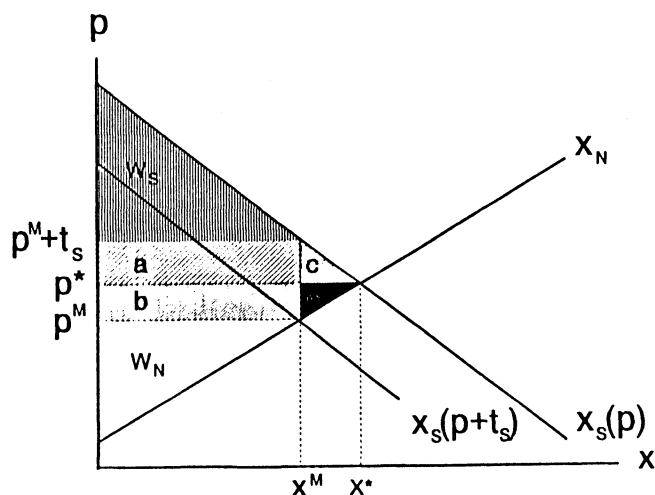
Et alternativ til et importmonopol er at det dannes et (offentlig eller privat) handelsselskap som gis enerett til å utstede og selge importrettigheter. Hvis tilbudet av importrettigheter begrenses, vil det dannes en markedspris på slike rettigheter, og prisen på importert kraft levert til det innenlandske marked vil være summen av pris betalt til den utenlandske leverandør (ekstern kraftpris) og pris på importrettigheter. Balanse i handelen oppnås når den

¹² I Danmark er ELSAM ansvarlig for import og eksport av kraft til og fra Jylland og Fyn, mens ELKRAFT har tilsvarende monopol øst for Storebælt (systemene i disse regionene er ikke sammenkoblet). I Norge har Statkraft inntil nylig hatt monopol på import og eksport av kraft. I Sverige er Vattenfall ansvarlig for utvekslingen med Norge, Finland og ELSAM, mens Vattenfall deler rettigheten mot Sjøland med Sydkraft. I Finland står Imatran Voima (IVO) for utvekslingen med Sverige og Norge, mens både IVO og Industriens kraftoverføring (TVS) importerer kraft fra Russland.

innenlandske markedsprisen (intern kraftpris) utjevnes med prisen på importert kraft. I en analyse av organiseringen av norsk kraftforsyning, utført av Kjell Erik Lommerud og Sigve Tjøtta (1991), er dette det anbefalte alternativ.

En tredje mulighet er at myndighetene begrenser kraftimporten ved å avgiftsbelegge importert kraft. I praksis vil dette kunne skje ved at avgiften for transmisjon over «utenlandslinjene» settes høyere enn de reelle transmisjonsomkostningene. Isåfall vil prisen på importert kraft levert innenlandsmarkedet utgjøres av summen av pris betalt til utenlandsk leverandør og importavgiften.

De tre skisserte alternativene vil i praksis ha tilsvarende konsekvenser for priser og omfang av handelen (hvis hensikten da er å utnytte markedsrett).¹³ Det faktum at importen begrenses, enten direkte, eller indirekte via en importtoll, vil redusere etterspørselen etter kraft rettet mot utlandet. Hvis importlandet er relativt stort i forhold til det internasjonale kraftmarkedet det opererer i, vil dette innebære et press nedover på de internasjonale kraftprisene og resultatet blir billigere importert kraft. Resonnementet er illustrert i figur 4, som viser det tilfelle at import belegges med en avgift; overskuddsetterspørselskurven for S ligger lenger til venstre enn tilfellet ville være uten en slik avgift. Markedet klarer seg til en pris p^M der overskuddstilbudet i N til den eksterne prisen (dvs. handelsprisen) er lik overskuddsetterspørselen i S til internprisen (importpris inklusive avgift); $x_N(p^M) = x_S(p^M + t_s)$, hvor t_s = importavgiften.

Figur 4: Importavgift

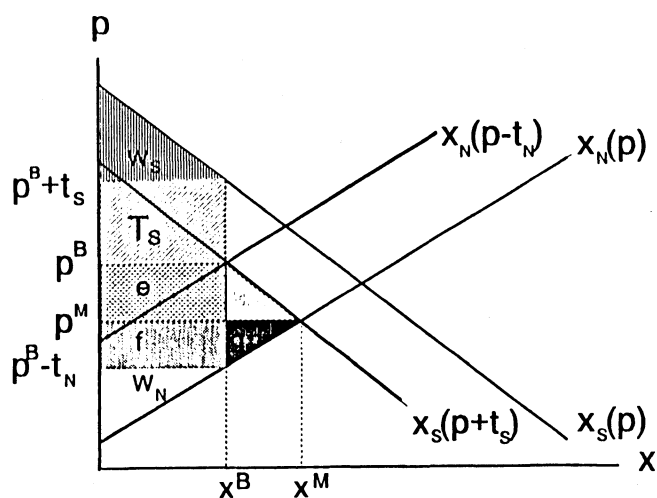
Prisen betalt til region N blir lavere, og fordi internasjonal handel derfor blir mindre lønnsom for eksportlandet, synker omfanget av den. Importlandet tjener imidlertid på innføringen av importavgiften (ihvertfall så lenge avgiften ikke er svært høy; von der Fehr, 1992). For det første har man det overskudd som skyldes at importert kraft kan kjøpes for en pris som er lavere enn den interne likevektsprisen, W_S^* . Dette overskudd reduseres riktignok når importavgift innføres og handelsvolumet synker, men reduksjonen mer enn oppveies av inntektene fra importtollen, $T_S = t_s \cdot x^M$. Ved en sammenligning av figurene 2 og 4 ser en at $W_S(p^M + t_s) + T_S(t_s) > W_S^*$.¹⁴

Som allerede antydnet, taper imidlertid eksportlandet når importlandet utnytter sin markedsrett; både eksportprisen og eksportvolumet er lavere enn i tilfellet uten avgift. Det er altså en åpenbar interessekonflikt mellom importør og eksportør. Dette er imidlertid ikke et null-sum spill: Samlet sett taper landene på importregionens strategiske adferd; $W_S^*(p^M + t_s) + T_S(t_s) + W_N^*(p^M) < W_S^* + W_N^*$.¹⁵

b) Bilateralt monopol

Anta nå at også eksportlandet opptrer strategisk for å samle og utnytte sin markedsrett. På samme måte som markedsrett på importsiden kan utøves på forskjellige måter, kan monopolmakt på selgersiden utnyttes enten direkte eller gjennom innføring av en eksportavgift. Her baserer vi den formelle analysen på det siste tilfellet.¹⁶

Hvis krafteksport avgiftsbelegges, synker lønnsomheten ved internasjonalt salg, og i figur 5 er dette vist ved at N's overskuddstilbudsfunksjon ved avgift blir liggende til venstre for den tilsvarende kurven uten avgift. Denne begrensningen i tilbudet fører til en økning i den prisen som gir likevekt i den internasjonale handelen; $p^B > p^M$, hvor p^B er bestemt ved $x_N(p^B - t_N) = x_S(p^B + t_s)$ og t_N er eksporttollen.

Figur 5: Import- og eksportavgifter

¹³ Til tross for dette, kan det politisk sett være vanskeligere å innføre en importavgift enn å organisere handelen som et monopolforetagende. GATT-avtalen inneholder for eksempel et generelt forbud mot toll, men ingen direkte regler om handelsmonopoler. Fordi toll og avgifter innebærer en helt åpenbar diskriminering mellom innenlandske og utenlandske leverandører, kan signaleffekten derfor være større enn ved en mer indirekte utnyttelse av markedsrett, selv om altså de praktiske resultatene for handelsvolum og priser langt på vei blir de samme.

¹⁴ I figur 4 er tollinntektene vist som arealet av rektanglene a og b, mens reduksjonen i gevinsten for de innenlandske kraftkjøperene er lik summen av a og c. Nettogevinsten for region S er derfor lik differansen mellom b og c, og denne er åpenbart positiv for den valgte importavgift.

¹⁵ I figur 4 utgjøres tapet for N av arealene av b og d. Det samlede tap for regionene er gitt ved summen av c og d.

¹⁶ Se Lommerud og Tjøtta (1991) for en alternativ analyse (med lignende konklusjon).

Eksportlandet tjener på å innføre toll. Eksportørenes overskudd synker riktignok som en følge både av at den pris de mottar (eksportprisen fratrukket avgiften) er lavere, og at handelsvolumet synker. Dette tapet oppveies imidlertid (for ikke altfor høye avgiftssatser) av tollinntektene; ved sammenligning av figurene 4 og 5 ser en at $W_N(p^B - t_N) + T_N(t_N) < W_N^*(p^M)$.¹⁷ Innføring av eksporttoll er derfor lønnsomt også i det tilfelle at importlandet pålegger en avgift.

Igjen finner man at taperen er den som blir utsatt for utøvelse av markedsrett – i dette tilfellet importlandet – og dessuten at landene samlet sett får et lavere overskudd av samhandelen; handelen begrenses ytterligere og avviket mellom de interne markedsprisene økes (det er nå lik summen av import- og eksportavgiftene). Her er faktisk konklusjonen enda sterkere: Sammenlignet med det tilfelle hvor ingen av partene utøver markedsrett («fri handel»), er begge landene nå kommet dårligere ut; $W_S(p^B - t_S) + T_S(t_S) < W_S^*$ og $W_S(p^B + t_S) + T_S(t_S) < W$.

Konklusjonen blir altså at ensidige strategiske handelspolitiske tiltak i den hensikt å oppnå og utnytte markedsrett, alltid er fordelaktige uansett hvilken politikk konkurrentlandet følger. Det er derfor ikke vanskelig å forstå at det vil være en tendens til at land forsøker å utvide og vedlikeholde sin egen markedsrett. Det er også klart at ensidig reduksjon av markedsrett vil påføre en selv tap så lenge ikke konkurrentlandene følger etter. Således kan teorien bidra til å forklare hvorfor import og eksport av elektrisk kraft i de fleste land er organisert som monopolforetagender, samtidig som den får frem at det ikke er noen grunn til å tro at denne organisasjonsformen vil forsvinne av seg selv.¹⁸

4. Overføring via tredjeland

Hvis krafthandel skal skje mellom land som ikke har felles grense, må transmisjonsnettet til mellomliggende land benyttes. Slik overføring via infrastruktur i tredjeland er ikke prinsipielt forskjellig fra det som skjer ved transport av andre varer eller tjenester (over vei, jernbane, skipsleder, havner, telefonnett osv.), men fordi de tekniske forutsetninger er mer omfattende og kompliserte enn for de fleste andre transportformer, er de praktiske problemene gjerne større.

Handel via tredjeland kan organiseres på flere forskjellige måter. En mulighet er at handel foregår på bilateral basis slik at et land alltid eier den kraft som går i egne linjer. Det er slik handelen gjerne er organisert idag. For eksempel foregår eksport av kraft fra Norge til Tyskland over det danske transmisjonsnett ved at ELSAM kjøper kraft fra Statkraft og videreselger den til PreussenElektra. Det har vært argumentert for at hensynet til effektiv samkjøring i nasjonale nett krever en slik organisering, men det er vanskelig å se at dette er et avgjørende argument. En åpenbar ulempe er at transaksjonsomkostningene kan bli uforholdsmessig store når flere parter involveres.¹⁹

Et alternativ som ligner mer på den måte handel med andre varer er organisert, er at tredjeland ikke involveres direkte, men at det kun inngås avtale om betaling for bruk av landets overføringsnett (tilsvarende havneavgifter, veiavgifter osv.) I den pågående diskusjonen i EF om slik overføringsrett er det blitt foreslått at transmisjonstariiffene bør være standardiserte og dermed like for alle parter («common carrier»). Forslaget har imidlertid støtt på betydelig motstand i flere land, og et forslag som ser ut til å ha større sannsynlighet for å bli vedtatt, er at alle gis rett til å få bruke tredjelandets nett «på rimelige vilkår».

På samme måte som det vil være lønnsomt for kjøpere og selgere av kraft å utnytte markedsrett for å oppnå gunstigere priser, vil fri fastsettelse av transmisjonstariiffer kunne lede til en størrelse på tariiffene som forhindrer et samfunnsøkonomisk fornuftig omfang av internasjonal handel. Dette forhold er spesielt fremtredende ved internasjonal kraftoverføring fordi tredjeland ofte har en enestående monopolstilling. For eksempel kan Norge og Sverige idag bare selge kraft til Tyskland via Danmarks transmisjonsnett.

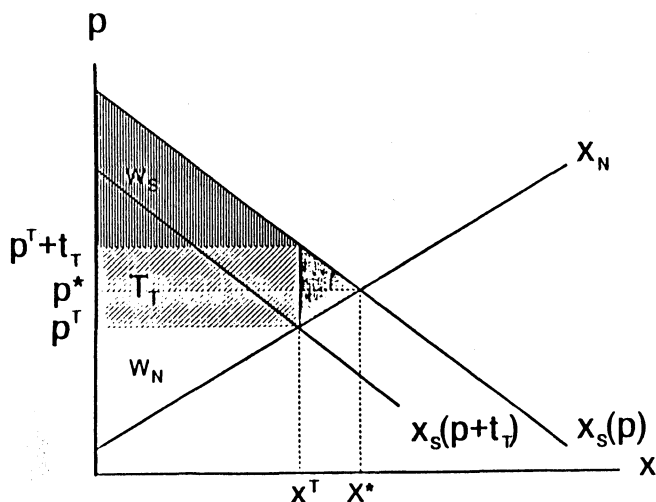
Poenget kan illustreres ved en variant av modellen presentert i foregående kapittel. Anta at handelen mellom N og S må skje via et tredjeland. For enkelhets skyld forutsettes det at tredjelandet har intern kraftbalanse slik at vi kan fokusere på krafthandelen mellom N og S (i praksis vil en måtte regne med at importoverskuddet mellom N og tredjelandet ikke er nøyaktig lik eksportoverskuddet mellom tredjelandet og S). Anta at omkostningene som påløper tredjelandet ved transmisjon er konstante for det kraftomfang som her er av interesse, og lik c per enhet overført kraft. Tredjelandet kan pålegge en overføringsavgift t_T . Det er åpenbart at for å realisere alle gevinster ved handel, bør avgiften kun avspeile de reelle transmisjonsomkostninger; $t_T = c$.

I figur 6 er det for enkelhets skyld antatt at overføring er kostnadsfri; $c = 0$ (alternativt kunne en la t_T være netto avgift etter at transmisjonskostnadene er fratrukket), og optimal handel x^* oppnås isåfall til en likevektspris p^* . I figuren er tredjelandets inntekt ved en avgift $t_T > 0$ lik det skraverte rektangel ($T_T = t_T \cdot x^T$). Taperne er de to handelspartnerne; deres netto overskudd ved handelen synker, og reduksjonen er så stor at den ikke kan oppveies av tollinntektene til tredjelandet. I figuren er tapet som skyldes reduksjon i omfanget av handel, vist ved arealet av den prikkede trekant.

¹⁷ I figur 5 utgjøres eksportørenes tap av summen af f og g . Skatteinntekter ($T^N = t^N \cdot x^B$) er lik summen av e og f . Nettogevinsten utgjøres dermed av differansen mellom e og g .

¹⁸ I Norge har det vært hevdet at fordi for eksempel svenskene har organisert sin virksomhet som monopol, må vi gjøre det samme som et strategisk mottiltak (Tennbakk, 1990). Visstnok argumenteres det på samme måte i Sverige.

¹⁹ Denne organisering er et eksempel på det som i næringsøkonomisk litteratur (eng. Industrial Organization) omtales som «vertikal separasjon» (Triole, 1989). I slike vertikale kjeder kan «dobbel marginalisering» – det forhold at monopolmakt utøves på hvert trinn – gi opphav til en samfunnsøkonomisk uheldig reduksjon i omfanget av handel. Avviket fra optimal ressursallokering blir større jo flere ledd varen må passere fra produsent til konsument.

Figur 6: Overføringstariff

Det kan vises at begrensningen i handel når tredjelandet setter tollsatsen slik at tariffinntektene maksimeres, er større enn hvis bare importørlandet (evt. eksportørlandet) utnytter sin markedsrett optimalt og vil videre være av samme størrelsesorden som når markedsrett utøves av både importør- og eksportørlandene (von der Fehr, 1992). Mens eksportør- og importørlandene foretar en avveining mellom inntekter fra tollene og hensynet til den innenlandske markedsprisen, vil tredjelandet utelukkende være opptatt av størrelsen på tollinntektene. Tredjelandet har derfor et sterkere incentiv enn henholdsvis eksportør- og importørlandene til å utnytte markedsrett og heve tollsatsen. I praksis kan derfor monopolistiske overføringstariffer bli høye og vil isåfall kunne redusere omfanget av internasjonal krafthandel i betydelig grad.

5. Avslutning

Den frie og uregulerte konkurranse på internasjonale markeder kan lett lede til at de gevinster som ligger i han-

del ikke fullt ut realiseres. Som vi har sett, vil det være individuelt rasjonelt å etablere og utnytte markedsrett, mens resultatet kan bli at alle kommer dårligere ut. Denne erkjennelse har for en rekke varer gitt støtte til internasjonale avtaler som regulerer handelen (kfr. GATT-avtalen), blant annet for å redusere bruken av toll og handelstariffer.

En har ikke kommet like langt når det gjelder internasjonal handel med elektrisk kraft. Nasjonal deregulering kan være ønskelig nok, men garanterer ikke i seg selv realisering av de gevinster som ligger i en nærmere internasjonal integrasjon av de nasjonale kraftsystemer. Effisient handel krever internasjonale avtaler som fører til nedbygging av de nasjonale handelsmonopoler og som regulerer tariffene for overføring og bruk av transmisjonsnett.

LITTERATUR

- Bye, T. og T.A. Johnsen (1991): «Effektivisering av Kraftmarkedet», SNF-Arbeidsnotat nr. 19/1991, Stiftelsen for Samfunns- og Næringslivsforskning.
- Caves, R.E. og R.W. Jones (1981): «World Trade and Payments: An Introduction», third edition, Little, Brown and Company, Boston.
- Egeland, H. (1992): «Optimal Handel ut i fra Ideel Samkjøring», foredrag på Nordisk Seminar om Handel med Elektrisk Kraft, Hankø 9.-11. juni 1992.
- von der Fehr, N.-H. M. (1991): «Det Britiske Elektrisitetseksperimentet», *Sosialøkonomen* nr. 3, s. 2-7.
- von der Fehr, N.-H. M. (1992): «Deregulering og Markedsrett i Internasjonal Krafthandel», SNF-Arbeidsnotat nr. 85/1992, Stiftelsen for Samfunns- og Næringslivsforskning.
- Lommerud, K.E. og S. Tjøtta (1991): «Organisering av Norsk Utenriks-handel med Kraft», SNF-Rapport nr. 31/91, Stiftelsen for Samfunns- og Næringslivsforskning.
- Magnússon, G. og E. Gjelsvik (1992): «Optimalt Utnyttjande av Elkraft i Norden», foredrag på Nordisk Seminar om Handel med Elektrisk Kraft, Hankø 9.-11. juni 1992.
- Tennbakk, B. (1990): «Europeisk Kraftutveksling etter 1992», SAF-Rapport nr. 7/90, Stiftelsen for Samfunns- og Næringslivsforskning.
- Tirole, J. (1988): «The Theory of Industrial Organization», MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Vickers, J. og G. Yarrow (1990): «The British Electricity Experiment», *Economic Policy*.
- Wiedeswang, R. (1992): «Elforsyningens Organisasjon i de Nordiske Land», foredrag på Nordel-konferansen i Stockholm 7. april 1992.

Lønnsstatistikk for sosialøkonomer 1992

Årets undersøkelse viser at gjennomsnittlig månedsinntekt for sosialøkonomer var 25319 kr. Dette tilsvarer en gjennomsnittlig nominell inntektsnedgang på 1,2 prosent fra i fjor. Korrigert for prisstigningen, som var på 2 prosent fra september 91 til september 92, tilsvarer dette en realinntektsnedgang på 3,2 prosent.

I årets undersøkelse er spørsmål om gratialer og provisjon utelatt. Månedsinntekten består derfor av fast lønn inkludert naturalt tillegg. Overtidsbetaling er ikke medregnet. I sammenlikningen er tallene for foregående år korrigert for dette. Gjennomsnittsinntekten tilsvarer lønnstrinn 26-27 (293 757 kr. - 305 424 kr.) i statens lønnsregulativ. Aldersgruppen 45-49 år og gruppene 19-22 år etter eksamen er de gruppene som har høyest gjennomsnittsinnekt med henholdsvis 29 466 kroner og 30 387 kroner pr. måned.

Når det gjelder lønnsforskjeller mellom kjønnene har kvinnene en gjennomsnittsinntekt som ligger 23,2 prosent lavere enn gjennomsnittet for mennene.

Ansatte i privat sektor har 43 prosent høyere gjennomsnittsinntekt enn statsansatte. Gjennomsnittsinntekten i det private tilsvarer lønnstrinn 32-33 i statens lønnsregulativ, (371 875 kr. - 387 158 kr.). Gjennomsnittsinntekten for de stats- og kommuneansatte er lavere enn gjennomsnittet for hele utvalget, og tilsvarer henholdsvis lønnstrinn 23-24 og 25-26 i statens lønnsregulativ, (261 503 kr. - 271 815 kr.) og (282 560 kr. - 293 757 kr.).¹

AV
HJØRDIS EEG-HENRIKSEN

Undersøkelsens omfang og tema

Siden 1957 er det regelmessig blitt utarbeidet lønnsstatistikk for sosialøkonomer. Siden 1983 er det blitt utarbeidet årlige undersøkelser. Fra 1987 er det kun medlemmer av Sosialøkonomenes forening som er med i undersøkelsen. I 1992 ble det sendt ut 1245 spørreskjemaer hvorav 713 ble besvart. Dette utgjør en svarprosent på 57,3. Det er ikke oppgitt hvor stor svarprosenten er for de ulike sektorer. Med en svarprosent på i underkant av 60 kan en ikke utelukke skjevheter i utvalget i forhold til hele medlemsmassen. Ser en alle sosialøkonomer i Norge under ett vil usikkerheten være enda større. Oppsplitting i grupper og intervaller vil også øke usikkerheten da antall observasjoner i mange grupper og intervaller er få.

Undersøkelsen tar utgangspunkt i variablene alder, kjønn, eksamensår, antall år etter eksamen og arbeidssted, og klassifiserer og sammenlikner inntektsutviklingen i disse.

Respondentene har oppgitt fast brutto månedslønn (minus pensjonsinnskudd) som de mottok september 1992. I tillegg ble de bedt om å oppgi verdien på naturalytelser og hvor mye de mottok i overtidsbetaling. Månedsinntekten som beregnes består av fast månedslønn pluss naturalytelser. Overtidsbetaling er ikke medregnet.

I årets undersøkelse er spørsmål om gratiale og provisjon utelatt da det erfaringsmessig har vært et noe uklart begrep.

For stats- og kommuneansatte utgjør provisjon en svært liten del av månedsinntekten, mens den utgjør en noe større andel av inntekten til de privatansatte.

I 1991 utgjorde provisjonen bare 0,2 prosent av månedsinntekten for de statsansatte og ubetydelige 0,04 prosent for

de kommuneansatte, mens den utgjorde 1,7 prosent for de privatansatte. I 1990 var provisjon omtrent fraværende i offentlig sektor, mens den for privat sektor utgjorde 2,8 prosent.

Provisjonslønn har altså en viss betydning for privatansattes månedsinntekt. Utelatelsen kan gi en viss undervurdering av faktisk inntekt for privat sektor sammenlignet med statlig og kommunal sektor.

Inntektsutvikling 1988-92

I tabell 1 og 2 oppgis den nominelle inntektsutviklingen fra 1988-92. For alle sosialøkonomer sett under ett har det vært en nominell økning alle år fra 1988 til 1991, mens det for siste år har vært en nominell inntektsnedgang.

Ser vi på de forskjellige sektorene hver for seg har stats- og kommuneansatte hatt en nominell vekst i hele perioden.

Hjørdis Eeg-Henriksen er cand.polit fra 1991 og er ansatt i Oslo kommune.

¹ Fylkeskommunalt ansatte er klassifisert under kommunesektoren.

Privat sektor har hatt en gjennomgående høyere nominell vekst enn offentlig ansatte frem til 1991. I perioden fra 1991 til 1992 har en kunnet observere en nominell inntektsnedgang i privat sektor.

Tabell 1: *Nominell inntektsutvikling 1988-92*

	1988	1989	1990	1991	1992
Økonomer i alt	22 413	22 803	24 428	25 638	25 319
Statsansatte	19 310	19 678	20 600	21 578	21 884
Kommuneansatte	21 087	21 585	22 349	22 737	23 518
Privatansatte	27 340	28 139	30 514	32 500	31 233

Tabell 2: *Nominell prosentvis endring 1988 - 1992*

	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92
Økonomer i alt	1.7	7.1	5.0	-1.2
Statsansatte	1.9	4.7	4.7	1.4
Kommuneansatte	2.4	3.5	1.7	3.4
Privatansatte	2.9	8.4	6.5	-3.8

Korrigerer vi for prisveksten disse årene ser bildet noe annerledes ut.

Tabell 3: *Reallønnsutvikling i prosent 1988-92*

	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92	1988/92
Økonomer i alt	-2.4	3.1	1.6	-3.2	-1.1
Statsansatte	-2.2	0.8	1.4	-0.6	-0.8
Kommuneansatte	-1.8	-0.35	-1.5	1.4	-2.3
Privatansatte	-1.2	4.4	3.1	-5.8	0.03

Konsumprisindeksen økte med 4,2 prosent fra september 1988 til september 1989. Året etter fra 1989 til 1990 økte den med 3,9 prosent. Fra 1990 til 1991 økte den med 3,3 prosent og fra 1991 til 1992 økte den med 2 prosent (alle år beregnet fra september til september). Alle økonomer sett under ett har hatt en realinntektsnedgang på 3,2 prosent fra 1991 til 1992.

Etter sektor har statsansatte hatt en nedgang på 0,6 prosent, mens kommuneansatte har hatt en realinntektsvekst på 1,4 prosent. I privat sektor har nedgangen vært på hele 5,8 prosent.

I 1991 var gjennomsnittsinntekten for privat sektor 50,6 prosent høyere enn for statsansatte. På grunn av den store realinntektsnedgangen i privat sektor er inntektsforskjellen mellom privatansatte og statsansatte redusert betydelig. I 1992 ligger gjennomsnittsinntekten til de privatansatte 43 prosent høyere enn gjennomsnittsinntekten til de statsansatte.

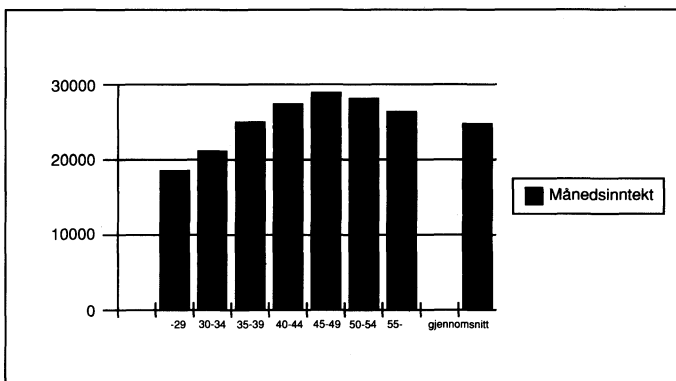
Fra 1988 til 1989 har en i alle sektorer kunnet observere en realinntektsnedgang. De to påfølgende år har stats- og privatansatte hatt en realinntektsoppgang begge år, mens kommunalt ansatte har hatt en nedgang i samme periode. I løpet av det siste året har stats- og privatansatte hatt en nedgang, mens kommunesektoren har hatt en oppgang. Ser vi på endringen mellom 1988 og 1992 har det vært en realinntektsnedgang for alle økonomer sett under ett på 1,1 prosent. Statsansatte har hatt en nedgang på 0,8 prosent og kommuneansatte har hatt en nedgang på 2,3 prosent. I privat sektor er endring fra 1988 til 1992 liten, økningen er på 0,03 prosent.

Lønn etter alder

I tabell 4 og figur 1 er gjennomsnittlig månedsinntekt for alle sosialøkonomer i utvalget beregnet til 25 319 kroner i september 1992. Av dette er 24 752 kroner fast månedslønn, og naturlønn utgjør 567 kroner. I tillegg kommer 1081 kroner i gjennomsnittlig overtidsbetaling.

Tabell 4: *Gjennomsnittlig månedsinntekt klassifisert etter alder*

Alder	Antall	Total månedslønn	Fast månedslønn	Overtid	Naturlønn	Månedsinntekt
-29	68	18 746	17 368	1 293	85	17 453
30-34	132	22 036	20 721	1 177	138	20 859
35-39	93	26 356	24 224	1 258	874	25 098
40-44	134	28 467	26 586	1 342	539	27 125
45-49	152	30 497	28 565	1 031	901	29 466
50-54	58	29 253	27 626	779	848	28 474
55-	76	26 874	25 957	381	536	26 493
I alt	713	26 400	24 752	1 081	567	25 319

Figur 1: *Gjennomsnittlig månedsinntekt klassifisert etter alder.*

Gjennomsnittlig månedsinntekt stiger med alderen, og når sitt toppunkt for aldersgruppen 45-49 år for deretter å avta.

Aldersgruppen 45-49 år utgjør 21,3 prosent av hele utvalget og tjener 24,8 prosent av den totale inntekten. De tjener 16,4 prosent mer enn gjennomsnittet, 11,2 prosent mer enn den eldste aldersgruppen og hele 69 prosent mer enn den yngste aldersgruppen.

Tabell 5 gir en oversikt over hvilken aldersgruppe som har hatt den høyeste gjennomsnittsinntekten fra 1983 og frem til i dag.

Tabell 5: *Topplønnsutvikling etter aldersgrupper over tid*

År	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Aldersgruppe	45-49	45-49	45-49	45-49	50-54	50-54	50-54	50-54	50-54	45-49

Fra 1983 og fram til 1991 synes det å være slik at de samme årskullene har hatt den høyeste gjennomsnittsinntekten. Fra 1983 til 1986 synes det å være aldersgruppen 45-49 år som har høyest gjennomsnittsinntekten, og fra 1987-1991 ligger den høyeste gjennomsnittsinntekten i aldersgruppen 50-54 år. For årets undersøkelse er det igjen

aldersgruppen 45-49 år som skårer høyest på gjennomsnittsinntekten.

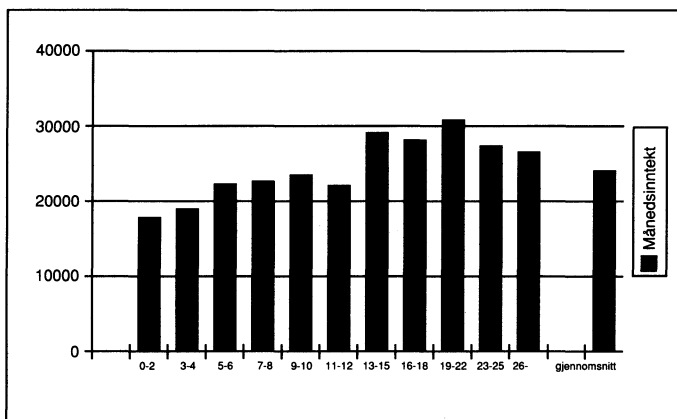
Lønn etter antall år etter eksamen

Måler vi inntekt etter antall år etter eksamen vil denne fordelingen ha betydelige fellestrekk med fordelingen av inntekt etter alder. Dette er ikke uventet, fordi disse to variablene er sterkt korrelert.

I tabell 6 og figur 2 ser vi at inntekten stiger med antall år etter eksamen med et par unntak. For aldersgruppene 11-12 og 16-18 år etter eksamen har en kunnet observere en nedgang i forhold til forutgående aldersgruppe. Aldersgruppen med 19-22 år etter eksamen er den gruppen som har den høyeste månedsinntekt med kr. 30 387. Denne gruppen tjener 77,8 prosent mer enn den yngste gruppen (0-2 år etter eksamen), 20 prosent mer enn gjennomsnittet og 11,3 prosent mer enn den eldste aldersgruppen (26 år og mer etter eksamen).

Tabell 6: Gjennomsnittlig månedsinntekt klassifisert etter antall år etter eksamen

År	Antall	Månedslønn i alt	Fast månedslønn	Overtid	Natural-lønn	Månedsinntekt
0-2	82	18 057	17 069	966	22	17 091
3-4	58	19 646	18 682	879	85	18 767
5-6	55	24 143	22 506	1 355	282	22 788
7-8	52	24 932	23 011	1 267	654	23 665
9-10	43	26 249	23 958	1 918	373	24 331
11-12	23	24 062	22 834	999	229	23 063
13-15	68	30 989	27 957	1 912	1 120	29 077
16-18	86	29 384	27 651	1 052	681	28 332
19-22	107	31 303	29 299	916	1 088	30 387
23-25	56	28 719	27 603	659	457	28 060
26-	83	27 773	26 692	477	604	27 296
I alt	713	26 400	24 752	1 081	567	25 319

Figur 2: Gjennomsnittlig månedsinntekt klassifisert etter antall år etter eksamen.

Månedsinntekt etter kjønn

Ser vi på månedsinntekt etter alder og kjønn i tabell 7 har kvinnene en gjennomsnittlig månedsinntekt som tilsvarer 76,8 prosent av den gjennomsnittlige månedsinntekt mennene mottar.

Kvinneandelen utgjør bare 15,4 prosent av hele utvalget, og i de eldste aldersgruppene er det svært få kvinner.

Dette gjenspeiler at sosialøkonomistudiet tidligere rekrutterte få kvinner. I de senere år har det skjedd en utjevning mellom kjønnene ved rekrutteringen til studiet.

I de eldste aldersgruppene hvor gjennomsnittsinntekten er høy er kvinnene svakt representert. I de yngre aldersgrupper er kjønnsfordelingen jevnere. Dette kan forklare deler av den inntektsforskjell som fremkommer i datagrunnlaget.

I de tre yngste aldersgruppene utgjør kvinneandelen 39,5 prosent. Også her er det en viss inntektsforskjell. I den yngste aldersgruppen (-29 år) har kvinnene en gjennomsnittsinntekt som utgjør 92,6 prosent av mennenes. I neste aldersgruppe (30-34 år) er det ingen forskjell, men i aldersgruppen (35-39 år) utgjør kvinnes gjennomsnittsinntekt 78,3 prosent av mennenes.

Hvis vi slår sammen de tre yngste aldersgruppene (-29-39 år) for kvinner og menn hver for seg, og veier for antall observasjoner i hver gruppe finner vi at mennene har en gjennomsnittsinntekt på 22 363 kroner mens kvinnes gjennomsnittsinntekt er på 19 013 kroner. Kvinnes gjennomsnittsinntekt utgjør da 85 prosent av mennenes. Dette kan tyde på en viss inntektsforskjell mellom kjønnene. En bør være varsom med å trekke alt for klare slutninger på grunnlag av det datamaterialet som foreligger. En mulig forklaring kan imidlertid være at kvinnene har en senere karierestigning til å begynne med enn mennene på grunn av omsorgspermisjoner, redusert arbeidstid på grunn av småbarn o.l. Dette argumentet understøttes når vi ser på overtidbetaling. Kvinnene oppgir at de mottar klart mindre overtidbetaling enn mennene.

Tabell 7: Gjennomsnittlig månedsinntekt klassifisert etter alder og kjønn

Alder	Antall	Total månedslønn	Fast månedslønn	Overtid	Natural-lønn	Månedsinntekt
Menn						
-29	32	19 572	18 050	1 404	118	18 168
30-34	101	22 317	20 697	1 452	168	20 865
35-39	77	27 521	25 017	1 451	1 053	26 070
40-44	125	28 716	26 721	1 427	568	27 289
45-49	143	31 012	29 011	1 048	953	29 964
50-54	55	29 267	27 565	812	890	28 455
55-	70	27 160	26 230	354	576	26 806
Alle menn	603	27 420	25 597	1 162	661	26 258
Kvinner						
-29	36	18 013	16 762	1 195	56	16 818
30-34	31	21 118	20 796	282	40	20 836
35-39	16	20 749	20 410	330	9	20 419
40-44	9	24 987	24 706	148	133	24 839
45-49	9	22 327	21 481	767	79	21 560
50-54	3	28 980	28 746	167	67	28 813
55-	6	23 549	22 774	705	70	22 844
Alle kvinner	110	20 810	20 120	636	54	20 174

Gjennomsnittsinntekt etter sektor og kjønn

Gjennomsnittsinntekt etter sektor og kjønn i tabell 8 viser at det er gjennomgående inntektsforskjeller mellom kjønnene innen den enkelte sektor.

Statsansatte kvinner tjener 81 prosent av mennenes gjennomsnittslige månedsinntekt. I kommunal sektor er kvinnenes gjennomsnittslige månedsinntekt 88 prosent av gjennomsnittsinntekten for mennene, mens de privatansatte kvinnene tjener bare 74,5 prosent av mennenes gjennomsnittsinntekt.

Men også her skal vi være varsom med å trekke slutninger på grunn av få kvinner i hele utvalget samtidig som det er få kvinner med lang ansiennitet/mange år etter eksamen.

Tabell 8: Gjennomsnittlig månedsinntekt klassifisert etter sektor og kjønn

	Antall	Gjennomsn. natural-lønn	Gjennomsn. fast måneds-lønn	Gjennomsn. måneds-inntekt
Menn i staten	299	243	22 435	22 678
Menn i kommunen	89	236	23 670	23 906
Menn privatansatt	215	1 418	30 792	32 210
Alle menn	603	661	25 597	26 258
Kvinner i staten	67	13	18 327	18 340
Kvinner i kommunen	14	25	21 029	21 054
Kvinner privatansatt	29	162	23 823	23 985
Alle kvinner	110	54	20 120	20 174
Totalt	713	567	24 752	25 319

Inntekt etter arbeidssted

Tabell 9: Gjennomsnittlig månedsinntekt klassifisert etter arbeidssted og antall år etter eksamen

År etter eksamen	Antall	Total måneds-lønn	Fast måneds-lønn	Overtid	Natural-lønn	Måneds-inntekt
Statsansatte						
- 4	92	18 233	17 025	1 202	6	17 031
5- 8	56	22 252	20 257	1 707	288	20 545
9-12	32	23 968	21 204	2 678	86	21 290
13-18	64	24 839	23 637	983	219	23 856
19-22	42	26 938	25 066	1 298	574	25 640
23-25	27	27 854	26 357	1 126	371	26 728
26-	53	24 885	24 146	628	111	24 257
I alt	366	23 176	21 683	1 292	201	21 884
Kommuneansatte						
- 4	7	18 276	17 062	1 214	0	17 062
5- 8	10	24 022	22 605	542	875	23 480
9-12	12	22 603	22 208	319	76	22 284
13-18	26	24 507	24 026	336	145	24 171
19-22	23	24 464	23 870	455	139	24 009
23-25	18	25 222	24 838	151	233	25 071
26-	7	24 141	24 038	26	77	24 115
I alt	103	23 905	23 311	387	207	23 518

År etter eksamen	Antall	Total måneds-lønn	Fast måneds-lønn	Overtid	Natural-lønn	Måneds-inntekt
Privatansatte						
- 4	41	19 876	19 452	272	152	19 604
5- 8	41	27 756	26 194	961	601	26 795
9-12	22	29 272	27 744	724	804	28 548
13-18	64	37 613	33 462	2 325	1 826	35 288
19-22	42	39 414	36 506	786	2 122	38 628
23-25	11	36 565	35 189	345	1 031	36 220
26-	23	35 536	33 367	268	1 901	35 268
I alt	244	32 291	29 964	1 058	1 269	31 233
Alle økonomer						
-4	140	18 716	17 738	930	48	17 786
5- 8	107	24 526	22 751	1 312	463	23 214
9-12	66	25 488	23 567	1 598	323	23 890
13-18	154	30 093	27 786	1 432	875	28 661
19-22	107	31 303	29 299	916	1 088	30 387
23-25	56	28 719	27 603	659	457	28 060
26-	83	27 773	26 692	477	604	27 296
I alt	713	26 400	24 752	1 081	567	25 319

Til slutt har vi delt inn materialet etter antall år etter eksamen og sektor.² Ser vi på fordeling etter sektor utgjør de statsansatte 51,3 prosent (49,1) av antallet observasjoner i utvalget, de kommunalt ansatte utgjør 14,4 prosent (15,4) og de privatansatte utgjør 34,2 prosent (35,5). Tallet i parentes er for 1991.

De statsansattes gjennomsnittlige månedsinntekt utgjør 86,4 prosent av total gjennomsnittsinntekt.

I kommunal sektor er inntekten 92,9 prosent av total gjennomsnittsinntekt, mens i privat sektor ligger gjennomsnittsinntekten 23,4 prosent over total gjennomsnittsinntekt.

I tabell 8 finner vi at andelen privatansatte menn av totalt antall menn utgjør 36 prosent, mens privatansatte kvinner av totalt antall kvinner utgjør 26 prosent. Da gjennomsnittsinntekten i privat sektor ligger over gjennomsnittet for alle økonomer, kan det tyde på at noe av det som kan indikere kjønnsforskjeller i forrige avsnitt kanskje delvis kan forklares ut i fra sektorforskjeller fordi det er en større andel av mennene som jobber i privat sektor enn kvinner.

For alle økonomer sett under ett er det de med 19-22 år etter eksamen som har høyest gjennomsnittsinntekt. Dette gjelder også for de privatansatte, mens høyeste gjennomsnittsinntekt i stats- og kommunesektoren oppnås i gruppen som har 23-25 år etter eksamen.

Overtiden og naturallønnens andel av gjennomsnittsinntekten i de forskjellige sektorer utgjør henholdsvis 5,9 og 0,9 prosent for de statsansatte, 1,6 og 0,88 prosent for de kommuneansatte og 3,4 og 4,1 prosent for de privatansatte.

Avslutning

Årets undersøkelse viser at sosialøkonomene har hatt en gjennomsnittlig realinntektsnedgang på 3,2 prosent fra i fjor. De statsansatte har hatt en liten nedgang på 0,6 pro-

² Siden 1984 har personer som arbeider i Norges Bank, statsbedrifter og statsaksjeselskaper blitt regnet som privatansatte, mens de tidligere ble regnet som statsansatte.

sent, de kommuneansatte har hatt en oppgang på 1,4 prosent, mens de privatansatte har hatt en realinntektsnedgang på hele 5,8 prosent.

Kvinnenes gjennomsnittslige månedsinntekt utgjør 76,8 prosent av mennenes.

Dette kan delvis forklares med at det er få observasjoner av kvinner i de eldste aldersgrupper hvor gjennomsnittsinntekten er høy. Men også når vi sammenligner de yngre aldersgrupper finner vi inntektsforskjeller.

Noe av inntektsforskjellen synes også å kunne føres til-

bake til at det er en viss sektorforskjell. Det er en større andel menn enn kvinner ansatt i privat sektor der gjennomsnittsinntekten er høyere enn i offentlig sektor.

Denne inntektsforskjellen mellom kjønnene kan være interessant å kartlegge nøyere i fremtidige undersøkelser.

Den forholdsvis lave svarprosenten samtidig som oppdeling i grupper og intervaller ofte gir få observasjoner i hver gruppe gjør at det kan forekomme systematiske skjevheter i utvalget i forhold til populasjonen. Vi skal derfor være forsiktig med å trekke konklusjonene for langt.

SAMLEPERMIER

til

SOSIAL ØKONOMEN

Prisen er kr. 100,- for 2 permer inkl. porto.

Permene kan bestilles pr. post eller telefon/telefax i sekretariatet.

Vi sender med innbetalingsblankett.

**TIL
SOSIALØKONOMENES
FORENING
POSTBOKS 8872
YOUNGSTORGET
0028 OSLO**

Samleperm stk.

Navn

.....

Adresse

.....

Poststed

Innholdsfortegnelse Sosialøkonomen 1993

47. årgang

LEDERARTIKLER

	Nr.	Side
I kjølvannet av Braer	1	1
Pengepolitikk og troverdighet	2	1
Om økonomer	3	1
Kunnskap	4	1
En liten bjørn i skogen	5	1
Kort og lang sikt	6	1
Folkevandring	7/8	1
Den store stagnasjonen – episode eller overgang til ny epoke?	9	1
Økonomiske nyheter	10	1
Julens økonomiske mening	11	1

AKTUELLE KOMMENTARER

Brunborg Svein Roar og Gusland Arvid: Statlig eierstyring og sektorforvaltning	2	7
Brunstad Rolf Jens: «Grått og trist» eller «trygt og godt». Kommentarer til Nasjonalbudsjettet 1994	10	Midts.
Eika Torbjørn: Konsekvenser av en 10 prosents depresiering av norske kroner	1	2
Ekeberg Lasse: Det relevante marked	2	2
Flåm Sjur D.: Kvalitet og relevans i samfunns- forskninga	6	22
Hatlebakk Magnus og Moxnes Erling: Informa- sjonstiltak som supplement til CO ₂ -avgift	3	2
Holtmark Bjart J.: Generasjonsregnskapet og statens underskudd	9	2
Johansen Per Richard: Maastricht og de økono- miske utsiktene for EF	11	2
Johnsen Tor Arnt og Larsen Bodil Merethe: Konkurransen i kraftmarkedet	5	30
Juel Steinar: Bankstruktur og bankkapasitet i Norge	5	24
Ringstad Vidar: Bør Leviathan fortsatt fredes? ...	7/8	2
Skonhoft Anders: Industriell utvikling i Norge ...	4	21
Reinertsen Trond R.: Vil næringslivet investere i Norge? Kommentar til Nasjonalbudsjettet 1994	10	Midts.
Thonstad Knut: Tvilsomme sammenlikninger	1	12
Vikøren Birger og Hvidsten Vette: Bør kapital- bevegelser skattelegges?	1	8

ARTIKLER

	Nr.	Side
Andreassen Harald Magnus: Den gode viljen. Om langtidsprogrammet og den økonomiske politikken	6	2
Austvik Ole Gunnar: Grenser for oljeprisen; Scenarieplanlegging som metode til å forstå utviklingen i oljeprisen	3	21
Bjerkholt Olav, Johnsen Torgeir og Thonstad Knut: Muligheter for en bærekraftig utvikling	3	30
Bjerve Petter Jakob: Feilslegen politikk? Analyse og vurdering av den makroøkonomiske politikken i 1986–1992	11	22
Brekke Kjell Arne, Bruvoll Annegrete, Lurås Hilde og Nyborg Karine: Nytte-kostnadsanalyser for miljøprising	7/8	8
Brunstad Rolf Jens: EF og norsk landbruk	5	2
Fehr Nils-Henrik von der: Deregulering og markedsrett i internasjonal krafthandel	1	26
Hansen Stein: Langtidsprogrammet i et bærekraft- perspektiv	6	7
Hernæs Erik: Utdanning og inntekt – Struktur og utvikling 1970, 1980 og 1990	10	10
Holden Steinar: Inflasjon og arbeidsledighet – Om tolking av empiriske funn og implikasjoner for økonomisk politikk	9	10
Holden Steinar og Vikøren Birger: Har markedet overvurdert sannsynligheten for devaluering? ...	2	31
Holte Fritz C.: Et alternativ til Layards et al's teorier	6	24
Isachsen Arne Jon: Norsk valutapolitikk – Hvilke alternativer har vi å velge mellom?	11	16
Krog Georg von og Roos Johan: Noen tanker om konkurransesforhold: Omgivelser, ressurser og kompetanse	5	10
Langli John Christian: Sentralbankenes rolle i penge- og valutamarkedet: Nye institusjonelle forhold og nye aktører	11	10
Lensberg Terje: Konkurransen, innovasjon og vekst. Finnes det teoretiske belegg for Porters empiri?	4	9
Lommerud Kjell Erik: Endogen vekstteori og Porter-konseptet: Motsetningsforhold eller to sider av samme sak	4	14
Lorentsen Lorents: Langtidsprogrammet er frem- lagt, hva nå?	6	19

	Nr.	Side
Løyland Knut, Navrud Ståle og Strand Jon: Betalingsvillighet for økologiske matvarer i Norge	2	25
Reiersen Jon og Røisland Øistein: Perspektiver på Langtidsprogrammet og sysselsetting	6	11
Reve Torger: Et konkurransedyktig Norge: Presentasjon av resultater	4	3
Scheel Hans Henrik, Willumsen Grete og Wærness Eirik: Lojalitetsbonuser i markedet for luftfart: Kostbart frynsegode med konkurransehemmende virkninger?	10	2
Sunnevang Kjell: Mål og midler i norsk petroleums- skattepolitikk	5	16
Thøgersen Øystein: Langtidsprogrammet: Om langsiktig vekst og opprettholdelse av velferdssamfunnet.....	6	15
Torsvik Gaute: Truverde i valutapolitikken	1	20

FRA FORSKNINGSFRONTEN

Asheim Geir B.: Hvor bærer det hen	4	28
Bøhren Øyvind: På leting etter god pristeori. Historien og kapitalverdimodellen	2	20
Carlsen Fredrik: Partipolitikk og makroøkonomi ...	9	16
Ellingsen Tore og Rosén Åsa: Hell eller dyktighet? Teorier om lønnsforskjeller	6	30
Holden Steinar: Nyere makroøkonomisk teori for arbeidsledighet	3	15
Orvedal Linda: Gevinster ved internasjonal handel	7/8	16

DEBATT

Andersen Tom: Tvilsomme sammenligninger. Kommentar til Knut Thonstads artikkel	3	12
Austvik Ole Gunnar: Scenarier, økonometri og oljemarked. Kommentar til Kjell Arne Brekke	9	6
Barth Erling: Teorier om lønnsforskjeller. En kommentar til Ellingsen og Rosén	11	28
Brekke Kjell Arne: Det kommer til å skje mye rart! Kommentar til Ole Gunnar Austvik	5	38
Damman Axel: Bankenes tapsavkastninger i Norge og Storbritannia	1	15
Frogner Truls: Myten om full sysselsetting	9	8
Heringstad Jo: Dimensjonering av kraftverk	5	41
Holden Steinar: Om inflasjon, arbeidsledighet og pengepolitikk: Svar til Arent Skjæveland.....	10	19
Hveding Vidkun: Utnyttelse av vannkraft- ressursene	4	26
Løchen Håkon: Bankkrise og skatt	1	18
Skjæveland Arent: Inflasjon og arbeidsledighet – Hva kan pengepolitikken bidra med? Kommentar til Steinar Holden	10	15
Steigum Erling: Holtsmark kritikk til generasjons- regnskapet er overfladisk	11	30

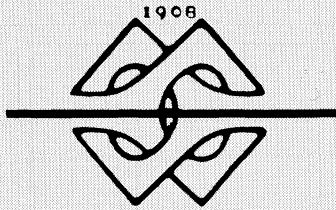
	Nr.	Side
Stølen Nils Martin: Finnes det en likevekts- ledighet?	2	11
Ytre-Eide John: Hvordan NVE sløste bort våre vannkraftressurser.....	3	9
Ytre-Eide John: Utnyttelse av vannkraftressursene	9	5

BOKANMELDELSER

Antitrust Economics on Trial Dialogue on the New Laissez-Faire av Walter Adams and James W. Broch anmeldt av Egil Bakke	9	22
Et konkurransedyktig Norge av Reve, Lensberg og Grønhaug anmeldt av Jan Fagerberg	4	34
Industripolitikk på avveie av Harald Espeli anmeldt av Ola Honningdal Grytten.....	4	35
Jumpstart: The Economic Unification of Germany av Gerlinde Sinn og Hans-Werner Sinn anmeldt av Rolf Jens Brunstad	10	21
Kommunal organisering av Trond Fevolden, Terje P. Hagen og Rune Sørensen anmeldt av Fredrik Carlsen	5	44
Maastricht-traktaten av Per Christiansen anmeldt av Steinar Juel	9	21
Makroøkonomi av Knut Anton Mork anmeldt av Kåre Johansen	7/8	23
Myter om full sysselsetting av Truls Frogner anmeldt av Asbjørn Rødseth.....	7/8	22
Norske økonomer. Sveip og portretter av Preben Munthe anmeldt av Helge Seip.....	2	36
Næringsstruktur og utenrikshandel i en liten åpen økonomi av Victor D. Norman anmeldt av Kjell Erik Lommerud	10	20
Offentlig politikk og private incitament av Agnar Sandmo og Kåre P. Hagen anmeldt av Karl Ove Moene	5	42
Omstilling til marked – økonomiske utfordringer av Arne Jon Isachsen, Carl B. Hamilton og Thorvaldur Gylfason anmeldt av Asbjørn Torvanger	6	35
Økonomi, individ og samfunn av Trygve Haavelmo anmeldt av Agnar Sandmo	6	34
Økonomisk evaluering av legemidler av Jan Grund og Hallstein Husbyn anmeldt av Tor Iversen ...	11	32

DIVERSE

Bojer Hilde: Minneord om Sven Vigger	6	38
Eeg-Henriksen Hjørdis: Lønnsstatistikk for sosialøkonomer 1992	1	32
Fehr Nils-Henrik Mørch von der: Preben Munthe. I anledningen hans 70-årsdag	2	14
Redaktørskifte i Sosialøkonomen	2	18
Sosialøkonomenes Forenings pris til beste artikkel i Norsk Økonomisk Tidsskrift og Sosial- økonomen 1992 til Gunnar Bårdsen	3	8
Torvik Ragnar: Det 15. Nasjonale Forskermøte for økonomer i Stjørdal 11. og 12. januar 1993	3	6

Redaktør:

Rolf J. Brunstad

Redaksjon:

Gunnar Bårdsen

Fredrik Carlsen

Steinar Holden

Tor Arnt Johnsen

Birger Vikøren

Produksjonskonsulent:

Inger Kurås

•
Utgitt av

Sosialøkonomenes Forening

Leder: Frank Myhre

Generalsekr.: Gerd Buflod

•
Besøksadresse:

Storgt. 26 IV

0184 OSLO 1

Postadresse:

Postboks 8872 Youngstorget

0028 OSLO

Telefon (02) 17 00 35

Telefax (02) 17 31 55

Postgiro: 0813 5167887

Bankgiro: 6001.05.13408

•
Utkommer med 11 nummer

pr. år, den 15. i hver måned

unntatt juli.

Abonnement kr 450,-

Studentabonnement kr 225,-

Enkeltnr. kr 60,- inkl. porto.

ANNONSEPRISER

(ekskl m v a):

1/1 side..... kr. 4 000,-

3/4 side kr. 3 500,-

1/2 side kr. 3 000,-

Byråprovisjon 10%

Frist for annonser:

Den 5. i hver måned.

Forskningsrapporter:

Pr. innrykk kr. 200,-

[maks. 400 anslag]

Trykt i offset.

Grafisk Hus a/s, Bergen

Nye forskningsrapporter

UNIVERSITETET I BERGEN

Institutt for økonomi, Jonas Reinsgt. 19, 5008 Bergen, tlf.: 05 21 30 50.

Reforming Social Security in a Small Open Economy

By Bernd Raffelhüschen and Alf Erling Risa

This paper examines funding strategies for a pay-as-you-go financed social security system of a small open economy. A life-cycle based dynamic simulation approach is used to derive the transition paths of alternate policies. All of those policies phase down social security in a preannounced and gradual manner. Agents are free to allocate goods as well as leisure time over their life span. In addition, a strategic bequest motive is taken into account. Hence, we catch the most relevant incentive effects involved.

As a case study, the institutional setting, and the calibration of our model, take the present Norwegian social security system as a starting point for a reform. We find that the announcement as well as the endogeneous responses to reform in the labor market, and through bequests, offset most of the intergenerational redistribution problems occurring during the transition.

Working Paper 1192, 29 s.

Spatial Oligopolistic Equilibria

By Sjur D. Flåm and Saeb El-Hachem

This note deals with spatial (multi-market) and multi-commodity versions of the classical Cournot (1838) oligopoly. Our objective is to find non-cooperative equilibria by decomposition techniques. Specifically, ignoring material balances between supply and production, we iteratively compute modified Cournot outcomes in each constituent, singlepoint market. Such partial equilibria are repeatedly used as input to identify finally their counterpart in the overall structure. Thus, we compute, in recursion, approximate equilibria, separately in each market, and keep on reconciling these with the coupling constraints. The procedure employed is an instance of Douglas-Rachford (1954) splitting applied to a sum of two maximal monotone operators, one being a trivial orthogonal projection onto a linear circulation space.

Working Paper 1292, 10 s.

NORGES BANK

Boks 1179, Sentrum, 0107 OSLO 1, tlf.: 02 31 60 00.

Have Interest Rates in the Nordic Countries been «Too High»?

A test based on Devaluation Expectations

Av Steinar Holden og Birger Vikøren

Over den siste tolvårsperioden (1979 - 1990) har investeringer i danske, finske og norske pengemarkeder gitt en årlig meravkastning på ca. 2 prosent sammenlignet med investeringer i utenlandske pengemarkeder. Under antakelsen av risikonøytrale investorer har vi regnet ut sannsynligheten for en devaluering i løpet av den neste måned ut fra renteforskjellen mellom innenlandske og utenlandske pengemarkeder. Vi tester om disse devalueringssannsynlighetene er konsistente med det faktiske antall devalueringer som har funnet sted i denne tolvårsperioden. Vi finner at devalueringssannsynlighetene har blitt signifikant overvurdert i Danmark, Finland og Norge (men ikke i Sverige), og i Norden som helhet, i denne perioden. Det høye rentenivået i de nordiske pengemarkeder kan skyldes at markedet systematisk har overvurdert risikoen for en devaluering, eller at markedet har krevet en høyere forventet avkastning på investeringer i de nordiske valutaer på grunn av høyere risiko (risikopremie).

ISSN: 0801-2504. ISBN: 82-7553-040-7. Arbeidsnotat 1992/6. 30 s. 24. september 1992.

Retur:

Sosialøkonomen, P.b. 8872 Youngstorget
0028 OSLO

Blad i postabonnement

Norges fiskerihøgskole Seksjon for fiskeriøkonomi

Norges fiskerihøgskole (NFH) utdanner fiskerikandidater, realfagkandidater og sosialøkonomikandidater.

Seksjon for fiskeriøkonomi har for tiden 17 vitenskapelige stillinger. Ved seksjonen drives det forskning innenfor bl.a. ressursøkonomi, regionaløkonomi, internasjonal økonomi, helseøkonomi, markedsforskning, bedriftsøkonomi og fiskerimarkedsføring.

I tillegg til økonomiundervisningen for fiskerifagstudenter og havbruksstudenter har seksjonen ansvar for sosialøkonomi grunnfag, mellomfag og hovedfag. Hovedfagsstudiet er nyopprettet og foregår inntil videre i samarbeid med Universitetet i Umeå.

Seksjonen er tillagt ansvaret for økonomi- og forvaltningsdelen av ressurs- og miljøforvaltningsstudiet som nylig er opprettet ved Institutt for biologi og geologi (IBG) ved UiTø.

PROFESSORAT i sosialøkonomi.

Den som tilsettes vil få medansvaret for utbygging av forskningsmiljøet i økonomi i Tromsø, samt ha hovedansvaret for utviklingen av studietilbud i sosialøkonomi/fiskeriøkonomi innen de fiskerifaglige studieretninger. Ved vurdering av søkerne vil man legge vekt på generell kompetanse i økonomi, og på relevant spesialkompetanse som f.eks. fiskeriøkonomi, ressursøkonomi, regionaløkonomi, anvendt økonomi og bedriftsøkonomi.

Det er ønskelig at den som tilsettes har vist interesse både for teoretisk og anvendt forskning, og at vedkommende har bred erfaring fra undervisning på universitetsnivå.

Nærm. oppl. v/prof. Ola Flåten el. førstekons.

Rolf Andreassen, tlf. 083 45544 el. 083 44474.

Professorater: Dersom det ikke melder seg kvalifiserte søkere til stillingen, kan det bli aktuelt med midlertidig tilsetning for inntil 3 år. Ny bedømmelse vil bli foretatt innen utløpet av denne perioden og tilsettingen blir fast dersom søkeren da blir funnet kvalifisert.

Søkeren må opplyse om det søkes om slik tilsetting.

FØRSTEAMANUENSIS/AMANUENSIS i sosialøkonomi.

Den som tilsettes vil få medansvaret for utbygging av det sosialøkonomiske forskningsmiljøet i Tromsø, og for utviklingen av studietilbud innen sosialøkonomi. Den som tilsettes skal delta i undervisningen i sosialøkonomi, med spesiell vekt på å gi undervisning innenfor grunnfag, mellomfag og hovedfag. Ved vurdering av søkerne vil man legge vekt på generell kompetanse i sosialøkonomi, og på relevant spesialkompetanse som f.eks. miljø- og ressursøkonomi, regionaløkonomi, økonometri, mikroøkonomi, internasjonal økonomi og helseøkonomi. Det er ønskelig at den som tilsettes har vist interesse både for teoretisk og anvendt forskning, og at vedkommende har bred erfaring fra undervisning på universitetsnivå.

Nærm. oppl. v/aman. Geir Finne el. førstekons.

Rolf Andreassen, tlf. 083 45572 el. 083 44474.

FØRSTEAMANUENSIS/AMANUENSIS i sosialøkonomi (ressurs- og næringsøkonomi).

Den som tilsettes vil få medansvaret for utbygging av det sosialøkonomiske forskningsmiljøet i Tromsø, og for utviklingen av studietilbud innen det tverrfaglige fiskerifagstudiet. Den som tilsettes skal delta i undervisningen i sosialøkonomi, med spesiell vekt på å gi undervisning i ressurs- og næringsøkonomi innen fiskerifagstudiet. Ved vurdering av søkerne vil man legge vekt på generell kompetanse i sosialøkonomi og på relevant spesialkompetanse som f.eks. miljø- og ressursøkonomi, næringsøkonomi, fiskeriøkonomi, regionaløkonomi, økonometri og mikroøkonomi. Det er ønskelig at den som tilsettes har vist interesse både for teoretisk og anvendt forskning, og at vedkommende har bred erfaring fra undervisning på universitetsnivå.

Nærm. oppl. v/aman. Geir Finne el. førstekons.

Rolf Andreassen, tlf. 083 45572 el. 083 44474.

Amanuensisstillinger: For fast tilsetting kreves det minimum doktorgrad eller tilsvarende kvalifikasjoner.

Søkere med doktorgrad lønnes som førsteamanuensis.

Dersom det ikke melder seg klart kvalifiserte søkere til stillingene kan det bli aktuelt med midlertidig tilsetting i 3 år som amanuensis. Ny bedømming vil bli foretatt innen utløpet av 3-års perioden og tilsettingen blir fast dersom søkeren da blir funnet kvalifisert.

Professor lønnes normalt etter Statens regulativ, kode 1013, ltr. 26, bto. kr 293.757 pr. år. Det trekkes kr 5.852 pr. år i pliktig innskudd i Statens pensjonskasse.

Førsteamanuensis lønnes normalt etter Statens regulativ kode 1011, ltr. 22, bto. kr 251.606 pr. år.

Amanuensis lønnes normalt etter Statens regulativ kode 1010, LR30, ltr. 15 - 21, bto. kr 196.541 - 242.509 pr. år.

Det trekkes 2 % pliktig innskudd til Statens pensjonskasse.

For stillinger ved Seksjon for fiskeriøkonomi kan lønns plassering utover dette i spesielle tilfeller avtales.

Søknadsfrist for stillingene: 5. 2. 1993.

Betenkning og bestemmelser for innsending av søknad og vitenskapelige arbeider fås ved henvendelse til nedenfor nevnte adresse.

Søknad vedlagt bekreftede kopier av vitnemål og attester og liste over vitenskapelige arbeider sendes i 5 eksemplarer til

UNIVERSITETET I TROMSØ,
Universitetsdirektøren,
Breivika, 9037 Tromsø.